

પુણ્ય શૃંગાર નૌવેલ
કે. ૬ નં. ૩૬૦

ગૂજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય

ગૂજરાતી કોપીગ્રાહક વિભાગ

અનુક્રમાંક ૧૨૮-૮૨ ગ્રાંથક

પુસ્તકનું નામ યુ બી શૃંગાર

વિષય ૬ - ૩

~~1926~~ 1926 6-4-1926

નવીન
પુષ્પ શૃંગાર નૌવેલ.

લેખક,
ચીમનલાલ માધવલાલ મહેતા.

અધ્યાપક પ્રસિદ્ધ કરનાર
બુકસેલર સાકરલાલ બુલખીદાસ.

રીચીરોડ--અમદાવાદ.

આવૃત્તિ ૨

પ્રત ૨૦૦

અમદાવાદ.

“ ઉત્કૃષ્ટ મુદ્રણાદિ ” માં પટેલ એજન્સી સંસ્થાએ છાપી.
ફરનીન્ડીઝ પુસ્તક નીચે ગાંધીઓળ.

સંવત ૧૯૮૨

સને ૧૯૨૬.

કીંમત રૂ. ૦-૮-૦.

ગુજરાત વિદ્યાપીઠ ગ્રંથાલય
અમદાવાદ
ગુજરાતી કૌપીરાઈટ-સંગ્રહ
૧૨૮૮૨

આ પુસ્તક મને ૧૮૬૭ ના રૂપ મા એક્ટ પ્રમાણે રજીસ્ટર કરાવી
સર્વ હક અમિક્ષ ક્તાએ પોતાને સ્વાધીન ગણ્યા છે, માટે
કોઈએ છાપવું કે બપાવવું નહીં.

પ્રસ્તાવના.

આધુનિક સમયમાં મગજશક્તિને ખીલવનારી કેળવણી આપવા નામદાર ગાયકવાડ મરકારે જે સ્તુત્ય પગલાં ભર્યા છે તેમાં વિવિધ માહિત્યોની આવશ્યકતા હોવાથી વિદ્વાન વર્ગ તરફથી તેની ખોટ પૂરી પડતી જાય છે, પણ નિતિમય વિવેકથી પ્રકુલિત તેમજ આ સમયને અનુસરી જ્ઞાન વધારનાર જેવાં જોઈએ તેવાં પુસ્તકોની તગી હોવાનું મને સ્મરણ થવાથી આ લઘુ પુસ્તક રચી પ્રગટ કરવા ભાગ્યશાળી થયો છું.

આ પુસ્તકમાં સ્વામીભક્તિ, મિત્રોની એક ખીજના મંદિર સમયમાં કસોટી, ગરીબ જગલી લોકો તરફથી પણ જોઈતી મદદ આપવા પદ્મવો વિવેક, વીરરત્ન પુરુષનું જળીદાન રાક્ષસનો સરદાર તેની માતાને આપતો હતો તે વખતનું અનેક મંદિર સહન કરી વીરરત્ન પુરુષનું ધૈર્યતાપાળુ.

પતિને પોતાના પતિને બચાવવા પુરુષનો પોષાક પહેરી અસંખ્ય મંદિર વેડી પોતાના પતિને માતાના ભોગમાંથી મુક્ત કરવા ઘણી જ સ્તુત્ય સેવા ઉઠાવી પોતાનું પતિવ્રતપણું સાચવ્યું છે.

હિંદુસ્થાનની સ્થિતિ ઘણા રીવાજોથી તદ્દન કંગાલ થઈ ગયેલ છે તેને કેવી રીતે સુધારવી તે સંબંધીના વિષયો પણ દાખલ કરવામાં આવ્યા છે.

લંપટ સ્ત્રીઓ પરપુરુષને પૈસો પ્રાપ્ત કરવા પ્રયત્ન કરી પોતાની મોહજાળમાં કેવી રીતે ફસાવે છે અને તેમાંથી મુક્ત થવા પવિત્ર પુરુષોને કેટલી બધી વીટંબણા વેડવી પડે છે તેનું પણ ભાન થાય છે.

રાજપુત્રો પરમાર્થ કરવાને જાતે કેવાં દુઃખો વેઠે છે અને અન્યતે કેવા બંધન મુક્ત કરે છે તેનો પણ ચિતાર આપેલો છે.

દુન્યસની માણસો અહ્ય સુખને માટે સાર જાણી ફસાઈ અને કેવા પાયમાલ થાય છે તેનો પણ સમાવેશ કરેલો છે.

પવિત્ર ન્યાયી રાજ્યોમા નૃપતિઓ ગમે તેટલા ન્યાયી હોવા છતાં પણ નાયકો અન્યાયી હોવાથી નૃપતિઓના સ્તુત્ય પ્રગ્ન કલ્યાણના હેતુઓને જોધા વાળી રહેતે ચાલે છે. આ વાત જ્યારે ખુદ નૃપતિના જાણવામા આવે છે ત્યારે તેવા દુષ્ટ અમલદારોને કેવો જોત જોત કરવા મોકલે છે તે લખીકત પણ લેવામાં આવી છે.

સતી સ્ત્રીઓ પરપુરુષના હાથમા જવાથી કેવી રીતે યુક્તિ પ્રયુક્તિ કરી પોતાનું પવિત્ર સાચવી નીકળી જાય છે.

શ્રીમનસાસ એચ. મહેતા. •

વગર માસ્તરે ઇંગ્લેજ શિષ્યનું દોષ તે

એ ગાર્લડ દુ ઇંગ્લીશ ટીચર

જરૂર ખરીદો,

ધેર બેઠા નારાસના વખતમાં થોડા બંને ઇંગ્લેજ શિષ્યનું દોષ તે એ ગાર્લડ દુ ઇંગ્લીશ ટીચર જરૂર મંગાવો. આ પુસ્તકની મદદથી હાલના માણસો ઇંગ્લેજ શિષ્ય છે અને પોતાનું ભવિષ્ય સુધારું છે. બીજાઓની મદદના આ પુસ્તકના જુદા જુદા ભાગો નથી કર્યા. એકજ પુસ્તકમા બધી ઉપયોગી માહિતીઓના સમાવેશ કર્યા છે. કામના રૂ. ૧—૮—૦.

લખો:—યુકસેલર સાકરલાલ બુલાખીદાસ

રીચીરોડ—અમદાવાદ.

નવીન

પુષ્પ શૃંગાર નૌવેલ.

દોહરો.

વાંચીને આ ચોપડી, વરતે ફરી વિચાર;
હૃદયુષી જગમાં થશે, મુખે તરે સંસાર.

સાચકાળના સમયની તૈયારી થઈ ગઈ છે, ચંદ્રમા પોતાની ફેરેરી ચાંદર પ્રમંગલતા ધીમે ધીમે પ્રગટ થતો આવે છે. સૂર્ય પોતાના મુકામે આરતે આવેને જવા પ્રયાન કરે છે, અને પુષ્પ રીતે પોતાના સ્થાને આવી ગયા એટલે અધકાર છવાયો. એક જાણુ અધકાર છવાયો અને બીજી જાણુ ચંદ્ર પોતાનો પ્રકાશ માટી ધીમે ધીમે વધવા લાગ્યો. આકાશ પશ્ચિમ દિશા તરફ ગંગાપેરગી થયું હતું, ચંદ્રના પ્રતાપથી રજતી ખીલી રહી હતી, ગરાબર રાતના બાર વાગ્યાનો અમય થયો હતો. તે અરસામાં એક પીરરતન પુષ્પ પોતાના મહેલ-માંથી ઉઠી બહાર આવી આમ તેમ ફરવા લાગ્યો. ફરતાં ફરતાં મનને કાંઈ જુદો વિચાર ઉદભવવાથી ચંદ્રને નિહાળતો નિહાળતો ચાલ્યો— થોડેક દુર ગયા એટલે તેની નજરે એક મોટું વિશાળ સરોવર આવ્યું.

આ સરોવર જોતાં જ પોતાના મનને ઘણા જ તર્કવિતર્ક થવા લાગ્યા અને જરા મનમાં ગભરાયો પણ હીંમત રાખી તે સરોવર અને તેની અંદર શું હકીકત છે તે જોવા આગળ ધસ્યો—આગળ

ચાલી સરોવરમાં ઉતર્યો ને જુએ છે તો ચારે બાજુ પથરથી ઘેરાયું-
ચારે દિશાએ ઉતરવા ચઢવાનાં પગથીયાં તેની નજરે પડ્યાં, એટલે
પોતે જે રસ્તેથી અંદર ઉતર્યો હતો, તે રસ્તેથી પાછો ફરી પગથીયાં
આગળ જઈ ત્યાંથી અંદર ઉતરવાનો વિચાર કર્યો અને તેજ પગ-
થીએથી અંદર ઉતર્યો. ચાર પગથીયા અંદર ઉતર્યો એટલે પાણીની
નજીક આવ્યો. હવે એક પગથીયે જેવા ઉતરવા બંધ છે તેવું જ
પાણી ત્યાંથી હડી જઈ બીજા ચાર પગથીયા ખુલ્લાં થયા.

આ બનાવ જોવાથી તે વીરરત્ન પુરૂષને બહુ આશ્ચર્ય લાગ્યું.
તેથી તેની અંદર શું છે તે જોવાને આગળ ધસ્યો. ફરી ચાર પગ-
થીયાં ઉતર્યો એટલે એક એવા મોટા અવાજ થયો કે તે વીરરત્ન
પુરૂષની હિંમત ત્યાં આગળ થોભવાની ચાલી નહીં તેથી તેણે ત્યાંથી
પાછો ફરવાનો વિચાર કર્યો, પરંતુ મનમાં હિંમત રાખી ધૈર્યથી
આગળ ચાલ્યો તો પાણી ડ્યાં ગયું તેની તેને ખચર પડી નહિ અને
પાણીની જગ્યાએ એક મોટો સુશોભિત મહેલ તેની દૃષ્ટિએ પડ્યો.
આથી તે વીર પુરૂષને બહુ આશ્ચર્ય લાગવાથી તે મહેલ જોવાની તેની
જીજ્ઞાસા પ્રદિપ્ત થઈ જેથી તેણે તે મહેલ તરફ ચાલવા માડ્યું. થોડે
નજીક આવ્યો એટલે મહેલમાંથી એવા અવાજ આવ્યો કે અરે ! હે !
મૃત્યુલોકના માણસ તું અહીં આગળ શા માટે આવ્યો છે ? તારું અહીં
કામ નથી ! તું જે રસ્તેથી આવ્યો તે રસ્તેથી પાછો જા ?

આ શબ્દના અવાજ કર્ણોદ્રિય ઉપર અથડાવાથી તે જરા ડર્યો
તો ખરો, પરંતુ તેણે જવાબ દીધો કે, મહેલમાં રહેનાર તમે કાણ
છો ? આ મહેલ કેનો છે ? એ હકીકત જ્યાં સુધી મારા સમજવામાં
આવશે નહિ ત્યાં સુધી હું અહીંથી જનાર નથી માટે જેવી હકીકત
હોય તેવી સ્પષ્ટ રીતે મને જાહેર કરો. ત્યારે મહેલમાં રહેનારે કહ્યું

જે તારી તે સાંભળવાની ઇચ્છા હશે તો ઉભો રહે હમણાં મારો સરદાર જે બહાર ગયા છે. તે આવશે એટલે તેનું મન જોઈ તેને હું તારી સવિસ્તર હકીકત કહી સમજાવી તને બોલાયું છું. આ પ્રમાણે પેલા મહેલમાં રહેનારના નમૂનાપૂર્વક ઉદ્ગારો શ્રવણ થવાથી વીર પુરૂષને જરા ધૈર્ય આવ્યું. એટલામાં રહેનાર સરદાર આવી પહોંચ્યો એટલે પેલા માણસે વીરરત્ન પુરૂષની હકીકત કહી સંભળાવી, તેથી તેના સરદારે તેને અંદર લાવવા હુકમ કર્યો. મહેલમાં દાખલ થતાં જ વીરરત્ન પુરૂષે ચારે બાજુ નિહાળવા માંડ્યું, એટલામાં તેની સાથેના માણસે એક મોટા પથરની શલા ઉપાડી વેગળા કરી તેની અંદર ઉતરવા વીરરત્ન પુરૂષને આજ્ઞા થવાથી તે અંદર ઉતર્યો. અંદર જઈ જુએ છે તો ચારે બાજુ આરસના પથરની દિવાલો તેના જોવામાં આવી. નીચે ભોયતળીયે પણ પથર ખીછાવેલા હતા જેના ઉપર મખમલની અતિ સુશોભિત ખિજાત કરેલી અને તે પર જરીના ગલીયા ખિજાવેલા તેમજ તરેહતરેહના ચિત્રોના ફાટા, હાંડીઓ તકતા અને ઝુમઝૂમ વીગેરેથી સુશોભિત કરેલું અતિ સંકટ સમય પણ આનંદ પ્રાપ્ત થવા જેવું મનરંજન સ્થાન તેની દૃષ્ટિમય થયું. અને એ સ્થાનમાં એક મોટા ગાદી તકીયા ઉપર એક મોટો વિશાળ મનુષ્ય બેઠેલો હતો તે મનુષ્ય કે જેના હાથ ચાર, અને વળી તે ચાર ચાર ગજ લાંબા તથા જેના ચર્ણુ સ્તંભ જેવા પુષ્ટ, દંત, જેના વેત, વેત લાંબા, મહા વિકાળ, શરીરે મજબુત કદાવર, જેનું મુખ ખરના જેવું અતિ ભયંકર દીસતું હતું, અને તેની આગળ મર્ણુ પામેલી મનુષ્યની ચાર લાશો પડેલી દૃષ્ટિગોચર થતી હતી.

આ બનાવ જોઈ વીરરત્ન પુરૂષને બોલવાની પણ હોંસ રહી નહિ. આવી સ્થિતિમાં ઉભેલા વીરરત્ન પુરૂષને જોઈ તે મહા વિકાળ

સ્વરૂપવાળો જે માણસ ગાદીતકીયા ઉપર બેઠેલો હતો તે વીરરત્ન પુરૂષને જોઈ પાસે ઉભેલા મખમ સાબળી હાથે તેવી રીતે બોલ્યો, અહો ! મારા ઉપર હથ્થરની જેવી મહાન્ દયા થઈ કે જેવા દસમની હું શોધ કરવાની શીકરમા હતો. તેવા જ સખમ મને અનાયાસે અને નિવિઘ્ને પોતાની મેળે જ મળી આવ્યો, તેનું માતાને જાણિદાન આપતાં માતૃશ્રી દેવા તૃપ્ત થશે ? આ વીરરત્ન પુરૂષનો લોગ હું આપીશ તો મને માતૃશ્રી અતિ પ્રસન્ન થઈ મહા અમોઘ વર આપશે પછી મહારા જેવા ભાગ્યશાળી દોણુ અહાલા ૧૧૬ (હસે છે)

તે વિકાળ પુરૂષના મુખમાંથી જે જે શબ્દો નીકળ્યા તે વીરરત્ન પુરૂષે જરાખર રીતે શ્રવણ કર્યા હતા તેથી તે બિચારાના તો હોય જ હિડી ગયા તે મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો. હે હથ્થર ! આ વખતે મહારે તારો જ આધાર છે. તારા વિના મને આ દુષ્ટના પગમાંથી છોડાવનાર કોઈ જ નથી, આ દુષ્ટ મને મારી જાતી ચિન્તામાં હોમી દેશે. અરે હાય ! તે વખતનું દુઃખ મહારાથી શી રીતે મળતુ થશે અરે હે હથ્થર ! તારું જેવી રીતે પ્રહલાદને સ્તબ્ધ કરી, નરમીદ મહેતાનાં અનેક કાર્યો કરી જાયાવ્યો તેવી રીતે આ દીન સંવદને જાણવશો ત્રીજેરે રીતે પોતાના મનમાં હથ્થર સ્તુતિ કરતો હતો એટલામાં પાછો તે દૂર માણસ પોતાની ભયકર વાણીથી બોલ્યો —

મહાવીર પુરૂષ તને જોઈ અતિ પ્રસન્ન થયો છું, કારણ મહારે કાળીચૌદશને દીવમે યજ કરવાનો છે તેમા તારા જેવા વીરરત્ન પુરૂષને જીવતો હોમી જાણિદાન આપવાનો મહારા વિચાર હતો. તેથી હું તારા જેવા યોગ્ય પુરૂષને શોધતા સારૂ જૂમડામાં મહારા સેવકાને આજેજ મોકલવાનો હતો, પરંતુ તું તો બીચારા સેવકા ઉપર દયા કરી નકલીક નહીં આપતા આપોઆપ હાજર થઈ ગયો છે. બાઈ !

હવે કાળીચૌદશના ક્રૂર પંદર દીવસ બાકી રહ્યા છે તો તેટલી મુદતમાં ત્હારી ઇચ્છાનુસાર ભોજન લે, વસ્ત્ર પહેર, અને વળી ત્હારી બરદાસ ઉધાવવા સારું મ્હારા શેવડ ત્હારી શેવામાં લગ્ન કરું છું. એમ કહી એક મોટી ગર્જના કરી અહાહા !! ' જાણું શું મેઘરાજે તો ગર્જના નહિ કરી હશે અરે ' તેથી પણ વિશેષ અવાજ કહીએ તો પાગુ ચાલે આ ગર્જના સાંભળી બીચારો વીરરત્ન પુરુષ પાતાની સાન શુદ્ધ ભૂલી ગયા થોડીવારે જનમૃત થયો ત્યારે પાતાની ગમલ જે વિકાળ પુરુષ ગાદી તકીએ પડ્યો હતો તેનાથી પણ અતિ ભય કર દીમતા બે કાળપુરુષો ઉભેલા હતા, તેમને ગાત્રીતકીએ પડેલા માણસ કહેવા લાગ્યો કે ભાઈઓ આપણા ઉપર દેવી પ્રસન્ન થઈ કે દારણુ કે જેથી પુરુષની શોધમાં તેમને મોકલવાના હતા તેવો પુરુષ આપોઆપ દૈશ્વરી માયાથી મળી આવ્યો છે હવે કાળીચૌદશના પંદર દીવસ બાકી રહ્યા છે માટે આ દેવ પુરુષની તે મુદતની અદર મારી રીતે બરદાસ રાખજો, તેને જે જે વસ્તુની અપેક્ષા થાય તે તે વસ્તુ તેને સત્વર વગર વીલએ લાવી આપજો. હવે તે અર્પથી નાશા જઈ શકે તેમ નથી, તોપણ તેના ઉપર બારીકીથી નજર રાખજો. હવે મ્હારો જીવવાનો સમય થઈ ગયો છે તેમજ આ વીરરત્ન પુરુષ પણ ધણા થાકી ગયો હશે. માટે તેને રાગભુવનમાં સત્વરે લઈ જઈ તેની તળીયન બગાડ માચંવા. જ્યારે માતાજીને ભોગ આપવાનો સમય થશે ત્યારે હું તને જોશામુ ત્યારે તંત્રને મારી આગળ રજુ કરજો.

પ્રકરણ ૨. જી.

હવે કાળીચૌદશને ક્રૂર બેઠ દિવસ બાકી રહ્યા છે. હે પ્રભુ ! હવે ત્હારા વિના આ મહાન સંકટમાંથી છોડાવનાર બીજી કોઈ નથી.

બે દિવસ પછી હું આ ફાતી દુનીયામાં હતો નહોતો થઈ જઈશ. આરે હાય! આ કેનક જેવી કાયાનો આમજ નાશ થવાનો? તે પણ વળી એવા દુષ્ટ મ્લેચ્છતા હાથેજ થવાનો? ભલે પ્રભુ તારી ગતી ગહન છે તેમાં અમારા જેવા પામર પ્રાણીનો ખીલકુલ ઉપાય યથી. હે ઇશ્વર! આ કરતાં તો મારો કોઈ પ્રાણીના હાથે નાશ થયો હોત તો હું વધારે ભાગ્યશાળી માનત આ સંકટમાંથી નાશી પણ શી રીતે જવાય! હમણા તેના બે દુષ્ટ સંવેદા અહીં ઘડીતડીમાં આવશે. હે પ્રભુ! તેવા દુષ્ટોનું મુખ જોયા પહેલાં તું મ્હને ત્હારી સેવામાં સ્વીકારી લે. નહીં તો જેવી રીતે મજરીના ગચ્ચા ઉગાર્યા, દ્રૌપદીનાં ચીર પુર્યાં, સર્પના સાલીગરામ બનાવ્યા, ઝેરનું અમૃત કર્યું તેવી રીતે મને પણ સહાય થા.

એ પ્રમાણે રતુતિ કરતો, ઘડીમાં હાથ જોડતો, તો ઘડીમાં મનમાં બળડતો અને ઘડીમાં આપ્તાગ કરતો તો ઘડીમાં ગાંડાની માફક આમ તેમ ફરતો તેવી સ્થિતિમાં જરા વિચાર આવવાથી એક બેકક આગળ સ્થળો ને કાષ્ટક સુઝી આવવાથી પોતાના મનમાં બળડ્યો. આથી પણ હું વધારે આફતમાં આવું, ભલે માડ જે અનિષ્ટ થવાનું હોય તે સત્વરે થાય; પણ કદી હું આ દુષ્ટના હાથે મરવાનું ઉચ્ચિત ધારતો નથી. અરે! આ વખતે હું હિમત કેમ હાઈ છું! કહેવત છે કે “ હિમતે મરદા તો મલ્લેં જુદા ” તે કહેવત પ્રમાણે મ્હારે શા માટે હિમત હારવી જોઈએ. આપણાથી બનતો પ્રયાસ કરવો, પણ તે સફળ કરવો યા ન કરવો દયાનિધિના હાથમાં છે. શું તે દયાળુ પિતા સહાય નહિ થાય? ખચ્ચિત થશેજ; માટે ચાલ જીવ અત્યારે લાગ સારો છે, હજી તે દુષ્ટ રાક્ષસોને અહિં આવવા વિલંબ થશે, ફરી ફરી આવો સમય આવશે નહિ. વળી આ માફે જમણું નેત્ર ફરકે છે

તે શુભ થવાનું ચિન્હ છે, માટે હવે અલિયી નાશી છુટતુ એજ અતિ ઉત્તમ છે.

એવા વિચારથી આનુયાયી નગર કરી સટપી ગયો. તેને નાશી ગયાને થોડોક વખત થયો હશે એટલામાં તે એ રાક્ષસો મહેલમાં આવી જોવા લાગ્યા, પણ વીરરત્ન પુરુષને જોયો નહિ તેથી તે જાન્યો ભયભિત થઈ કહેવા લાગ્યા. અરે શુ તે દુષ્ટ આપણા પંજમાંથી છટકી ગયો? હાય ! હવે આપણો સરદાર આવશે તે આ વાત જાણશે ત્યારે આપણી કેવી દશા કરશે? તે કહી શકતું નથી અચ્ચિત તે આપણો પ્રાણ લેશે ! હવે શું કરવું. ચાલો તેનો સત્વરે તપાસ કરીએ નહિ તો આ જગદ આ દુનિયામાં ફક્ત થોડાજ દિવસ છે એમ સમજવું. (કહી તેનો તપાસ કરવા લાય છે.)

પ્રકરણ ૩ નું.

વીરરત્ન પુરુષ ત્યાંથી નાશી જંગલમાં જઈ એક વૃક્ષ નીચે બેઠો અને એ હાથ જોડી ઇશ્વર સ્તુતી કરતો કહેવા લાગ્યો હે દયાળુ પિતા ! તારો જેટલો ઉપકાર માનું તેટલો આજે છે, તહે મને મહાન્ કષ્ટમાંથી બચાવ્યો છે જેથી હું ઘણો દુર નીકળી આવ્યો છું તેથી તે દુષ્ટોનો ભય હવે રાખવા જેવું નથી. એ રીતે વિચારમાં પ્રવર્ત થતો જે ઠેકાણે બેઠો હતો તેની આનુયાયી નીહાળતાં કહેવા લાગ્યો: અહો ! આ વન કેવું ધાકું અને ભયાનક છે / ડુંગરોની હારો પણ ભયભિત દેખાય છે. હું ધાર છું કે આ વિકટ વનમાં મહારા જેવા અભાગી કોઈકજ પુરુષો આવતા હશે. ચારે બાજુથી વાધોના ભયંકર સ્વર નીકળી રહ્યા છે. આ પ્રમાણે બોલે છે એટલામાં એક વાધણ પોતાનાં બન્ધાં લઈ બહાર નીકળી તેને જોઈ બોલ્યો, આ તો મહારા

તરફ આવતી જણાય છે. હે પ્રભુ ! તહે દુષ્ટ મ્હેચ્છોના પંજમાથી છોડાવી સુખ દીધું અને પાછો આ વાઘજીના ભયમાં નાંખ્યો ? હવે તેમાંથી છૂટવાનો એક પણ માગ નથી કહેવત છે કે “ કર્મણ વે ડગલોં આગલનુ આગલ ” ખર ! તે મ્હેચ્છોના હાથે મરવા કરતા વાઘજી મ્હારો પ્રાણ લેશે તો ઘણું ઉચ્ચિત માનીશ હે વાઘજી ! તું મ્હારા ભણી જલદી દોડી આવ ને આ પાળી દેલનો પવિત્ર ભુમિમાંથી મત્વરે નાખ કર ! આ તો ખરેખર મ્હારાજ ભણી મ્હારી વિનનિ ગાંભણી દોડી આવે છે, માટે હું પણ હૃશ્વન્તા રાગેજી જવા તૈયાર થાઉં ને મ્હારા ક્ષત્રિય ધર્મ પ્રમાણે હાથમાં રથિયાર પકડી તના ગામો થાઉં એટલે તે મને મારશે.

એમ વિચાર કરતો એકદમ પોતાના હાથમાંથી નાની કટાર પકડી તેના માંમે થયો વાઘજી તેનાપર તરખ ઉપર તરખ મારતી છેક નજીક આવી, જેની જાંખો ચારવા જતી છે તેવામાં એ જોળીઓ એકએક તે વાઘજીને વાગસથી પહોંચાઈ જમીન ઉપર પડી મર્મ પામી.

આમ એકએક વાઘજી મરી જતાની તથા એ જોળીઓ કાં દિશાએથી આવી તની કાંઈ ખબર પડી નહિ. ચાલ જરા આમ તેમ વેંતડે કે જોળીઓ લગતી વાઘજીને મારનાર દ્રાણ ? કહી ચારે દિશા તરફ નજર કરતા થોડું દુરથી એ ઘોડેચાર પોતાની તરફ પુર જોશથી આવતા જણાયા ત બન્ને પુરોષ અતિ ઉત્તમ અશ્વ ઉપર બેઠેલા જેના ઘોડા મૃગની માફક થેંકડા મારતા જણાયા તે બન્ને અવાગને વેંતાજ દ્રાણ માધારણુ મમજતો પુરુષ પણ જાણી શકે કે તે બન્ને ક્ષત્રિય પુરુષ હશે, તે પૈકી એકની ઉમર આશરે પચીસ વર્ષની અને બીજીની આશરે વીસ વર્ષની ધારવામાં આવતી હતી. તેમની ઉમરમાં ગીરાલીની અતિ ઉત્તમ તલવાર વીજળીની માફક

ચળકતી હતી. બન્ને જાણે શિકારી કેશ ધારણ કરેલા હતા, તથા કવચ, ધનુષ ભાથા, બદ્ધ, ભાલા વિગેરે સર્વ અસ્ત્રશસ્ત્રથી સજ્જત આ બન્ને રાજકુમારોને જોઈ વીરરત્ન પુરૂષ હર્ષાયેલા બની જઈ તેમના સામે દોડી પ્રાણહતાના વિશેષણથી તેમને ભેટી પડ્યો.

બન્ને રાજકુમારો અથ ઉપરથી નીચે ઉતરી ગયે જણ વાતો કરતા કરતા જ્યાં આગળ વીરરત્ન પુરૂષ ખેડેલા હતા ત્યાં આવી પોતાના થોડા એક જૂથ નીચે ગાંધીને બેઠા. એટલે વીરરત્ન પુરૂષ આવેલા રાજકુમારને પોતાના મનમાં બુદ્ધિસા પુરૂષ માડ્યા.

વીરરત્ન—હો ! મહા ઉદાર ક્ષત્રિય તમે આપ કાણ છે અને કાંથી આવ્યા છો ?

રાજકુમાર—હું કનકાવતી નગરામાં પ્રતાપ નૃપ કનકેશ્વરના પાટલા કુમાર રણછત્તમિહ છું અને આ જોડે જે બીજા રાજકુમાર છે તે મહારા મિત્ર છે. અરે ! હવે તમારાથી મહારે શા માટે વાત છુપાવવા જોઈએ. તે મહારા મિત્ર નથી પણ મહાગગન વિજયસનની અતિ ખારી પુત્રી મહારી પ્રીતા છે. અમે બન્ને માણસો અમારા થોડા સૈન્ય સાથે અહિયાં થોડેક દૂર મહા અરણ્ય વન છે ત્યાં સુકામ રાણી શિકાર માટે નીકળ્યા, ત્યાંથી ભુલ્યા પડ્યાથી આ વનમાં આવી ચડ્યા. અહિં આવ્યા પછી જે બંન્નુ તે આપ જાણો છો. પરંતુ લાઘવ આપ કાણ છે તે જણાવો ?

વીરરત્ન—પ્રાણદાતા, શરવીર રાજપુત, આપનો જોડેલો ઉપકાર માત્રુ તેટલો જોઈએ છે. વળી તેની સ્ત્રી તરફ જોઈએ. અરે ! ઓ ! માતૃશ્રી ધન્ય છે તમારી ધૈર્યતાને, પૃથ્વીમાં જે ખરી ક્ષત્રિયાણીઓ હશે તેમાં આપ અગ્રેસર છો. આપ હમેશાં

આમ પતિ સાથે ધૈર્યતા, ગંભીર રો છો એજ તમને ધન્યવાદ
આપવા યોગ્ય છે.

રાજકુમાર—ભાઈ ! અમે અમારી ફરજ ઉપરાંત કંઈ જાદે ક્યું
નથી. અમારી ફરજ જાળવી છે તેમા ધન્યવાદ દેવો તમને
ધરીત નથી પરંતુ આપ કાણુ અને શા કારણથી આટલી તકળા
વચમાં જંગલ વેડો છો તે કહેવા કંઈ હરકત નહિ હશે તો
જાણાવશો ?

વીરરત્ન—અધુ ! એક માત્ર પિતા તેમજ શહેર મગાંવલાક્ષાં મિત્રથી
તજ્જએલો દોષિત પામર મનુષ્ય છું. મ્હારું નામ હામ કહેવું
મને યોગ્ય નથી અને તે કહેવાથી શું પરીણામ આવશે તે કહી
સકાતું નથી. તો આશા છે કે આપ તે સંબંધમા મારી આપશો.

રાજકુમાર—હાલે ભાઈ ! જેવી આપની હચ્છ, પણ આવા લયાનક
રથાનમા વધારે વખત રહેવું હું યોગ્ય ધારતો નથી. વળી શું
મંકટ આવી પડશે તે કહી સકાય નહીં. માટે આપ મ્હારી
સાથે મ્હારી રાજધાનીમાં ચાલો ?

વીરરત્ન—ભાઈ ! આપ સુખથી પધારો ? મ્હારા માટે આપે જે શ્રમ
લીધો છે તે જલ્દત ક્ષમા કરશો ? હું પામર પ્રાણી રાજધાનીમાં
આવવા લાયક નથી.

રાજકુમાર—ભાઈ ! એવા ખોટા વિચારો મનમાં લાવશો નહિ ?
માણસને માથે જ દુઃખ પડે છે તેમાં સમજી માણસો શોક
કરતા નથી. વળી આપ પણ ક્ષત્રિય પુત્ર હશો એમ હું ધારું છું.
ક્ષત્રિયપુત્રાને એકથી અનેક મંકટો પડે તોપણ કાયર થતા નથી
ધૈર્ય રાખો કાલે ઇશ્વર સહાય કરશે. હું આપને અહિં એકલા
મુઠ્ઠી જવાનો નથી એ નિશ્ચય છે.

ધીરરત્ન—ધન્ય છે તમારી ઉદાર બુદ્ધિને ! મહારા લીધે આપ દુઃખ વેઠો તે ઉચિત નથી, માટે આપની આજ્ઞા સ્વીકારી હું આપની રાજધાનીમાં હાલ આવું છું; પણ ત્યાં થોડી મુદતમાં મને જવાની રજા આપવી જોઈએ.

રાજકુમાર—બહુ મારું તેમ થશે; પણ હાલ તો ચાલો ? (જાય છે.)

પ્રકરણ ૪ શું.

તે દુષ્ટ પુરૂષને શોધી શોધી ચાક્યો, પણ કાંઈ પત્તો લાગ્યો નહિ. હવે શું કરવું ? કાળીચૌદશને આડી ફકત એક જ રાત્રિ રહી છે, જ્યારે મવારમાં આપણો સરદાર મેઘસુર સોંપેલા માણસને લાવવા ફરમાન કરશે ત્યારે કયાથી લાવીશું ? અરે ! નહિ લાવીએ તો આપણા શા હાલ થશે તે કહી શકાતું નથી. પેલી સામે ધુળ ઉડતી શાન્તી દેખાય છે. શું ! તે દુષ્ટ સરદાર મેઘસુર તો નહિ આવતો હોય ? અચિત કાળજીના પર્વત જેવો તેજ દુષ્ટ આવે છે. હવે શું થશે એમ વિચાર કરે છે, તેટલામાં મેઘસુર પોતાના બુવનમાં આવી હસ્તે વઢને પોતાના સેવકોને કહેવા લાગ્યો. આજે અતિ માંગલિક દીવસ છતાં ઉદાશ કેમ દેખાઓ છો ? જોગમાયાને લોગ આપવાનો શુભ પ્રસંગ આજે છે, માટે તે બત્રીસલક્ષણા પુરૂષને જલદી લાવો, તેમ આપણા આહાર માટે પણ બીજી કેટલીક સામગ્રી તૈયાર કરો.

સરદાર મેઘસુરનું વચન સાંભળી બિચારા સેવકોના તો હોંસ જ ઉડી ગયા. એક પણ સજ્જ બોલ્યા સીવાય થરથર ધ્રુજતા તેના મુખ સામું જોઈ રહ્યા.

જ્યારે પોતાના સેવકો તરફથી જવાબ મળ્યો નહિ ત્યારે બહુ ક્રોધિત થઈ તે બોલ્યો, દુષ્ટો મારા સોંપેલા કાર્યમાં કાંઈ વિઘ્ન લાવ્યા

છો કે શું ? જે દુષ્ટના વિશ્વાસથી હું મારૂં કાચ મંપૂર્ણ રીતે થયેલું સમજી બેસીકર હતો તેજ દુષ્ટોએ નિમકડરામીનું કૃત્ય કરી મદારા કાર્યમાં કેદ વિઘ્ન લાવ્યા હોય તેનું જણાય છે. ગણસા પોતાના ગરદારને પોતાના તમક ક્રોધાયમાન જેઠદીનનાથી ગદગદ કેડે બોલ્યા : હે સ્વામીન ! અમારી એક અરજ છે, તે આપ શ્રવણ કરે ! પછી આપના ગુન્હેગાર આ અપગમીઓને જે દડ દેવો ઘટે તે દેવે આપે સોંપેલો રાજપુત્ર ખાસ અમારી બેઠીકનાદર્થી નાશી ગયો છે, એમ નથી; પણ તે રાજપુત્ર પોતાને આજે અમુલ્ય રાજવંશી પોતાકે ધારણ કરી ઠંધર સ્તવન કરી દેવે માતાહતા પગીવન અર્થે પોતાનો દેડ અપણુ કરેલો છે એવી અમારી આગળ પ્રાર્થના કરવાથી અને અને જણુકોઈ રાગના અગરમાથી અમુલ્ય રણુગાર લેવા ગયા ક્ષણુવાર પછી જરાગ મુકામ ઉપર પાછા આવ્યા ત્યારે રાજ-કુમારને પોતાના સ્થાનમાં જોયો નહિ આથી અને લયભાત થઈ તે પીરરતન પુરુષનો દેગોદેરા અને વનેવન તપામ કરી આ ક્ષણુ અત આવી ઉભા છીએ. હે સ્વામીન ! ત પુરુષ કોઈપણ દેકાણુ અમારા કસનશીએ જડેલો નહિ.

પોતાના સેવકોનું વચન સાલળી મેઘસુર ક્રોધિત મુદ્રાથી ઘડીમાં પોતાની સમથેર સામુ, ઘડીમાં પોતાની ભુવન સામુ અને ઘડીમાં પોતાના સેવકો સામુ લેાચન લાલ અગારા જવુ કરી જોતો તો ઘડીમાં પોતાની મહા અમેઘ ગદા સામી દષ્ટિ કરતા અતિ ત્રિકાળ દેખાતો જાણે આ વખતે તે યમપુરીનો યમરાજ હોયતી ! પ્રહલાદને જ્યાવવા અર્થે શ્રીહરીએ નરસીદ રૂપ ધર્મુ ટનું તેવો દેખાતો આ કૂર મેઘસુર પોતાનું ખર્જ એક હસ્તમાં પકડી ઘાડ સ્વરથી બોલ્યો : અરે નીચ, નિમકડરામી, સ્વામિદ્રોહી, દુષ્ટ, હું તમને જેટલી સજા કરું તેટલી

ઝોઝી છે, તમે મ્હારી સર્વે ધારણા નિષ્કળ કરી છે. જોથી હવે તમે તેના જદલે સત્વરે વમપુરીના દ્વાર સામી દરિ દર્યા નૈયાગ થાઓ, અપરાધીને હમેશા સગ્ન આપવી જરૂર છે. જો તમે તે રાજકુમારનું રક્ષણ કરી રાખ્યા હોત તો દેવી દેવો પ્રસન્ન થાત ? પછી મ્હારા જોના મરલાગી નર કાણુ ? જો પાપી વીરરત્ન પુરુષ ! તુ મ્હને તથા મ્હારા સેવકોને દગો દગ નાકેલા છે પણ વાદ રાખજો કે જ્યાં સુધી મ્હારી તીખી નએ સમશેર પડવા સમર્થ છે, જ્યાં સુધી મ્હારા શરીરમા લોહી વહન છે ને જ્યાં સુધી મ્હારામા શ્વાસ લેવાની શક્તિ છે ત્યાં સુધી હું દુષ્ટ હુ કદી તને છોડનાર નથી પછી ગમે તો પાતાળમા પેશી જા, તો આકાશમાં જા, પણ ગમે ત્યાંથી તને પકડી લાવુંને મ્હારી માતૃશ્રીના અસિકુડમા ત્હારા દેવનું જગીશન આપવાનો છું તે તુ નક્કી સમજજો.

હવે તે વાત પછી, પરતુ પ્રથમ ગુન્હેગારને સગ્નએ પહોંચાડું.

એટલું જોક્ષી તે જન્ને સેવકોને પોતાના અગ્નથી મારી જ-
મીનદોસ્ત કરી જોલ્યો:-

હું દુષ્ટ બુદ્ધિ વીરરત્ન પુરુષ તું એમ ધારતો હોઈશ કે હું અ-
લ્લિધી નાશી ગયા એટલે જાઓ, પરતુ જ્યારે આજ સાંજ સુધીમાં
તને પકડી મ્હારી પરિત્ર દેવીને જગીશન આપુ ત્યારે હું રાક્ષસ
પતિ ખરો ! જા ન આપુ તો મ્હારૂ પરાક્રમ પણ શા કામનું ? એક
વખતે કદાપિ હંદ્ર નારી વારે આવશે તો પણ હું તને છોડનાર નથી
એ નક્કી માનજો. હું આજગથી જોલું છું તે શા કામનું ? એ પ્રમાણે કરી
જતાવું-હમેશાં કોઈ માણસે પ્રથમ જોક્ષી જતાવું તેના કરતાં કરી
જતાવું વધારે ઉચિત છે.

પ્રકરણ ૫ મું.

આ વખતે સૂર્યનારાયણે પોતાનો અમલ પૃથ્વી ઉપર એટલો તો વધારી નહોતો છે કે પશુ પક્ષી વીગેરે પણ તેમના અમલથી પોત-પોતાનાં બચ્યા વીગેરેને લાઇને આ અમલ શાન્ત થવાની રાહ જોતાં ગળ્યાં મારતાં બેડાં છે, કેટલેક ઠેકાણે બાળિયો મળી ચોપટ તો કાઢ ઠેકાણે બીજીક રમી રહ્યા છે. ઑફીસ ટાઇમ પણ પ્રભાતનો હોવાથી ઑફીસરો પોતાના શયનભુવનમાં ખસતી દટ્ટીથી આવતી મીડી હવા ખાતા નિદ્રાધિન થયા છે, બાળકો પોતપોતાના ઘરમાં નિદ્રોંધી રમતો રમ્યા કરે છે, કેટલાંક તો બિચારાં ભર ઉધમાં પડ્યાં છે, ઉઘોગી માણસો આવા સખ તાપના વખતમાં પણ વિશ્રાન્તિ નહિ લેતાં પોત-પોતાના ઉઘોગમાં મગ્યાં રહ્યાં છે, છૂટક છૂટક માણસની આવજા થતી જોવામાં આવતી હતી. હવે ધીમે ધીમે સૂર્યનારાયણે પોતાના કીર્ણુરૂપી સીપાઇને પૃથ્વી ઉપર થોડે થોડે પોતાનો અમલ ફર કરી પોતાની છાવણીમાં જવાની આજ્ઞા આપી રહ્યા છે તેથી લોકોના મનમાં આનંદનો પ્રદિપ્ત થવાથી પોતપોતાને કામે સત્વરે જાય છે. આસ્તે આસ્તે ગાડી ઘોડાની આવજા પણ શરૂ થતી જણાય છે બાળકો પણ આનંદમાં આવી જઈ અહીંતહીં ફરતાં, તો કોઈ પોતાના મિત્રોને ત્યાં પધારવાની તૈયારી કરી રહ્યાં છે. હવે તદ્દન ઠંડીનો એટલે પાંચ વાગ્યાનો સુમાર થઇ ગયો છે. રાજ માર્ગમાં પાણી છંટાવવાની શરૂઆત થઇ ચુકી છે. આવી જ કતકાવતી નગરીના રાજકુમાર કેટલાક દિવસે શિકારેથી પોતાની નગરીમાં આવવાની તૈયારીમાં છે, તેથી લોકોનાં ટોળેટોળાં તે શ્રીમંત માનવંતા રાજબાળને સલામ કરવા તથા વધાવવા પોતપોતાની દુકાનોમાં તેમ મેડીઓ ઉપર હાથમાં કુલો લઈ ઉભાં રહેલાં દષ્ટિગોચર થતાં હતાં. પોલીસ પલ્લટણુ પણ

સત્તામી આપવા કાલીમ થઈ ઉભી રહેલી દષ્ટિએ પડતી હતી.

આ બધી હીલચાલ થઈ રહી છે એટલામાં દૂરથી કુમારશ્રીની સ્વારી આવતી જોઈ લોકો હર્ષની તાળીઓ પાડતા વધાવવા લાગ્યા, જેને કુમારશ્રી માન આપતો ચાલ્યો જાય છે. વળી કુમારશ્રીની સાથે આ બીજો રાજકુમાર જેવો કોણુ હશે. મારા મુઠ વાંચકટંદો તે તુરતજ સમજી ગયા હશે કે તે પુરૂષ બીજો કોઈ નહિ, પણ આ નોંમેલનો નાયક વીરરત્ન પુરૂષજ હતો. તેને કુમારશ્રી જંગલમાંથી સાથે લાગ્યા છે, તે પ્રિય વાચકટંદની ધ્યાન બહાર નહિ હશે. લોકોના આશિર્વાદને કુમારશ્રી માન આપતાં આપતાં સ્વારી છેક રાજધાનીમાં પહોંચી, જેથી લોકોની મંડળીઓ તેઓના ગુણની, બળનાં તથા બીજા સદ્ગુણનાં વખાણ કરતી પોતપોતાના સ્થાને ચાલી.

બીજો દિવસે છેક સાંજનો વખત થઈ ગયો છે, સૂર્ય પોતાના અનુચારોને પાછા બોલાવી લીધાથી ક્ષિતિજ તરફ ડોકીઆં કરતા જતા માલમ પડે છે. તે સમયના અરસામાં આપણા રાજકુમાર રણજીતસિંહના મિત્ર વીરરત્ન પુરૂષ એક ઘોડા ઉપર સ્વાર થઈ ગામની પૂર્વ દિશા તરફ જતા હતા તેની સાથે બે સ્વારો પણ જાય છે. નક્કી તે મહાકાળીનાં દર્શન કરવા જતા જણાય છે.

વીરરત્ન પુરૂષ માતાજીનાં દર્શન કરી આસપાસની જગ્યા જોતાં ફરતાં ફરતાં એક મુનિશ્વર ધ્યાન ધરતા હતા ત્યાં આવી પહોંચ્યા. તેમને જોઈ મુનિશ્વર સામું જોઈ હસ્યા અને દિલગીર થયા. તેનું કારણ આ શુકના વાંચક વીરરત્ન પુરૂષથી સમજાયું નહિ તેથી તે ચક્રિત થઈ બોલ્યો.

વીરરત્ન—હે મહાત્મા પુરૂષ! આપ મને જોઈ હર્ષ પામો છો તથા

દીક્ષગીર થાઈયા છે તેનું કારણ મહારાથી અમળનું નથી ને
કૃપા કરી જાણાવશે !

મહાત્મા—ચુન બચ્યા, મહે ! દીક્ષગીર હુઆ હસ્કા કારન પે હે કે
તુમકું બંદોન બંડે બંડે દુખ પડ ગયે હૈ, જનકે દીક્ષગીર
હુઆ. અગ તુમકુ કાઈ બી છત્રપતિ રાજગૃહી રાજગાદી મીલનકા
હે જનકે મંડે ખુશ હુઆ

વીરરત્ન (આશ્ચર્ય પાળી) મહાગજ ' મને તો સા દુખ પડ્યા
તે કૃપા કરી કહેગા !

મહાત્મા—દેખ બચ્યા ' એટલીન રાત્રેકા તુમ તમા મહાનમે
નીકલા આંર બેભાન સ્થિતિમે જગતમે નીકલ ગયા, બહા
તુમકા એકે મહામને કેહકાયા, લગ્નન કૃત્વગૃહી કૃપાસે આપ
વહાસે છટ ગયે, વંદાસે જગતમે પ્રીતેથે વહાં આપકે ઉપે
એકે બડી વિકાળ વાઘણને છાપા મારાયા, ઉરનેસે બી આપેય
પે નગરીકે કુમારને બચા લીયા. બચ્યા ' તુમ પ્રીકર મત કર
તેરે બાસ્તે દૃશ્યગેતે ચૈસા બડા બડા રાજ્ય રખ છોડા હૈ, બહો
તુમકુ થોડા રાજમે મીલેયા. મગર બચ્યા ઉસ્મે થોડીસી હર-
કત આતી હૈ

વીરરત્ન—મહાગજ ! આપે જે જે વાંતા કર્કા તે મર્વ સત્ય છે પણ
મને રાજગાદી મળવામા શી હરકત છે તે દીન સેવક ઉપર
કૃપા કરી કહેગા !

મહાત્મા—ચુન બચ્યા ! દેખરસે તીન કામકે ઉપે જગતમે મહાદે-
વગૃહી મૂર્તિ હૈ, વહા બંકે મદિરકે ખીયમે દેહકર મહાદે-
દેવગૃહી પૂજન કરુએ આંર શીવકુ પુલ ચઢાના પુલ આગે સરો-
વર હૈ વહામે જાના. તીન દીન તકે પૂજન કરના. આંર ચાથે

રોજ પ્રાતઃકાળે ઉગમણી દિશા તરફ ચલા જતા તો આગે જાને
તુમકું નિર્વિદ્ધ ગજકી ગાદી મીલેગી

વીરરત્ન—તુકું સાડ મદાગજ ! હું અન્યારેજ મદાનેજી પુત્ર
હજવા માડ જાઉં છું

મહાત્મા—અચ્ચા ખુશીએ જા' લેજીન કીમીકું આજ નહિ લે
જતા જો લે જાયગા તો ઉડતા દુખમે સપડાયગા.

વીરરત્ન—નહિ મદાગજ ! હું કાઠને પણ સાથે નહિ લઈ જતા એક-
લોજ અન્યારે તે તરફ જાઉં છું અો ત્યાં વળુ દિવસ પુગ થયા
પછી આપે કીવેલી દિશા તરફ જઈશ

મહાત્મા—તપ અચ્ચા ! ઉમ અમ્મ ચોવડીઆ બી બહોત અચ્છા હૈ.
તો તુમ ગામમે જાનોકા ખીયાર મન રાખીએ, યદાસે સીવાજ
મદાકવજી સેવામે હાજર હોગા દયાળુ પ્રભુ તમારી સવ
કામના પ્રર્ણુ કરેગા.

તે મહાત્માનું વચન સાંભળી હર્ષ પામી વીરરત્ન પુરૂષ તેમને
વારવાર સાટાગ કરી ઉડ્યો અને પોતે જે ઘોડા ઉપર બેઠો હતો તે
ઘોડાને લાકડેની સાથે આવેલા સેવકાને નગર તરફ જવાની આજ્ઞા
કરી. તે ૧૧ દાયમાં એક ચીકો આપી કહ્યું કે આ કુમારશ્રી રણજીતગિહને
આપજો, મારે અહિં જરૂરી કામ છે તેથી રોકાયો છું કહી પેટ્રો
સેવકાને રજા આપી પોતે મહાત્માને રસ્તો પુછી તે તરફ ચાલ્યો.
ચાલતા એક ગાઉ ગયો નહિ હજે એટલામા ચારે તરફથી ધુળ ઉડવા
લાગી અને અધકાર પેણુ એટલો વધી ગયો કે નજીક પડેલી વસ્તુ
જોઈ શકાય નહિ. દરમ્યાન એક મોટો અસાજ થયો, તે થતાની સાથે
જ આપણો નાયક હવામા ઉડ્યો અને તેની શું સ્થિતિ થઈ તેનું
પણ તે બિચારાને જ્ઞાન રહ્યું નહિ. ફાણુવાર પાછી સર્વ તોફાન બંધ

પડ્યું એટલે વીરરત્ન પુરૂષને લાન આવ્યું અને પોતાનાં નેત્રો ઉઘાડ્યાં તો પોતે પ્રથમ જે મહેલમાંથી છટકી ગયો હતો તેજ મહેલમાં પગમાં લોઢાની બેડીયો પહેરી પડેલો ને ચાર ખુલ્લી સમશેરવાળા કૂર રાક્ષસની ચોટી નીચે પડેલો છું એમ પોતાને જણાયું. મારા પ્રિય વાંચકશ્રદ્ધાને જણાવવું જોઈએ કે આ વીરરત્ન પુરૂષ પાછો અહિ ક્યાંથી અને શી રીતે આવ્યો,

પેલો કૂર રાક્ષસ આ વીરરત્ન પુરૂષની શોધમાં દેશોદેશ વેપ પલટી જોતો જોતો કનકાવતી નગરીમાં આવી મહાત્માનો વેપ લઇ ફરતો હતો, એવામાં વીરરત્ન પુરૂષને કાળકા માતાના મંદીર તરફ જતો જોઈ તેની આગળ મંદીરમાં જઈ ધ્યાન લગાવી બેઠો હતો, પ્રથમ જે કાળકાના મંદીરમાં વીરરત્ન અને મહાત્માનો જે સંવાદ થયો હતો તે વીરરત્ન પુરૂષને પોતાની સાથેના સ્વારના દેખતાં તેને ઉચકી લઈ જાય તેમાં તેને કાંઈ મુશ્કેલ વાત નહોતી, પણ તેના સ્વારના દેખતાં લઈ જાય તો તે સ્વારો રાજમાં જઈ વાત કરે અને તેથી તેનું પરીણામ સાફ આવે નહિ, એમ જાણી તે કૂર રાક્ષસે આ પ્રમાણે દગો રચ્યો હતો. હવે આપણા બિચારા વીરરત્ન પુરૂષનું શું થાય છે, તે તરફ નજર ફરીએ. પ્રથમ આપણે વાંચી ગયા છીએ કે વીરરત્ન પુરૂષે પોતાને બેડીમાં તથા ચાર રાક્ષસોના તાળામાં પડેલો જણાયાથી તે ભયભીત બની ગયો અને વિચાર કરે છે કે આ હું સ્વપ્ન જોઉં છું કે સાચું ? અરે !! સ્વપ્ન તે જાનું હોય, જે મહેલમાંથી હું નાશી ગયો હતો તેજ મહેલ આ છે. હવે અચ્ચિત મારો અંતકાળ પાસે આવ્યો જણાય છે, વિચાર કરે છે, એટલામાં રાક્ષસ તેની પાસે આવી કહેવા લાગ્યો. રાક્ષસ— અરે આ ! મંદ બુદ્ધિના માણસ ! તું એમજ જાણતો હોઈશ કે હું અહિથી નાશી જાઉં તો બચી જાઉં, પણ અહ્યા વિચાર કર

કે મહારા પરાક્રમથી ઇંદ્ર પણ ખીતો ફરે છે. દેવતાઓ પણ થર-થર કંપે છે નો તહારં શું ગમ્યું? આજે કાળી ચૌદશની રાત છે માટે ચાલ હવે સત્વરે માતાના ભોગ અર્થે તૈયાર થા ?

વીરરત્ન—દુષ્ટ! તુ એમ નહિ ધારતો કે હું તહારાથી ડરી જનઉં ? તહારા જેવા દુષ્ટને મારવા ક્ષત્રિય પુત્રોજ ઉત્પન્ન થયા છે. પણ દીલગીર છુ કે તહે મને પ્રથમથીજ બંધન કરી લીધો છું, નહિ તો તહને ક્ષત્રિય પુત્રના હાથ ખતાવત; પણ લાચાર !

રાક્ષસ—ચાલ ચાલ ! દુષ્ટ ! તારા જેવા મગતરાથી આ પરાક્રમી કદી પણ ડરો નથી ને ડરવાનો પણ નથી, તહારા જેવા માંકડાને પકડી લાવી અમે અમારી માતૃશ્રીને સર્વદા ભોગ આપીએ

• છીએ. માટે હવે ઝાઝી લવરી નહિ કરતાં સત્વરે તૈયાર થા ! તહારો યજ્ઞકુંડ વાટ જોઈ રહ્યો છે ?

વીરરત્ન—અરે દુષ્ટ પાપી ! તુ એક વખત તહને લઈ જા, પછી જોઈ છુ કે માતા તહારં બળીદાન લે છે કે મહારં. અરે હાય ! આ વખતે હુ લાચાર છુ નહિ તો તહને ખતાવી આપત કે ક્ષત્રિય વીરો તહારા જેવા દુષ્ટથી ડરે નેવા નથી.

રાક્ષસ—હજી તહે મહારા કમો જોયાં નથી ત્યા સુધી તું બકબકાટ કરી રહ્યો છે. ચાલ સત્વરે તૈયાર થા ! સમય થવા આવ્યો છે. (પોતાના સેવકો સામુંજોઈ) સેવકો આ દુષ્ટને આપણી દેવીના મંદિર આગળ હાજર કરો ? (લઈ જાય છે.)

પ્રકરણ ૬ હું.

આ પ્રકરણની શરૂઆતમાં સાયંકાળનો વખત છે, કમળો પોતાના સ્વામી સૂર્યનારાયણના અસ્ત થવાથી દિલગીર મુદ્રાથી

મંકેઆતા માત્રમ પડે છે, ચક્રા ચક્રી પણ પોતાના પતિનો વીયોગ થશે જાગી મધુર સ્વરથી વૃક્ષ ઉપર ચીચી કરતા જળાય છે, લુગ્યા, ચાર વિગેરે પોતાનો ગ્રાથ સાધવાનો માર્ગ જોધતા કરતા જળાય છે, શિશરી પ્રાણીઓ પોતાનો શિકાર જોધવાની ભાજગડમાં અદિ તરી કરતા માત્રમ પડે છે, ગાંભ પોતાના વદાક્ષા અન્યાને મળવાની અપેક્ષાથી ઘર તરફ ભા ભો કરતા આવે છે, જોડનો તથા અગદા આખા દિવસના શ્રમથી પોતાના ઘર તરફ ધીમે ધીમે હોલતા આવતા જળાય છે, કેટલીક મુદ્દા ઓળો પોતાના ઘરમાં દીનાયતીની તૈયારી કરી રહી છે, કેટલીક શાખળીઓ લજ્જ પાંડાઓએ ત્યાં જોડોની નીંદા કરવામાં મશ્કટુર રહેલી છે, ઉપર પ્રમાણે બાધક મચી રહેલું છે, તેવા સમયમાં એક જગતમાં કાળકાના મંદિર આગળ કેટલાક ગણસો એક રાજપુતને બંધીવાન તરીકે લઈ ઉભેલા છે, તે મંદિર આગળના કુડમાંથી પણ આ વખતે અગ્નિનો ભડકો પુર જોડથી થાય છે, ઉપરના દેખાવથી એવું માત્રમ પડતું હતું કે તે રાજપુતનો અગ્નિકુડમાં ફેંચીને જાળીવાન આપવાનો હશે.

પ્રિય વાયકૃતે ! તે રાજપુત કાણ તે આપ જાણી ગયા હશે / તે બિચારો હમણીય વીરરત્ન પુરુષ છે. અરે ! તેની કેવી અગતી / હવે સર્વ સામગ્રી તૈયાર થયા પછી તે રાજકુમારને બંધનમાંથી મુક્ત કરી કોટમાં યુદ્ધનો હાર પહેરાવી રાજમેરગી આબુપણ ધગવી તે કુડ આગળ લાવવામાં આવ્યા અને તમામ રાક્ષસો તેના આગળ તીક્ષણ સમગેરે પકડી આવ્યા ને બોલ્યા —

રાક્ષસ—અરે ! ઓ વીરરત્ન પુરુષ હવે તું આ દ્રાની દુનીયામાં ફક્ત થોડીજ વાર છે માટે જેથી હથ્થર સન્ન કરી લે /

વીરરત્ન—હુયો ! ચાલો જલદી કરો ? હું તમારું મુખ જોવા કરતાં

મરવું અતિ ઉત્તમ ધાડું છે, માટે મન્યને મ્હાગ પાપી પ્રાણનો નાશ કરે / અરે ! હા ! હજી મ્હારી જે કંઈ ફેલી વિનાંતી છે તે વ્ધીકરે તેા કરું /

રાક્ષસ—ત્હારે જે કંઈવા જેવું હોય તે કોઈ વાર નહિ સગાડું /

વીરરત્ન—તમાગ દાથમા જે ગમજે છે તે એક ક્ષણવાર મ્હાગ દાથમા આપો /

રાક્ષસ—(ખુબ હર્ષીતે) અરે િયા મનુષ્યને હજી પણ જીવવાની આશા મટતી નથી તે ઉડો દાડાં કરવા તૈવાર થાય છે, તે જાણતો નથી કે હું આ દનિયામા ક્ષણભર છું /

વીરરત્ન—એ તુ મમશેર આપવા ખુશી ન હોય તેા મ્હારે પ્રાણ જલદી હોય /

રાક્ષસ—શ્રી હાગદા માતાડી જય (તેને કુડમા હોમવા જાય છે.)

— — — — —

પ્રકરણ ૭ મું.

રાતનો અમર ઉતરી નાન ઓ દીવમની મર્યાદાની વચ્ચેનો વકગરી વખત ધમેકો છે આકાશ દ્રવ્ય સ્વચ્છ અને નિર્મળ દેખાય છે, અંજણ પોતાની સાતાની કુચી વડે પોતાનો મોટા માર્ગ ઉઘાડેા માવમ પડે છે અત સુતી દુનિયા સતને હામે સગાડવા મુચના કરે છે, સુવનાગયણ રથમા એમી પોતાનુ કામગ મુખાવિદ દશાવતો દર્શાવતો આજે આવે છે, ભમગએા હમગની આગપામ ફરી ગુંગ ગુંજ કરે છે અગો, અપેલી, મેવતી ગુજાગ, બુહ, મોગરો વીગેરે કુલોમાથી મદગદ સુગધીમય શિતળ વાયુ વાય છે, કુકડા પોતાની નેકી જાળવે છે, દેવમદાર વીગેરેમા આગ્નીએા થતા લાગી છે, ભક્તિ-જનક માણસો સધ્યા, રતાત કરવા લાગ્યા છે, પક્ષીએા પોતાના મા-

ળામાંથી આમતેમ ફરતાં જણાય છે, સૂર્ય પોતાના કિરણો વધારતો વધારતો ધીમે ધીમે ઉચો આવે જાય છે. આવો સમય થયો એટલે વીરરત્ન પુરૂષની સ્ત્રી કે જે પોતાના પતિનું મુખ દર્શન થયા સીવાય અન્ય પણ લેતી નહિ, આવી જે તરૂણી-કામળ સ્ત્રી પોતાના પત્ન-ગમાંથી ઉઠી આમતેમ જુવે છે તો તેના પતિને કાંઈ સ્થળે જોયા નહિ, એટલે યાદુગવ્યાદુગ થઈ બાવરી બની નીચે ઉતરી પોતાના પિતા તુલ્ય સસરા તથા માતા તુલ્ય સાસુ એમને કહેવા લાગી. આજે કુમાર પ્રાતઃકાળમાં ઉઠી ક્યાં ચાલ્યા ગયા છે તેની આપને ખબર છે ? તેના પિતાએ કહ્યું; ના, અમને કાંઈ ખબર નથી, પરંતુ વખતે શિક્ષારની ખબર એકાએક આવવાથી ગયા હોય એ કોણ જાણે ? તે સાંભળી બોલી-ઉભા રહો હું જોઉં વાર ! તેમનો શિકારી દ્રેસ છે કે નહિ ? તેમ કહી તે પવિત્ર સ્ત્રી જ્યાં પોતાના પતિનો શિકારી દ્રેસ રહેતો હતો ત્યાં ગઈ અને દ્રેસ પહેલો જોઈ વિચાર કરવા લાગી. જો શિકાર અગર ખીજા કાંઈ સ્થળે ગયા હોય તો હમણાં થડી બે થડીમા આવશે કહી વિચારમાં દીગ થઈ ગઈ.

જુજ વખત વ્યતીત થતા વિચાર્યું કે હજી સુધી મહારા પતિ આવ્યા નહિ તેથી પોતે તેની શોધ માટે નીકળવા તૈયાર થઈ અને પોતાને પોતાના પતિનું મુખ દર્શન થયા સિવાય અન્ય પાણી લેવાનો જે પ્રતિજ્ઞ હતો તે છોટી દીધો, એટલે તેના સાસુ સસરાએ તેને ઘણી રીતે સમજાવવા માંડ્યું, અને કહ્યું કે, આપણા સ્વારોને ચાર દિશાએ તપાસ કરવા મોકલીએ છીએ, તમે શા માટે અધીરાં થાઓ છો ! આવાં કંઈનાદાયક વચન સાંભળી તેણીને જરા વિશ્રાંતિ થઈ તેથી તેના સસરાએ પોતાના સ્વારોને બોલાવી હુકમ કર્યો કે આપણા રાજકુમાર ગઈ રાતથી કંઈ ચાલ્યા ગયા છે માટે તેમની સત્વરે તપાસ કરી લાવો ?

આ પ્રમાણે પોતાના માલીકનો હુકમ ચતાંજ નીમકહલાલ નોકરો રજા લઈ ચાલવા લાગ્યા. લયાનક જંગલમાં જઈ પૂર્ણ રીતે તપાસ કરતા પોતાના અજાણતાનો કોઈ પણ ઠેકાણે પત્તો નહિ લાગવાથી પોતે નિરાશ એને શીકરમંદ થઈ પાછા આવ્યા. વીરરત્નનો કોઈ પણ ઠેકાણે પત્તો લાગ્યો નહિ. આવા શબ્દો સ્વારોના મુખમાંથી નીકળતા સાંભળી તે સ્ત્રીએ પોતાના પતિના મુશ્કેલિત શયન ભુવનમાં જઈ તેના સ્વામીનાં જરીનાં વસ્ત્રો તથા તેની પ્રિય તલવાર લઈ પોતાના પતિને બેસવાનો અશ્વ મગાવી તે ઉપર સ્વાર થઈ પ્રીય પતિની શોધમાં ચાલી, ચાલતાં ચાલતાં ઘણી મુસાફરીના શ્રમથી થાકી જવાથી પોતાના અશ્વને થોડી વિશ્રાન્તી આપવાનો વિચાર કરી એક મોટા વૃક્ષ નીચે અશ્વ બાંધી બેઠી. ત્યાં પોતાનું ડાબું અંગ ફરકવા લાગવાથી તેના મનમાં તર્કવિતર્ક થવા લાગ્યા અને કહેવા લાગી કે; હે ઇશ્વર ! ત્હારી ગતી ગહન છે તને કોઈ કળી શકતું નથી તું પાપમાં રહેને રાય અને રાયને રક કરવા સમર્થ છે તેથી ત્હારું વર્ણન હું જોઈતું કરું તેટલું બોલું છે. હે કરુણાસીધુ ! ! ! આ વખતે તું મને સહાય થશે ? ત્હારા શિવાય મારે કોઈનો આધાર નથી જેમાં ગણુ તેમાં અત્યારે તુંજ છે.

શ્લોક.

ત્વમેવ માતા ચ પિતા ત્વમેવ. ત્વમેવ બન્ધુ ચ સર્વા ત્વમેવ,
ત્વમેવ વિદ્યા દ્રવિણં ત્વમેવ, ત્વમેવ શરણં મમ દેવદેવ.

શ્લોક બોલી જરા આડાં થઈ વિશ્રાન્તિ લેવા અર્થે થોડા ઉપર નાંખેલો ધાસીઓ ઉતારી વૃક્ષ નીચે જમીન ઉપર પાથરી તે ઉપર જરા આડી થઈ. વળી એકાએક મનમાં વિચાર આવવાથી ઉભી

થઈ પાછો થોડા ઉપર ઘામીઓ નાખી તે પર સ્વાર થઈ ધીમે ધીમે આગળ ચાલી રસ્તાના એકાએક ઝોળીતો પહાડ ઉપરથી પંથક પડવાના ક્ષીર થોડો ચમકવાથી તે જમીન પર પડી આ વખતે તેનામા પોતે કેવી સ્થિતિમા પડી છે તેનું પગ ભાન રચું નહિ, થોડા ત્યાંથી થોડે દૂર જઈ કિંમો અને પોતાના માલીકને પોતાની પીઠપર બેઠેલો ન જોવાથી અશ્વ આવડે જતી આમતેમ પોતાના માલીકને બાંહે નીહારતા ન હોય એમ ચારે યુગ્મ કુમર મેડા કરી વેતરા લાગ્યો. આમ તેમ ફરતા ફરતા પાતાનો માલીક જે દેકાણે પડ્યો હતો તે જગ્યાએ પાંદો કરી આવ્યાં અને પોતાના ધાગીને જમીન ઉપર પડેલો વેતર બાંહે પોતે મગ લગાડે સ્થિતિમા આવી ગયો હોય એમ જતી ગયો, થોડી દાડ સ્વીર નીત ઉત્તો રવા. વળી તેના મનને વિચાર આવવાથી પોતાની જગત ઉપરની લગામ કે જે પોતાનો માલીક તેને ઉપર બેસી લાથમા ઝાલતો હતો તે લગામ ગળા-માથી મોં કાઢ્યું નીચું કરી કાઢી નાખી અને પોતાના માલીકના પગ-નીચે પોતાના મેડાએવા ચાલી મેડો કચું નીચું કરવા લાગ્યો. તેમ ખુંખારવા લાગ્યો જાણે કાંઈ રીતે પોતાનો માલીક જાગૃત સ્થિતિમા આવી જાય. આ જતાવ એક જગલી બીન થોડા દૂર ઉત્તો હતો હતો અને ત્યાં પોતાના મનમા વિચાર કરવા લાગ્યો કે અંદો પ્રાણી પણ પોતાના માલીકનો જવાવવા તથા જાગૃત કરવા માટે કેવા પ્રયત્ન કરે છે / ધન્ય છે ! એવા જતાવગતે કે જે પોતાનો માલીક આવી સ્થિતિમા પડેલો છે હતા તેને મુકી જરા જમતો નથી.

આમ બોલી પેલો બીર તે થોડાની તથા તરૂણ પુરુષની પાસે આવ્યો અને તેનું માથું પોતાના બાજામાં લઈ તેના મેડો ઉપર જરા પાગી છાટી તેને સાવધ કર્યો. તરૂણ પુરુષ જરા સાવધ થયો એટલે

એકદમ ઝમઝા બેઠો થયો અને ત્યાં ઉભેલા ભીલને વેઠ કહેવા લાગ્યો,
ભાઈ!! તમે આ વિકાળ જંગલમાં એકલાં શા માટે ફરો છો !

ભીલ—મહેશ્વરનાં ! અમે તો આ જંગલના રહેવાશી છીએ અને અમારા
આપણાનાં આપણનાં પણ આ જંગલને મગળ માની રહેતા
હતા, તેથી હું પણ તેમની માફક જુ પડી ગાધી રહું છું. પણ આપ
કાણ છે, અને અહિં શા માટે જંગલમાં એકલા આવ્યા છો,
તેનું કારણ જો મને કહેવામાં હચકત ના હોય તો જણાવશો !

તરુણપુરુષ—હું એક મહા પાત્રી-અને કમનસીબવાન અભાગી છું,
કાળજી મહેશ્વરના મિત્ર તત્ત્વો છે ? કાળજી જાણું તે કલ દિશાએ
• ગયા તેની ગાધ લેવાને માટે હું જંગલમાં ફરું છું પરંતુ અહાપિ
તમનાં પત્નો ગાધી માટે હું ભાઈ જેવો તમારા જણવામાં હોય
તે તેમની મને ભાગ બતાવે તો હું આપનો જન્મ પરંત
આસાર બુદ્ધીશ નહિ !

ભીલ—ભાઈ! અત્યારે તો હવે દિવસ થોડો રહ્યો છે એટલે આપ
મહારી સાથે મહારે રથાને ચાલો, ત્યાં રાત રહી પ્રાતઃકાળે
આપ અને હું અને તેમની ગાધમાં જઈશું ત્યાં આપ જરાં પણ
ચિંતા કરશો નહિ !

તરુણ—તમારી જુ પડી અહિંથી કટકી દુર છે !

ભીલ—અહિં નજીકમાં જ છે.

એ પ્રમાણે વાતચીત કરતા તે ભીલ તથા તરુણ પુરુષ પોતાના
જનપ્રિય અશ્વને લઈ જુ પડી ભણી ચાલ્યા. ભીલ ભીમાએ તેમને
એસવાને સારી રીતે જિજ્ઞાસ કરી આપી. પીવાને માટે જળ લાવ્યો
અને ખાવાને માટે જનમાં જઈ થોડાં ફળ લાવી રજુ કર્યાં.

આવી રીતનો જંગલવાસીનો વિવેક જોઈ તરૂણ પુરૂષ મનમાં જરા આનંદ માની કહેવા લાગ્યો—હે ઇશ્વર ! ત્હારી કેવી દયા છે જેને તું ઊગારનાર છે તેને આ દુનીયામાં કોઈ મારનાર નથી ? આહાહા ! !! એક વખત વિચાર કરી જોઉં છું તો દુઃખનો પાર નથી, બીજી બાજુ વિચાર કરું છું તો ત્હારી દયાનો જેટલો ઉપકાર માનું તેટલો ઓછો છે, આવી રીતે કલ્પના કરતા કરતાં ઘણા શ્રમને ક્ષીધે નિદ્રાવશ થયા. બીમો પણ પોતાના જીવની માફક અશ્વ તથા તેને સંભાળી પોતે પણ તેની પાસે જરા આડો થયો.

બન્ને જણાપર નિદ્રાદેવીએ ઘરોઝર વાસ કર્યો, એટલામાં એક વિશાળ સિંહ ગર્જના કરતો ફક્તગપર ફક્તંગ મારતો પોતાની બોડ-માંથી બહાર આવ્યો, આવતાં ઘરોઝર તેની દૃષ્ટિએ ઘોડો તથા તેની પાસે સુનેક્કા માણસ માલૂમ પડ્યાં. આથી તે પોતાના મનમાં આનંદ માનતો તે તરૂં આવવા લાગ્યો. નજીક આવી પોતાના વિકાળ સ્વરથી ઝેરી ગર્જના કરી કે નિંદ્રાધીન તરૂણ પુરૂષ તથા બીમો બંને એકાએક જાગૃત થઈ ઉભાં થતાંજ સિંહ નજીક આવી પહોંચ્યો, પરંતુ ઇશ્વર દૃષ્ટી બીમો તે તરૂણ પુરૂષને પોતાની બાથમાં ઘાલી નજીકના મોટા વૃક્ષ ઉપર ચડી ગયો, તેથી સિંહ નાઇલાજે ત્યાંથી નીકળી જ્યાં અશ્વ હોતો હતો ત્યાં આવ્યો, અને અશ્વના પગને પોતાના મ્હોંમાં ઘાલી ઘસડતો ઘસડતો થોડે દૂર લઈ ગયો. આ વખતે તરૂણ પુરૂષ પોતાની કમ્મરમાં બે નારી તમંચો લેરેલો હતો તે તેણે સિંહના ઉપર ચલાવ્યો, પરંતુ તેમાં કોંઈ વળ્યું નહિ. સિંહ ઘોડાને ત્યાંથી આગળ લઈ જાય છે એવામાં મહુધા નગરીના રાજાનો પાટવી કુંવર પોતાના પિતાના તિરસ્કારથી જંગલમાં આમતેમ ભ્રમતો હતો તેથી તેની દૃષ્ટિએ આ સિંહ અને અશ્વ પડ્યા. તે જોઈ વીચાર કરવા લાગ્યો.

આ ટોઢ રાજ દરબારી અશ્વ હોય એમ જણાય છે, અને આ સિંહ તેના માલીકને મારી નાંખી તેને આટલા મુધી ધસેડી લાગ્યો છે. હજી તે જીવતો હોય એમ જણાય છે, ટોઢ પણ પ્રાણીને નિર્દોષપણે હણતાં તેનો જીવ બચાવવો એ ક્ષત્રિયકુળનો ધર્મ છે, એમ સંકલ્પ કરી પોતાની કમ્મરમાં જે તલવાર હતી તેની મુઠ ઉપર હાથ નાંખી તલવાર મ્યાનમાથી બહાર કાઢી કહેવા લાગ્યો.

દુષ્ટ તું આ બિચારા નિરઅપરાધી પ્રાણીને લઇ જાય છે, તેથી ત્હારૂં પરાક્રમ કહેવાય નહિ? પરંતુ જે ત્હારે ત્હારૂં પરાક્રમ બતાવવું હોય તો તેને છોડી દઇ મહારા સામે આવ ? એમ કહી જાંચે સ્વરે બોલી તલવાર બરોબર હસ્તમાં સાવધતાથી પકડી સિંહ તરફ ધસ્યો. સિંહ આમ એકાએક માણસને પોતાની તરફ આવતો જોઇ મુખમાંથી અશ્વના પગ છોડી દઇ મોટી ગર્જના કરતો તે રાજકુમાર તરફ ધસ્યો. જેવો નજીક આવે છે તેવોજ આ રાજકુમારે તેના માથામાં એક તલવારનો ઘા કર્યો, આથી સિંહ જરા પાછો પડ્યો તો ખરો, પરંતુ રાજકુમારની તલવારના બે ટુકડા થઇ ગયા તેથી રાજકુમાર જરા ગભરાયો પરંતુ ક્ષત્રિય પુત્ર છું, વળી પરમાર્થ કરવાનો છે, તેથી મહારો જીવ જશે તો બહેતર છે, કહી પોતાની કમ્મરમાં એક નાની કટાર હતી તે કાઢી સિંહના સામે ચ્યો. સિંહે તેને એક પંજો મારી જમીન દોસ્ત કરી નાખ્યો, પરંતુ આ એક ક્ષત્રિય શરવીર હતો એટલે એકદમ ઉભો થઇ ફરી સિંહના સામે દોડ્યો. આથી સિંહ ધણોજ ચીડાઇ એવા મેસથી તેના ઉપર ધસી આવ્યો કે જાણે એકી વખતે તેના પ્રાણ લેશે.

આ રાજકુમાર ધણો ચતુર અને તિક્ષણ બુદ્ધિવાળો હતો, તેને સિંહને આવતાં બરાબર પોતાનો કટાર તેના મોઢામાં ધાલી

એવો આંચકો કટારને માથે ડે કટાર ઠેક પુછડા સુધી ઉતરી ગઈ તેથી સિદ્ધ જમીનદોસ્ત થઈ મરણ પામ્યો. ત્યાર પછી રાજકુમાર ત્યાંથી નીકળી જ્યાં અશ્વ પડ્યો હતો ત્યાં ગયો, અને અશ્વને ત્યાંથી ધીમે ધીમે હાકી વૃક્ષ નીચે લાવ્યો તે ત્યાં બાધી તેને માટે થોડો આંત્ર લાવી નાખ્યો તે બાંધો અને થોડું પાણી પાવું તેથી અશ્વ જરા ટટાર થયો.

અશ્વ ટટાર થયાં એટલે તેના ઉપર ગનેબર સામાન માટી તે ઉપર સ્વાર થઈ જ્યાં પોતાનું પ્રથમનું રહેવાનું હેડાગું હતું ત્યાં લઈ ગયો.

પ્રકરનું ૮ મું.

જે વૃક્ષ ઉપર બીંમો તથા તરણ પુરૂષ ચડી ગયા હતાં તે મિલના ગયા પછી નીચે ઉતરવા કાગ્યા વૃક્ષની ડાળો પાતળી હોવાથી અને તેવા પર અતિ ભાર આવવાથી જે ડાળો ઉપર બીંમો ઉભા હતા તે ડાળો ભાંગી જમીન પર પડી, તત્તી સાથે બીંમો પણ પડ્યો તેથી તરણ પુરૂષ ઘણો જ ગભરાયો અને નીચે ઉતરી આમ તેમ જુવું છે તો બીંમો ક્યા જઈ પડ્યો તેની તેને ખબર પડી નહિ. અને પોતાના અશ્વને સિદ્ધ લઈ ગયો તેથી તે એશુદ્ધ થઈ જમીન પર પડ્યો. થોડી વારે ઉંમો થઈ ચાલવા લાગ્યો. ચાલતાં ચાલતાં મોટા વૃક્ષ નજરે પડે તેને બંટી પડે. મુખથી અશ્વ અને પ્યારના નામનો ઉચ્ચાર કરતી કરતી ચાલી જાય છે, પોતાના દેહનું પણ જેને આ વખતે બીજકુલ ભાન નથી, હું ક્યાં જઈ છું અને અહિં શું કરવા આવી છું. તેની શુદ્ધ ભુલી ગઈ જેને ખાવાનું કે પીવાનું પણ ભાન રહ્યું નહિ, ખુશ્તી અર્જુને લીધે મોટા મોટા ખાવળ

વિગેરે કંટક વૃક્ષની સુજો વાગે છે, તેનું પણ ભાન નથી. માર્ગમાં વૃક્ષને પુછે છે-અરે ! હે ! વૃક્ષ જો તું મ્હારો પતિ અને અશ્વને યતાવીશ તો હું ત્હારો આભાર ભુલીશ નહિ. વૃક્ષે જવાબ ન દેવાથી તે મધુર સ્વરથી એવું તો રૂદન કરવા લાગી કે તે જોઈ પવન પોતાને દયા આવવાથી શાન્ત થઈ ગયો, પક્ષિઓ પણ વનમાં એકાગૃહ થઈ ગયા, મહા કુર અને ભય કર પ્રાણીઓ પણ વનમાં આવા દયાજનક વિલાપ સાંભળી દીગ બની ગયાં, તો પછી મનુષ્ય જાત બને તેમાં નવાઈ શું ?

તેથી ને તેથી સ્થિતિમાં તે એમની એમ ચાલ્યાં કરે છે, વાઘ, વર, રીંછ, સર્પ હાથી વિગેરે જેવાં કુર જનાવરોનો પણ ભય નહિ રાખતાં ઘડીમાં મુખેથી પતિ તો ઘડીમાં અશ્વ અશ્વ કરતી આમતેમ લડકડીયાં ખાતી ઝુરતી વનમાં ભમ્યા કરતી હતી. રસ્તે ચાલતાં માર્ગમાં મોટો જંગલી ઝેરી સર્પ પડેલો હતો, તે દષ્ટિએ નહિ પડવાના લીધે તેના પર તેનો ચર્ણ પડવાથી તે સર્પે તુર્ત તેને દંશ કર્યો. દંશ કરતાંની સાથે જ હે પતિ ! એમ કહી જમીનપર પડી, આમતેમ તરફડીયાં મારતી હતી એટલામાં એક તપસ્વિ યોગેશ્વર જેની જટા પગની પાની સુધી લાંબી લટકતી અને હાથના નખ વધવાથી ટ્રાયક્ષાની મીસાલે વળી ગયા હતા, જેના નેત્રની પાપણો વેંત વેંત લાંબી લાંબી માલુમ પડતી હતી. અંગ ઉપર ભગવી કફની ધારણ કરેલી દષ્ટિમય થતી હતી, એક હાથમાં પવન પાવડી ઝાલેલી અને બીજા હાથમાં પાણીથી ભરેલું કમંડળ હતું, બગલમાં શુની અને જરા ફાટી ગયેલી ઝોળી હતી, અને જેનું આખું શરીર ભસ્મથી લીંપા-એલું હતું, તેવા સાક્ષાત્ પરમાત્માના પદને ધારણ કરનાર કોઈ મહાત્મા શ્રીરામનો ઉચ્ચાર કરતા જ્યાં વિજયસિંહ પડેલો હતો ત્યાં આવી પહોંચ્યા.

વિજયસિંહને જોઈ મહાત્મા મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યા કે આ કોઈ રાજકુમાર છતાં દુઃખ પડવાથી જંગલમાં આવતો રહ્યો છે અને આ સ્થળે તેને સર્પદંશ થવાથી તે બિચારો અત્યારે આ સ્થિતિ ભોગવે છે.

હે ઈશ્વર ! ત્હારી ગતિ ગહન છે, આ બિચારો કોઈ રાજપુત્ર દુઃખ પડવાથી વનમાં આવ્યો, છતાં વનમાં પણ સર્પદંશ થયો.

એ પ્રમાણે શોધ કરતાં રાજકુમાર સામી ફરી દષ્ટિ કરતાં તેને પ્રથમની માફક જ જમીન ઉપર પગ પછાડતો તથા મ્હારા પતિ અને મ્હારો અશ્વ એમ બોલતો જોઈ તે કંઠજાળનક મહાત્માને દયા ઉત્પન્ન થવાથી તેણે તે રાજકુમારને કરડેલો સર્પ ઉતારવાનો વિચાર કરી હાથમાંથી કમડળ તથા પવનપાવડી જમીનપર મુકી તે રાજકુમારનો પગ હાથમાં લઈ ત્રણ વખત મંત્ર બોલી પાણી છાંટ્યું એટલે જે સર્પ કરડેલો હતો તે ત્યાં આવી રજુ થયો. તેને મહાત્માએ કહ્યું હે દૃષ્ટ ! તું આ બિચારા નિરપરાધિ મનુષ્યને શા માટે કરજો છે ? તુ તારૂં ઝેર પાછું ચુસી લે.

મહાત્માના વચનથી સર્પે પોતાનું ઝેર પાછું ચુસી લીધું તેથી દવે સર્પ ઉતરશે એમ જાણી મહાત્મા ત્યાંથી ચાલ્યા ગયા. વિજયસિંહ જેમ નિદ્રાદેવીને શરણુ થયો હોય અને પછીથી નિદ્રાદેવીએ તેના ઉપરથી પોતાની સત્તા ઉઘાડી લીધાથી નિદ્રામાંથી જાગૃત થાય તેવી રીતે આગમ આઈ બેઠો થયો. બેઠો થતાં જ ચારે દિશા તરફ જોવા લાગ્યો, પણ તેને કોઈ માલુમ પડ્યું નહિ, પણ થોડે દુર મહાત્મા પોતાની પવનપાવડી મુઢલી બુલી ગયા હતા તે તેની દષ્ટિએ પડી.

આથી તેના મનને એટલો નો નિશ્ચય થયો કે અહીં કોઈ મહાત્મા આવવા જોઈએ, કારણ તેમના વિના પવનપાવડી ક્યાંથી

હોય ? વખતે પવનપાવડી મુકી તે સ્નાન કરવા ગયા હશે તો હમણું આવશે, એમ વિચાર કરતો બેઠો, પરંતુ મહાત્મા આવ્યા નહિ તેથી પોતે ત્યાં પડેલી પવનપાવડી હાથમાં ઝાલી મહાત્માને બોળતો ફરવા લાગ્યો. ફરતાં ફરતાં વિચાર થવાથી મહાત્માના પગલે પગલે આગળ ચાલ્યો. કેટલેક દુર ગયો એટલે મહાત્મા તેના બેવામાં આવ્યા. તેથી ત્યાં જઈ મહાત્માના ચર્ણો નમ્યો. મહાત્માએ સમાધિ ચડાવેલી હોવાથી તેઓએ કાંઈ પણ જવાબ આપ્યો નહિ, તેથી ત્યાં નિશ્ચિંતપણે બેઠો.

મહાત્માની સમાધિ ઉતરી એટલે તેમણે રાજપુત્ર સામું બેયું ને કહેવા લાગ્યા. રાજકુમાર તમે કામગી છતાં આ કષ્ટમાં આવવાનું કારણ શું, તે જણાવવા હરકત ના હોય તો કહેશો ? મહાત્માના મુખમાંથી નીકળતાં આનંદમય વાક્યો સાંભળી રાજકુમારને ઘણો જ આનંદ પ્રાપ્ત થયો અને કહેવા લાગ્યો કે હે મહાત્મા ! હું એક દુઃખી માણસ છું, અને મારો જે જીવનઆધાર મિત્ર છે તે આજ કેટલાક દીવસથી ગુમ થયેલો છે, જેથી તેમને શોધવા માટે આ જંગલમાં આવ્યો છું. હે મુનિશ્વર ! આપ ત્રિકાળજ્ઞાનને જાણનાર છો, જેથી આપ મને કાંઈ પણ માર્ગ બતાવી આભારી કરશે. એમ આપના લઘુદાસની વિનંતી છે. વિગેરે અનેક વાક્યોથી સ્તુતિ કરતો મુનિશ્વરના બેવામાં આવ્યો, તેથી તેમણે તે રાજકુમારને કહ્યું કે તું હાલ મહારી પાસે રહે, હું તારા મિત્રની ખબર તને આપીશ. આવાં મધુર વાક્ય સાંભળી રાજકુમાર ઘણો જ આનંદ પામ્યો ને વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ કાંઈ ખરેખર દેવંશી મહાત્મા છે, એટલે વખતે ત્રિકાળજ્ઞાની હશે, તેથી તે સર્વ વાત જાણતા પણ હશે, માટે તેમની સાથે રહેવા આમ હું બતાવ્યાથી તે તથા મુનિશ્વર પોતાના સ્થાનકે ગયા.

પ્રકરણ ૯ મું.

બીમો વનમાં રહેનારો અને હાલ જે વૃક્ષની નીચે પડનાર બીય પહાડની નીચેની તળેટીમાં જઈ પડવાથી તેના તો ઢોસજ ઉડી ગયા, અને પત્થરની સાથે એવો તો પછડાવો કે મરણતુલ્ય થીની ગયા. આવી સ્થિતિમાં બીમો જ્યાં પડેલો છે, ત્યાં પાટવી કુમાર કેસરી-સિહનો પિતા ગણુમલ પોતાનો પુત્ર દેશવંટ જવાથી, તેની પાછળ કેટલુંક સૈન્ય લઈ તેની શોધમાં જંગલમાં ફરતાં આ ભવાનક જંગલમાં આવી પહોંચ્યા. જંગલમાં ઘાંઘા પુરજોશથી ચાલ્યા જતા હતા. તેવામાં એક ઘાંડસ્વારે પેલા બીમાને દુરથી પત્થરની તળેટીમાં પડેલા જોવાથી તેને મોંઢેથી જીમ મારી બીજા સ્વારોને તથા પોતાના રાજાને ઉભા રહેવા કહ્યું, જેથી તે સ્વારો પાછા ફરી ઉભા રહ્યા, એટલે રાજાના મનને પોતાનો પુત્ર ત્યાં હશે, એમ જાણી અતિ હર્ષ પામતા તે પણ પુરજોશથી જ્યાં પોતાના સ્વારો થોભ્યા હતા, તે કેડાણે આવી પહોંચ્યા. જુએ છે તો તેણે પોતાના પુત્રને ન જોતા ભયકર સ્થિતિમાં ભૂમિ ઉપર પડેલા બીમો તેની નજરે પડ્યો. આથી તેના મનને તર્ક-વિતર્ક થવા લાગ્યા. અને મુખથી કહેવા લાગ્યા—આ શું ? આ અંધાર વનમાં એક મનુષ્યગતિ કોણ, અને શા માટે પડ્યો હશે ? વખતે આ વનનો રક્ષક નો નહિ હોય ? જૂન, પિશાચ, ડાકણી કે એવા બીજા કોઈ પ્રેતનો આગેવાન તો નહિ હોય ? એમ મનમાં વિચાર થવા છતાં, પણ નહિ ડરતાં પોતાના અશ્વને આગળ કર્યો, તેની પાસે જઈ પોતાની સમશેર હાથમાં પકડી નીચે ઉતરી જોવા લાગ્યો. તે મનુષ્યગત લાગવાથી તેને પાણી વિગેરે છાટી શુદ્ધિમાં લાવવા પ્રયત્ન કર્યો, જરા શુદ્ધિમાં આવ્યાથી બીમો એકદમ ઝખ્ખી બેઠો થયો. તે વીરક્ષત્રિય તું ક્યાં ગયો, કહી ઉભો થયો. બીમાના મોંઢેથી વીરક્ષત્રિયનું

નામ સાંભળી રાખને આશ્ચર્ય લાગ્યું, જેથી તેને પુછ્યું. તમે કાણ છો? અને વળી તમે ઉભા થઈ વીરક્ષત્રિય ક્યાં ગયો, એમ બોલ્યા તે વીરક્ષત્રિય કાણ હતો? ને તે ક્યાં ગયો, તે દૃષ્ટાન્ત મને મહેરબાની કરી કહેજો.

ભીમો—હે રાજન્! તે વીરક્ષત્રિય કાણ હતો તેની મને પણ ખબર નથી, પરંતુ એક વખત હું વનમાં ફરતો હતો, અને તે વીરક્ષત્રિય જમીનદોસ્ત થઈ પડ્યો હતો, અને પોતાનો ખેમવાનો અશ્વ તેની આબુઆબુ ફરતો હતો, તેની તેવી દુઃખી સ્થિતિમાં જોઈ હું મ્હારી માથે મ્હારી કુંપડીએ તેડી લાગ્યો. મ્હારાથી થઈ તે પ્રમાણે મ્હે ત્હેની બરદાસ ગળી, પછી જ્યારે રાત્રિનો સમય થયો એટલે હું તથા વીરક્ષત્રિય બન્ને અશ્વને પાસે બાંધી સુઈ ગયા હતા. એવામાં એક સિંહ મોટી ગર્જના કરતો અમારી ભણી આવતો હતો, પરંતુ તેની ગર્જના સાંભળતાં હું વીરક્ષત્રિયને લઈ નળકના વૃક્ષ ઉપર ચડી ગયો, છતાં સિંહ અમારા વૃક્ષ નીચે આવી અમને મારવા માટે બહુ મહેનત કરી, પરંતુ તેનું કાંઈ નહિ વળવાથી આખર તે ઘોડાને લઈ ગયો. પછી હું અને મ્હારી સાથેના વીરક્ષત્રિય વૃક્ષ ઉપરથી નીચે ઉતરતા હતા. એવામાં એક ડાળી ભાગવાથી હું જમીન પર પડી જવાથી આ ક્ષીણની તળેટીમા આવી પડ્યો છું અને વીરક્ષત્રિય કઈ દિશાએ ગયો, તેની મને ખબર નથી.

આ પ્રમાણે ભીમાનાં વાક્યો સાંભળી રાજા રણમંત્રના મનને નક્કી થયું કે જરૂર એ મ્હારો કુમાર કેશરીસિંહ હોવો જોઈએ. એમ વિચાર કરી કહ્યું—ભાઈ! તમે એનું નામ જાણો છો?

લીમો—ના ? તેના નામની મને ખબર નથી, પરંતુ નજરે જોવામાં આવે તો ઝોગખું.

રણુમલ—ભાઈ ! તેની મને ખબર હોત તો હું તેને શા માટે પુછત ?

લીમો—રાજન ! આપ કોણ છો અને અહીં શા માટે આવ્યા છો ?

રણુમલ—હું મહુધાનગરીના રાજા છું ને મહાર નામ રણુમલ છે.

લીમો—તમે આ જંગલમાં શા માટે ફરો છો ?

રણુમલ—મહારા પુત્રને મહેં કપકો આપ્યો હતો, તેથી તે જંગલમાં નીકળી આવ્યો છે. કોણ જાણે કઈ દિશાએ ગયો તેની ખબર નથી, તેથી હું જંગલો જંગલ તેની શોધ કરવા ફરું છું.

લીમો—મહારાજ ! આપ જંગલમાં તપાસ આગળ કરો, જો આ તરફ આવશે તો હું તેને અહીં રોકી આપને ખબર આપીશ.

રણુમલ—ભાઈ ! હું કઈ દિશાએ જઈશ તેની મને પોતાને જ ખબર નથી, તો પછી આપ મને કેવી રીતે એ શુભ ખબર આપશો ?

લીમો—જો આપના રાજપુત્ર મને મળશે તો હું જરૂર આપને મળીશ, અગર તેમને સમજાવી રાજધાનીમાં લઈ જઈશ.

રણુમલ—બહુ સારું ભાઈ ! જો આપ મહારે એટલું કામ કરશો તો હું આપનો કદી ઉપકાર ભુલીશ નહિ.

લીમો—માણસ માણસને મદદ ન કરે તો પછી બીજું કોણ કરશે ? માટે હું રાજા ! તમે આ તરફ નિશ્ચિંત રહો.

રણુમલ—સાબાશ છે તમારા જેવા ઉદાર મનના માણસને ! કે જેમાં પોતાનો કોઈ પણ વ્યતનો સ્વાર્થ નહિ હતાં પરમાર્થ કામ કરવા કેટલી મહત્તા વ્યતાવે છે ?

લીમો—એ સર્વ વાત આપે કહી તે ઠીક, પરંતુ હું તે રાજકુમારને ઝોગખતો નથી, તેના માટે શું થશે ?

રણુમલ—તે શરીરે ઊંચો, પાનળો, મ્હોં ગોળ ને વાળ જરા ભુરા છે, તેમ જ તેના જમણા પેટના પડખામાં તલવાર વાગ્યાનો ઘા છે, એ મોટી નિશાની છે.

ભીમો—એવા કામળ બાળકને તલવારનો ત્રા સી રીતે પડ્યો હશે ?

રણુમલ—તેને બાળપણથીજ તલવાર ખેલવાની બહુ આદત હતી તેથી એક વખતે હાથમાંથી તલવાર છુટી જવાથી તેના પડખામાં વાગી છે.

ભીમો—ત્યારે તો તલવાર ચલાવવામાં હોશીયાર હશે કેમ ?

રણુમલ—એના તે બાળનનાં જેટલાં વખાણુ કરીએ તેટલાં આછાં છે. હે ભાઈ !! જો તે આ તરફ આવે તો તેને ગમે તેવી યુક્તિ-પ્રયુક્તિ વાપરી મારી રાજધાની બેગો કરજો. (કહી જાય છે.)

ભીમો—(એકલો મનમાં આહા !!! ત્યારે એ કુંવરને એના બાપે હપકા આપ્યો તે ઉપરથી તે દેશ છાડી નીકળી આવ્યો હશે ! તો પછી તેનામાં કેટલું શુરત્વ હોવું જોઈએ ? કહી પોતાની ઝુંપડી ભણી ચાલ્યો.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

વિજયસિંહ—મુનિશ્વર ! આજકાલ મને આપની પાસે રહે પંદર દિવસ થવા આવ્યા છે, પરંતુ અદ્યાપિ પર્યંત મહારા મિત્રનો કાંઈ પણ ઠેકાણો પત્તો લાગ્યો નહિ માટે મહારા ગરીબ સેવક ઉપર કૃપા કરી તેની ભાળ બતાવો ?

મુનિશ્વર—વિજયસિંહ ! જરા ધીરજ ધરો ! ઉતાવળ કરવાથી કાંઈ પણ કામનું પરિણામ સારું આવતું નથી માટે શાન્ત થાઓ.

વિજયસિંહ—મહારાજ ! જ્યારે આપના જેવા પવિત્ર મહાત્માનાં પરિપૂર્ણ દર્શન થયા છતાં જ્યારે મહાર્ક દુઃખ નિવારણ ન થાય એ ઘણું આશ્ચર્યકારક છે.

મુનિશ્વર—ભાઈ ! હું કાંઈ ઈશ્વર નથી, કાંઈ દેવતા નથી કે તારા મિત્રને મેળવી આપુ, પરંતુ તે આટલા દિવસ મહારી પાસે રહી જે ચાકરી કરી છે તે બદલ હું તને એક ચીજ આપુ છું તે સારી રીતે રાખી વાપરીશ તો તારા ભાગ્યનો ઉદય થશે.

વિજયસિંહ—મહારાજ ! એવી તે શું ચીજ આપ મને આપશો કે જેથી મહારા ભાગ્યનો ઉદય થશે.

મુનિશ્વર—મહારી પાસે નથી સોનું, નથી ગવાડીર, તેમ નથી માછુંદ, મોતી કે હું તને આપુ, પરંતુ મહારી પાસે ફક્ત એક ઈલાજ મહારા ગુરુએ આપેલો છે તે ઉપાય આજે હું તને અતિ પ્રમત્ત થઈ બતાવુ છું તે સાંભળ ?

વિજયસિંહ—મહારાજ ! ઘણી ખુશીની વાત છે. આજ મને ચાહે તે આપશો તોપણ હું સ્વિકારીશ.

મુનિશ્વર—મહારી પાસે મહારા ગુફતી આપેલી જડીબુટ્ટી છે તે હું તને આપુ છું.

વિજયસિંહ—પણ તે જડીબુટ્ટીનો શો ઉપયોગ કરવો ? તે ધણુ દુષ્કારો જણાવશે.

મુનિશ્વર—આ જડીબુટ્ટીમાં ત્રણ ગુણુ એવા મોટા રહેલા છે કે ગમે તેવો આંખે આંધળો મનુષ્ય હશે તેની આંખે લગાડવાથી તેના નેત્ર ખુલ્લાં થશે, ઘસીને પાવાથી સ્ત્રી ગર્ભવંતી થશે અને તેનાથી ઉત્પન્ન થએલો પુત્ર મહા પરાક્રમી અને રાજભક્ત થશે. કાબા હાથમાં તેને પકડવાથી પકડનારને બીજા કાંઈ પણ

મનુષ્ય દેખી શકશે નહિ. એવા તે બુદ્ધીમાં ગુણ છે જેથી આ
ચીજ હું તને આપું છું તે તું થાગી ચાલાકીથી વાપરજો.

વિજયસિંહ—આહા ! દેવી અન્નયખી ચીજ ? હવે હૃદયે મહારા
ઉપર દયા દષ્ટિ કરી હોય એમ આજથી જણાય છે.

મુનિશ્વર—વિજયસિંહ ! હૃદયે સર્વને સહાય થાય છે, પરંતુ અધર્મને
પ્રથમ જય દેખાડે છે અને પાછળ ખરાબ દશાને પ્રાપ્ત થાય
છે. આખરે સત્ય એજ આગળ આવે છે, કહેવત છે કે—
“ ક્ત્યમેવ જયતે ” તે પ્રમાણે તુ હૃદયે ઉપર આધાર રાખી
તહારા મિત્રને શોધવાના માટે જેવી રીતે હિમતથી નીકળ્યો છે
તેવી રીતે જો શોધ ચાલુ રાખીશ તો જરૂર જગતનિયંતા તને
• મહાય થશે એમ મહારી આશિષ છે.

વિજયસિંહ—મુનિશ્વર ! આ જંગલમાંથી પસાર થવાનો રસ્તો મહે
જોયો નથી માટે જો આપ મહારા ઉપર કૃપા કરી માર્ગ
ખતાવો તો સારું.

મુનિશ્વર—આજ હું તને થોડે દુર મુકી જાઉં .

વિજયસિંહ—ભલે ! પધારો મહારાજ.

મુનિશ્વર પોતાની ગુફામાંથી બહાર નીકળી વિજયસિંહને ચાલો
કહેવાથી વિજયસિંહ ઘણો આનંદમાં પ્રવૃત્તિ થતો મહાત્માએ આપેલી
જડીબુટ્ટી લઈ આગળ થયો. ધીમે ધીમે પ્રયાણ કરતાં મુનિશ્વરના
મનમાં વિચાર આવ્યો કે આવી રીતે આ બાળક ચાલવાથી હેરાન
થઈ જશે, તો બિચારાની શી દશા થશે ? માટે એને અહીંથી મહારી
પવનપાવડી ઉપર બેસાડી પુષ્પાવતી નગરીમાં ઉતારી મુકું. પછી તેની
મેળે નગરમાં જશે, આમ વિચાર કરી વિજયસિંહને પોતાની પવન-
પાવડી ઉપર આંખો બંધ કરી બેસવા કહ્યાથી તે પ્રમાણે બેસવા

માંડયું. બેઠા પછી પવનપાવડી ઉઘાવી પુષ્પાવતી નગરીથી થોડે દુર ઉતરવા પવનપાવડીને આજ્ઞા કરી, જેથી ધારેલ ઠેકાણે જઈ પહોંચતાં વિજયસિંહે આંખ એકદમ ઉઘાડીને જોયું તો મુનિશ્વર ક્યાં, જંગલ ક્યાં, અને વળી પોતે એકદમ આટલે દુર ક્યાંથી તેના વિચારમાં લીન બની ગયો.

આવી સ્થિતિમાં થોડીવાર સુધી થોભી પાછો હુશિયાર થઈ નગર તરફ ચાલ્યો, નગરના દરવાજા અંદર દાખલ થઈ શહેરની રચના નિહાળતો નિહાળતો ધીમે ધીમે ચાલ્યા બન્યું છે. જુવે છે તો મોટી મોટી હવેલીઓ આદિમાનથી વાતો કરી ગઈ છે. દેવસ્થાનનાં શિખરો આકાશને મળવા જાણે જતાં ન હોય એમ જણાવા લાગ્યાં. બજારમાં મોટા મોટા વેપારીઓ જુદી જુદી વસ્તુના વેપાર લઈ બેઠેલા છે. સોની સોનું ઘડવામાં, તથા ઝવેરીઓ હીરા, માણેક વિગેરે નંગો જોવા તથા વેચવામાં, ગાંધીઓ પોતાનું વસાણું વેચવામાં, ખભાર પોતાના માલ ઉપર પાણી છાંટી તાજા કરવામાં, ટાપડના મોટા મોટા વેપારીઓ જરી તથા મખમલ જેવા ઉમદાં લુગડાંઓ પોતાના ઘરોડાને બતાવવામાં ગુમારતાઓ મશકુર થએલા તથા શેડીઆઓ ગાદીતકિયે પડેલા, દષ્ટિગોચર થતા હતા, અને રસ્તામાં ઘોડાગાડીવાળા એઓ એઓ ચાળા કરતા, અંત સદ્મામવાળા ચાલે ચાલે કરતા પોતાનાં વાહનો ઝપાટાગ્રસ્ત હાંકતા હતા. આ સંઘળા બનાવ વિજયસિંહ ચાલતા ચારે બાજુએ દષ્ટિ કરી જોયાં કરે છે, પરંતુ મનમાંથી પોતાના મિત્રને જરા વિસરતો નથી અને તે ક્યારે મળશે એમ કહે છે. અરે ઈશ્વર ! તું મહારા ગરીબ પ્રાણી ઉપર દયા લાવી મહારા મિત્રની સાથે મને મેળવ. આવી રીતે પોતાના મનમાં વિચાર કરતો બજારમાં એક ઓટલા ઉપર જઈ બેઠો, જે

ઝોટલા ઉપર પોતે બેઠા હતા તે ઝોટલા એક ગુણકાના મકાનનો હતો. તેથી ગુણીકા આવી વિજયસિંહને કહેવા લાગી તમે કોણ છો અને અહીં મહારા મકાન ઉપર શા માટે બેસા છો ?

વિજયસિંહ—માઠ ! હું એક વંટમાર્ગ છું તે અહીં આગળ જરી વિશ્રાન્તિ લેવાના વિચારથી બેઠા છું. જો આપની મરજી અહીં બેઠા દેવાની ના હોય તો હું અહીંથી ઉઠી બેઠે જઈશ ? અપાકુંવર પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે કહે ન કહે પણ આ કોઈ રાજ્યશી છે ! માથે દુઃખ પડવાથી લંબતો જણાય છે, તેથી ચાલ હું એને મહારા મકાનમાં લઈ જઈ રાતવાસો રાખી તેની થુ હકીકત છે તે પુછી તેની પાસે જે દ્રવ્ય હશે તે લઈ લઈશ. એમ કહી તે વિજયસિંહ પ્રત્યે કહેવા લાગી—લાઈ ! આપ અહીં શા માટે બેસી રહ્યા છો, ચાલો મહારી સાથે, આ ઘર આપનુંજ છે, આપ ઉપર પધારો, તમને જે જોઈશ તે હું મહારા નોકરની સાથે મળાવી આપીશ, આપ કોઈ વાતે ગભરાશો નહિ ?

વિજયસિંહ—માઠ ! આપ કોણ છો તે જ્યાં સુધી મહારા જાણવામાં આવશે નહિ ત્યાં સુધી હું તમારા ઘરમાં પગ પણ દેવાનો નથી, માટે આપ કોણ છો તે પ્રથમ મહેનત જણાવો કે પછી હું આપની સાથે આવું.

અપાકુંવર—હું આ નગરીની ગદેનાર ગુણીકા છું અને મહારું નામ અપાકુંવર છે. હું આ નગરમાં પ્રસિદ્ધ છું.

વિજયસિંહ—હે શું તમે ગુણીકા છો ? નહિ ! નહિ ! હું કદી પણ તમારે ત્યાં આવવાનો નથી ? કારણ હું તમારે ત્યાં આવી રહું તો મહારી કીર્તિને લાંછન લાગે માટે તમે તમારા ઠેકાણે જાઓ ? (એમ કહી ત્યાંથી ઉઠી આગળ ચાલતો ચલ્યો.

ગુણીકા મનમાં વિચાર કરવા લાગી, આની પાસે દ્રવ્ય હશે જેથી મહારૂ ગુણીકા એવું નામ માંભળી સાક્ષતો થયો, પરંતુ હવે મહારા નોકરને અજાણ્યો બનાવી તેને બોલાવવા મોકલ્યું તે મહારો સુવાતો બીજા બંગલો છે, ત્યાં તેને સમજાવી નેડી જાય. પછી રાતના નવ દશ વાગે હું ત્યાં જઈ પછી એટલી રાત્રે તે એકલો રૂક્યાં જવાનો છે. આ પ્રમાણે પોતાના નોકરને બોલાવી સવિસ્તર હકીકત કહી, તેથી તેનો નોકર કપાટાગ્રધ પેલા વિજયસિંહની પાછળ ગયો ભેગો થવાથી કહે કે રાજકુમાર તમે અહીં ક્યાંથી અને વળી આવા વંશથી આવવાનું શું પ્રયોજન છે તે મને જલદી જણાવો ? કાગળ મહારાથી હવે ધીરજ રહેતી નથી.

વિજયસિંહ—તમે કાગળ છો તે મને કહો.

ગુલામખાં—ભાઈ ! તમે મને ક્યાંથી ઓળખો ? ત્યારે તમારા પિતા અહીં આવતા હતા ત્યારે તમે ન્હાના હતા એટલે અમને શી રીતે ઓળખો ?

વિજયસિંહ અજાણ્યા માણસના આવા માર્મિક વચ્ચન સાંભળી તરત ચેતી ગયો તે મનથી દરૂપના કરવા લાગ્યો કે આમાં કાંઈ કપટ છે અને તે મને ફસાવવા ધારે છે, પણ હિતરો હું તેને ન ફસાવું તો પછી મને આ નગરમાં આગ્યા કાગળ જાણશે એ તો શું પણ કદી એના જેવા બીજા પચાસ આવે તો પણ શું થાય ? હું ગમે તેટલો ન્હાનો અને દુબી રિશ્તિમાં છું, તોપણ સિંહનું બચ્ચું છું. એમ કહી પેલા ગુલામખાને કહેવા લાગ્યો, ભાઈ હું તમને ક્યારનો શાધનો હતો, પરંતુ આપનો કાંઈ કેકાણે પત્તા ન મળવાથી બીજા ગમે ત્યાં ધર્મશાળામાં જઈ મુકામ કરવાના વિચારમાં હતો, પણ ઇશ્વરની એવી દયા છે કે જેને જે વેદાંતે તેને તે બક્ષે છે. હવે આપ મને મળ્યાથી

ધણે આનંદ થયો છે, માટે આપને ત્યાં ચાલો. કહી બન્ને જણ વાનો કરતા કરતા જ્યાં ચંપાકુંવરનો સુવાનો મહેલ હતો તે ઠેકાણે જઈ મેડી ઉપર ચડી ગાદીનપીઆ પડેલા હતા તે પર વિરક્ષત્રિયને બેઠક આપી, પાણીનો લોટો ભરી લાવી આગળ મુક્યો. પાન, સોપારી, ખીરી ઇત્યાદિક લાવી રજુ કર્યા તેથી વિરક્ષત્રિયએ ખોતાને જે ચીજનો ઉપયોગ કરવા લાગ્યો તે કર્યો.

આ વખતે ચંપાકુંવરનો નોકર ગુલાબખા (જે વિજયસિંહને ફાસલાવી લાગ્યા હતા તે) ત્યાં નહેતો, કારણ તે તેની શંકાણી ચંપાકુંવરને નેડવા ગયા હતા. એ વખતે રાતના આશરે નવ દશ વાગ્યાનો મુમાર થયો હશે, ચંપાકુંવર ખોતાનાથી બની શકે નેટકો રાણુગાર સહ તે મકાન ઉપર આવી. તેને જોઈ વિજયસિંહ બોલ્યો, તમે અહીં ક્યાથી ? હું તમારે ત્યાંથી નીકળી અહીં આવ્યા છતા તમે પાછા અહીં આવ્યા !

ચંપાકુંવર—રાજકુમાર ! મહે તમને જ્યારથી જાણ છે ત્યારથી મ્હાર દીક્ર તમારા ઉપર ચાટ્યું છે, માટે આપ મને ગમે તો મારી નાંખશો તોપણ હું આપને છોડી જતાર નથી. માટે આ દીન દાસી ઉપર કૃપા કરી અંગીકાર કરો.

વિજયસિંહ—અરે ! દુષ્ટા ત્હારા જેવી રખડતી અને રઝગતી મહે સે કંડો જોઈ છે, હું એમ ત્હારા સ્વરૂપથી મોહિત થાઉ તેમ નથી.

ચંપાકુંવર—વિજયસિંહ જરા વિચાર કરો, વિચાર કરો ! મ્હારા જેવી આ દુનિયામાં થોડીજ હશે, અને તે આપે જોઈ પણ નહિ હોય માટે બોક્ષતાં જરા વિચાર કરો. નહિ તો તેનું પરિણામ માહું આવશે.

વિજયસિંહ—અરે ! દુષ્ટા, ત્હારાથી શું થવાનું છે. તું દુનિયા ઉપ-

રના હજારો પવિત્ર માણસોની વ્રતિ બગાડનારી કુલટા સ્ત્રી તું
મને શું કરવાની હતી ?

ચંપાકુંવર—વિજયસિંહ ! જરા બોલતાં વિચારો ? હું તમને કીક
કહું છું કે માતો, અને આ દાસીનો અંગીકાર કરો.

વિજયસિંહ—અરે ! પાપણી, અભાગણી, અભિચારણી, તું આવા
શબ્દ બોલી મ્હારા પવિત્ર કર્ણને અપવિત્ર કરીશ નહિ. આહે
આમશ ને પાતાળ એક થાય, તારાઓ અધા ખરી જાય, સૂર્ય
પૂર્વથી પશ્ચિમ દિશામાં ઉગે, સમુદ્ર પોતાની મર્યાદા છોડી દે,
તોપણ અરે જો દુષ્ટા ! આ વિજયસિંહ ત્હારી નીચ માગણી
કદિ માન્ય કરનારો નથી.

ચંપાકુંવર—આપ ક્ષત્રિય પુત્ર છો, ધર્મને જાણનાર છો, કોઈ સ્ત્રી
શરણે આવે તો તેને ઉગારવા આ ભૂમિપર દાશ્વરે તમને જ
ઉત્પન્ન કર્યા છે, છતાં તમે આવાં વાક્ય બોલો જો એ તમારા
ક્ષત્રિયકુળને શોભતાં નથી.

વિજયસિંહ—અરે ! દુષ્ટ રડા, શું ત્હારા જેવી અમર્મી અને કુલટા
સ્ત્રીઓને આશ્રય આપવા ગજપુત્ર પેદા થયો છે ? નહિ નહિ.
એમ દોષ તો આ દુનિયાં પ્રલય થઈ જાય.

(ચંપાકુંવર પ્રાણનાથ કહી ભેટવા જાય છે.)

વિજયસિંહ—દુર રહે દુર ! જો તું મને સ્પર્શ કરીશ તો ત્હારો
જીવ અહીંને અહીં નીકળી જશે, માટે વિચાર કર.

ચંપાકુંવરે ઘણી રીતે વિજયસિંહને સમજાવ્યો, પરંતુ તે કાઈ
વાતે સમજ્યો નહિ. ત્યારે ચંપા કહેવા લાગી, વિજયસિંહ ત્હારી
બુદ્ધિ કેમ બદલાઈ છે. કહેવત છે કે “ વિદ્યાશકાએ વિપરીત બુદ્ધિ ”
એ પ્રમાણે ત્હારી બુદ્ધિ કેમ બગડી છે, જો તું મ્હારો અંગીકાર

કરીશ તો હું તને મ્હારી પાસે રાખી ત્હારા મનની સર્વ ઇચ્છાઓ પુરી કરાવીશ, અને જો તું મ્હારો અંગીકાર નહિ કરે તો ખરાબ કરીશ; માટે ફરી વિચાર કરી મ્હારી માગણી કબૂલ રાખ.

વિજયસિંહ—જા નિય ! ત્હારો પ્રેમ ફક્ત પૈસાના માટેજ છે. આંખોના અંધ દુરમતિ માણસો તારો પ્રેમ જોઈ, મોહરૂપી જાળમાં ફસાય છે, પણ જ્યારે તે ત્હારી ખરોખર જાળમાં સપડાય છે, ત્યારેજ તેમની આંખો ઉઘડે છે, તે પહેલાં નીચ, અધર્મિ, પાપીઓ, પોતાનું શું થશે, ઇશ્વર આ ગુન્હાઓનો બદલો કેવો આપશે, તેનો વિચાર કર્યા વગર, જેવી રીતે દીપકની સાથે પતંગીડી બળી મળે છે તેવી રીતે પોતે લાંપટ સ્ત્રીની જાળ રૂપી ચિંતામાં બળી ભરમ થઈ જાય છે; છતાં તે પ્રેમ મુક્ત થતો નથી. વળી સર્પ મોરલીના સ્વરથી એટલો બધો મોહ પામે છે કે તેને વાદી પકડી ટંડીઆમાં ઘાલે છે તોપણ પ્રેમ-વેશને લીધે પોતાની દેહનું જાન ભુલી જવાથી હમેશને માટે બધન થવું પડે છે, લાંપટ સ્ત્રીઓના જુદા પ્રેમમાં ફસાવાથી આટલા બધા અવગુણો છે છતાં નિચ માણસો આખે દેખતા છતાં કામાન્ધ જની જઈ મિથ્યા જાળમાં ફસાય છે તેવા નિચ કૃત્યના કરનારાઓને હજાર વાર ધિક્કાર છે ! જા નિચ, તું મને જે કરવા ધારતી હોય તે જલદી કરી લે, પણ હું ત્હારી મોહરૂપી જુદી જાળમાં કદી પણ ફસાવાનો નથી.

આવાં વાક્યો સાંભળી અંપાકુંવરને નક્કી થયું કે આ કામ રીતે મ્હારી કપટ જાળમાં સપડાય તેમ નથી, માટે તેના વાસ્તે ખીન્ને રસ્તો શોધવો જરૂરનો છે, એમ નિચાર કરતી નીચે ઉતરી. આ વખતે રાતના બાર વાગ્યા હશે ! નીચે તેનો નોકર ગુલાબખાં તેવી

રાહ જોઈ, એકેલો જ હતો, તેણે ચંપાકુંવરને આવતી જોઈ કહ્યું,
કેમ જા શુ કરી આવ્યાં ? પાણીમાં આવે છે કે નહિ ?

ચંપાકુંવર—આ ટ્રાઈ પરાક્રમી પુરુષ છે અને દુઃખનાં માર્ગો આગ્રે
હશે એમ જણાય છે તેને મ્હારી માગણી સ્વિકારી નહિ તેથી
તેને શુ સળ કરાવવી ?

ગુલાબખાં—બાઈ ! એણે આપનું કંઈ માન્ય ન રાખ્યું તે મોટો
જીવનમ થયો કહેવાય, માટે તેના વાસ્તે ઘટીત ઉપાયો લેવા
જોઈએ, નહિ તો પછી તે શુ જાણશે કે પુખ્તાવતી નગરીમાં
ચંપાકુંવર રહે છે.

ચંપાકુંવર—આપણે એના માટે શુ ઉપાય કરવો ?

ગુલાબખાં—આપણે ત્યાં જે હરહમેશ પોલીસના જમાદાર આવે
છે તેમને હું બોલાવી લાવું અને પછી એ નજીકમાં આવે
એટલે તમે ચાર છે ચાર, એમ ખૂમો પાડો એટલે તેઓ તેને
પકડી લઈ જશે.

ચંપાકુંવર—તેને લઈ ગયા પછી ફોજદાર સાહેબ આપણને બોલાવી
પુછશે કે તેણે તમારો શુ માત્ર અર્થો છે, તે જાણત આપણે
શો જવાબ દઈશું તેનો વિચાર કરવો જોઈએ.

ગુલાબખાં—આપણે એમ કહેવું કે રાત્ર કમાડને સાંકળ વાસવી
રહી ગઈ હતી, તેથી આ ગુન્હેગારે કમાડ ઉઘાડી ઘરના મેડા
ઉપર આવી મ્હારા ગળાના તથા ખીજા દાગીના ઉતારવાની
કોશીશ કરતો હતો, તેથી મ્હેં ખૂમ મારી એટલામાં જમાદાર
સાહેબ આવી પહોંચ્યા.

ચંપાકુંવર—વાહ ! વાહ ! ખુબ અક્ષતનો ઉપયોગ કર્યો છે હો !

ગુલાબખાં—અકલનો ઉપયોગ કેમ ન કરીએ ! રાત દિવસ ત્હમારાં પાસાં વરીએ છીએની ?

ચંપાકુંવર—હવે હું ઉપર બંજી છું. તમે જમાદારને તેડી જલદી નીચે આવી સીટી કરાજે, એટલે હું મ્હારા મનને તમે આગ્યા છો એમ સમજી જુમ પાડીશ.

ઉપરની ગોડવણ પ્રમાણે ગુલાબખાં જમાદારને તથા બે સીપાઇને તેડી આગ્યા, અને નીચે આવી સીટી મારી, તેથી સંકેત પ્રમાણે ચંપાકુંવરે ચોર છે ચોર, એવી કારી અવાજથી જુમ મારી, જેથી નીચે જે સીપાઇ તથા જમાદાર ઉભા રહ્યા હતા તેણે જંગલા ઉપર ચડી વિજયસિંહને પકડી બે દાઢ બાંધી નીચે લાવી પોતાની આંટમાં રાખી નાન બેસારી મુક્યો.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

મ્હારા વાયક મિત્રો ! આપના જણવામાં હશે કે વિજયસિંહનો ઘોડો જે સિંહ લઇ જતો હતો તેને કેસરીસીંહે મારી છોડાવી લઇ ગયો છે, તેથી તેનું શું થયું તે તરફ લક્ષ બેંચીએ.

કેસરીસિંહ ઘોડો લઈ ત્યાંથી આગળ વધી એક રમણીય સ્થાને જઈ મુકામ કરી પોતાના દિવસો આનંદમાં નીરગમન કરતો હતો. તેને કેટલાક દિવસ એમને એમ ત્યાં રહી ગાળ્યા. એક વખત તમામ જંગલ જોવા વિચાર થવાથી ફરવા જવા નક્કી કરી પોતાના મનને કહેવા લાગ્યો કે આમ એક સ્થળે અપમની મીસાને બેસી રહ્યા કરતાં સર્વ જંગલ નીહાળવું એજ અતિ ઉત્તમ છે, કારણ આટલા દિવસ મને જંગલમાં આવે થયા, પણ અઘાપી પરત નહોતો આવે. સર્વ વિદ્વત માર્ગ જોવા નથી, માટે તે જોવા ખાસ અવશ્યતા છે.

એમ વીચાર કરી અશ્વ ઉપર સામાન સજી સ્વાર થઇ ધીમે ધીમે અહિ તહિ નીકળતો આગળ ચાલવા લાગ્યો. મોટા મોટા પર્વતો, નદીઓ, ઝરાઓ, વૃક્ષો જોઇ આનંદ માનતો કહે છે કે, ઇશ્વરે દેવી દેવી સ્ત્રીજો મનુષ્યના માટે બનાવી છે. આ મર્વ વનરૂપિણી માણસ ઉપયોગ કરવા ધારે તો તેનો અમુલ્ય લાભ થાય. વીગેરે ધણા નિર્લજ્જ વિચારોથી લીન થતો પરમકૃપાળુ પરમેશ્વરનો ઉપકાર માનતો થોડે દુર આગળ વધ્યો, ત્યાં ભીમાની રહેવાની ઝુંપડી જોઇ મનમાં કહેવા લાગ્યો કે, આ સ્થળે કોઇ મનુષ્ય રહેતો હોય એમ જણાય છે, કેમકે તેને ખાવા માટે અનાજ, રાંધવા માટે માટીનાં વાસણો, વીંત્રેરે પડેલાં છે; છતાં આટલામાં કોઇ માણસ કેમ નજરે પડતું નથી? એમ કહી ત્યાં નહિ થોભતાં આગળ ચાલવું શરૂ કર્યું. રસ્તામાં ભીમો નેના તરફ આવતો જોવામાં આવ્યો.

ભીમો—લાઇ! તમે કોણ છો? અને અહિ શા માટે એકલા બેસો છો?

કેશરીસિંહ—હું મહુલા નગરીનો રાજકુમાર છું, અને શિકાર કરવા આવ્યો છું.

ભીમો—શિકાર કરવા માટે નીકળ્યા છો તો આમ એકલા શા માટે આવવું પડ્યું.

કેશરીસિંહ—હું જ્યારે શિકાર કરવા જાઉં છું, ત્યારે કોઇને મ્હારી સાથે રાખતો નથી.

ભીમો—તમે કેટલા દીવસથી શિકાર માટે નીકળ્યા છો?

કેશરીસિંહ—આજ સવારથી જ નીકળ્યો છું પરંતુ આપને આ પ્રશ્ન પુછવાની શી જરૂર છે?

ભીમો—કંઈ નહિ. હું તો સેજ પુછું છું. આપનું નામ શું છે?

કેશરીસિંહ—મ્હારું નામ કેસરીસિંહ છે.

ભીમો—આપનું નામ કેસરીસિંહ છે, પણ આપના પીતાનું નામ શું છે, તે જરા કૃપા કરી જણાવશો ?

કેસરીસિંહ—તમને મ્હારું નામ જતાન્યા છતાં પણ જ્ઞાન્તિ ન થઈ ? વળી મ્હારા પિતાનું નામ સ્ત્રાવળવા ઇન્છા ગયો છે. મ્હારા પીતાનું નામ રણમત્ર છે.

ભીમો—ભાઈ ! તમે ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતરો : મ્હારે તમારું જરા કામ છે, પછી આપને જ્યાં જવું હોય ત્યાં ઘણી ખુશીથી પમારજો.

કેસરીસિંહ—ચાલ, ચાલ, ત્હારા જેવા ઘોડા ઉપરથી ઉતારનાર બહુ આવે છે, અત્યાર સુધી આસ્તે આસ્તેજ જવાનું દીધા. એટલે હવે ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતરવા કહે છે, કેમ ?

ભીમો—(ઘોડાને ઝોળખીને) તમે આ ઘોડો ફેટલા રૂપીઆ આપી કાની પાસેથી લીધો હતો ?

કેસરીસિંહ—એ તો મ્હારા ઘરની ઘોડીનો વછેરો છે. તને આટલી બધી પુછપાછ કરવાની શી જરૂર છે, તું જાણ છે, તે તો તું પ્રથમ કહે ?

ભીમો—તું આ જંગલનો રહેનારો બીજા છું ને મ્હારું નામ ભીમો છે.

કેસરીસિંહ—મહને ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતારી તું શું કરવા ધારે છે ? મ્હારો ઘોડો લઈ નાશી જવાની ત્હારી દાનત છે કે કેમ ?

ભીમો—તમેજ ખીજતો લઈ આવ્યા છો તેથીજ મને પણ તેવો સમજો છો ?

કેસરીસિંહ—ખીજતો કોનો છે ? જો તું જાણતો હોય તો કહેની કે અમુકનો છે.

ભીમો—આ ઘોડા એક રાજકુમાર વિજયસિંહ નામના માણસ પાસે હતો તે ખિચારો મ્હારી ઝુંપડીએ રાત વાસો રહ્યો હતો અને

તે રાત્રે તેના ઘોડાને સિંહ લપ્પ ગયો હતો તેજ આ ઘોડો
હોય એમ મને લાગે છે.

કેસરીસિંહ—પછી તે ઘોડાનાં માલીક ક્યા ગયા ?

ભીમો—સિંહના ગયા પછી અમે બન્ને જણા વૃક્ષ ઉપરથી નીચે
ઉતરતા હતા દરમ્યાન એક પાતળી ડાળી પર મ્હારા પગ
આવવાથી તે ડાળી ભાંગી જવાથી હું પર્વતની ખીણમાં જઈ
પડ્યો અને તે કંઈ દિશાએ ગયો તેની મને ખબર નથી.

કેસરીસિંહ—તું મને ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતારી શું કરવા
પ્રયત્ન રાખે છે.

ભીમો—મ્હારે કાંઈ તમને લુટવા નથી, તેમ તમારો ઘોડો પણ
લેવાનો નથી. ફક્ત તમારા શરીર ઉપર એક ચીન્હ છે કે નહિ
તે જોવાનું છે !

કેસરીસિંહ—મ્હારા શરીર ઉપર શું ચીન્હ છે અને તેની તમને
શી ખબર ?

ભીમો—એક વખત એક દેશના રાજા અહિ આગ્યા હતા તેમણે
મને પોતાના ગુપ્ત થયેલા પુત્રની તમામ હકીકત કહી હતી,
તેમનું નામ પણ મને કહેલું હતું, પરંતુ તે મને અત્યારે યાદ
આવતું નથી. તેઓ કહેતા હતા કે તેના શરીર ઉપર ત્રણવાર-
ના ધા વાગેલા છે.

કેસરીસિંહ—તને તેમણે શી વાત કહી હતી ?

ભીમો—તેમને એક પુત્ર હતો તેને પોતે કપડાં દેવાથી વનમાં
નિકળી ગયો છે, તેની શોધ માટે અહિ આગ્યા હતા ને મને
પણ કહી ગયા છે કે જો તું તે રાજકુમાર અહિ આવે તો
જરૂર તેમને મ્હારા દેશમાં લાવજો. તેમના કહેલા ચંદ્રાના દર્શાવે

ઉપરથી મરને તો તમેજ લાગો છો માટે જેવી લેણ તેવી
હકીકત કહે ?

કેસરીસીંહ—ભાઈ તેજ હું, અને મને શોધવા માટે મહારા પિતા
નીકળ્યા હશે પણ તે કઈ તરફ ગયા તેની તમને ખબર છે ?

ભીમો—ના તે વખતે મરને મહારા શરીરનું પણ ભાન નહોતું.

કેસરીસીંહ—તમે જે ઘોડાની વાત કરી તે પણ ખરી છે સિંહને
મારી ઘોડાને તેની પાસેથી છોડાવી લાગ્યો છું. ભીમા, મહારા
પિતાની વાત એક બાજુએ ગઈ પણ આ ઘોડાના માલીકની
શોધમાં જવા મારો વિચાર છે. કારણ કે તેનો ઘોડો મહારી
પાસે છે એટલે તે બિચારો પણ ચાલી ચાલી દેરાન થઈ
ગયો હશે, માટે જો તું મહારી સાથે આવે તો આપણે બન્ને
જણ તેની શોધમાં જઈએ.

ભીમો—ઘણી ખુશીની વાત છે, હું પણ તેની શોધમાં જવાનો
વિચાર કેટલાક દિવસથી કરું છું, પણ મહારા એકલાથી જવાનું
નથી. માટે આપ જો સાથે આવો તો હું પણ ઘણી ખુશીથી
આપની સાથે આવીશ.

કેસરીસીંહ—ચાલો ત્યારે હવે જલદી તૈયાર થાઓ.

ભીમો—ભાઈ ! આપ જરા મહારી ઝુપડીએ ચાલો, ત્યાં જઈ જરા
આરામ લઈ પછી આપણે નીકળીએ.

કેસરીસીંહ—જેવી તમારી મરજી (કહી જાય છે.)

કેસરીસિંહ ભીમો પોતાની ઝુપડીએ આવી ત્યાં જરા વિશ્રાન્તિ
લઈ ભીમાએ પોતાના માટે ખાવાનું કયું, અને કેસરીસિંહના માટે
વનસ્પતિ વિગેરે ખોરાક લાવી આપ્યો; તે તેણે ખાધો. પછી બન્ને

જાણી વિજયસિંહની શોધમાં ચાલ્યા. ચાલતાં ચાલતાં તેમને એક સ્વાર સામે મળ્યો તેને કેશરીસિંહે પુછ્યું.

કેશરીસિંહ—તમે કોણ છો અને ક્યા જાઓ છો ?

સ્વાર—તમારે શું કામ છે ? તમે તમારે રસ્તે ચાલ્યા જાઓ. હું ગમે તે છું તેની તમને શું જરૂર છે ?

કેશરીસિંહ—આમ એકદમ ચડ્યું ચડ્યું કેમ બોલો છો ?

સ્વાર—એમાં ચડ્યું ચડ્યું હું શું બોલ્યો, તારા જેવા તો મેં બહુએ બોલ્યા.

કેશરીસિંહ—અરે ઓ નાદાન ! તને પુછ્યું છું તેનો જવાબ આપતો નથી અને આડી-અવળી વાતો મીઠાવે છે કેમ ?

સ્વાર—(મનમાં વીચાર કરે છે કે આ વખતે કોઈ ખાતમીદાર હશે અને મહારા માલીકના દુશ્મને મોકલ્યા હશે તો તેને ખરે નામદામ બતાવવું તે યોગ્ય નથી. દારણુ તેમાંથી કવું માફ પરીણામ આવે તેની મને ખબર નથી. માટે ખરે નામદામ તો બતાવવું જ નહિ કહી કહેવા લાગ્યો.) નાદાન હું કે તું, રસ્તે જતાં મને ત્રા માટે બોલાવ્યો. મહેં તને પ્રથમ બોલાવ્યો હોત તો હું નાદાન નહિ તો તું.

કેશરીસિંહ—ચુપ રહે, વધારે જાણ ન ચલાવ ? નહિ તો તારાં અહિજ સો વર્ગ પુરાં કરી નાખીશ.

સ્વાર—તે તારા જેવા અમને ડરાવી મારી જશે તો પછી દુનિયામાં જીવીશુ શું કરવા ?

કેશરીસિંહ—તું મને જણવતો નથી કે હું કોણ છું ?

સ્વાર—તું ચાહે તો મોટો રાજકર્તા હોઈશ તેમાં મને શું પરવા છે.

કેશરીસિંહ—(મ્યાનમાંથી તકવાર કાઢીને) બાલ દુષ્ટ તું કોણ છે,

તે જલદી જણાવ નહિ તો ત્હારો પ્રાણ લેવા મ્હારી શમશેર તૈયાર છે.

સ્વાર—તું એમ તકવાર બતાવીશ તેથી હું ડરવાનો છું ? નહિ નહિ કદી ડરવાનો નથી. ત્હારે લડાઈ કરવાનો વિચાર હોય તો ના-લક બોલાબોલી શા માટે કરે છે, થઈ જા તૈયાર ? (પોતાની તલવાર કાઢે છે.)

ભીમો—કેસરીસિંહ ! આમ બીનસ્વાર્થે તકવાર કરવાથી શું ફાયદો છે. તને પુછતાં પોતાનું નામ હામ ન બતાવ્યું તેથી શું નામ કહેવું યા ન કહેવું તે તેની મરજીની વાત છે માટે એને જવા દો (સ્વાર પ્રત્યે) જા ભાઈ જા, તને કાંઈ અમારે મારવો નથી તેમ તારી સાથે કશોયો પણ કરવો નથી, તું જ્યાં જતો હોય ત્યાં ચાલ્યો જા !

એમ કહેવાથી સ્વાર પોતાની તલવાર મ્યાન કરી ઘોડાને પુર જોસમાં નાખતો પોતાના મુકામ તરફ ચાલ્યો. ભીમો તથા કેસરીસિંહ પણ આગળ ચાલ્યા. ખીણે ખીણ અને ગુફાએ ગુફા શોધી વળ્યા પણ કાંઈ સ્થળે રાજકુમાર વીજયસિંહનો પગો લાગ્યો નહિ તેથી આખરે નીરાશ થઈ કેસરીસિંહના મહેલ તરફ ચાલવા લાગ્યા. રસ્તે ચાલ્યા જાય છે એટલામાં તેમના કર્ણ ઉપર કાઠ છોડો કાઠ છોડો એમ અવાજ પડવા લાગ્યા. તે સાંભળી કેસરીસિંહ કહેવા લાગ્યો, ભાઈ ભીમા, અહિ આવા શબ્દ કાણ બોલતું હશે ? ચાલો ત્યાં જઈ જોઈએ વાર, એ કાણ છે તેનો તપાસ કરીએ.

ભીમો—કેસરીસિંહ ! આ બપોલક સ્થાન છે, હજારો લુતાવળ, રાક્ષસ, સુડેસોનું આ રેહાણું છે એટલે તે તરફ જવામાં કાંઈ શ્રેય નથી માટે આપણે આપણા માર્ગે જવું એજ ઉત્તમ છે.

કેશરીસિંહ—મૃત હોય, ગરબા હોય યા ગમે તે હોય પણ ત્યાં જવું તો નક્કીજ. જો એમ જુન પીશાયથી ક્ષત્રિય પુત્રો ડગી નાશી જશે તો આ દુનિયામાં તેમ મામુ કોણ થશે ! જો ગમે તેવું જન્મે, ભયાનક હશે તો છેવટ આપણો પ્રાણ લેવો ! એથી તો કંઈ વિશેષ કરે તેમ નથી. માટે ભીમા દિમલ રાખ ત્યાં જઈ ચોક્કસ તપાસ કરી પછી આગળ જઈશું ?

ભીમો—મહે ! ગાયો ત્યારે ?

બન્ને જણા બોલતા બોલતા તે તરફ ગયા. એટલે અવાજ નજીકમાં મંજળાવવા લાગ્યો. નદન પાસે ગયા તો એક માણસના હાથ તથા પગ બન્ને ભેગા બાંધેલા જણાયા અને તેજ માણસ છોડા છોડા તેમ અવાજ કરતો હતો. અથી તે બન્ને જણા તેની પાસે ગયા. તેના સામુ જોઈ કેસરીસિંહ એકદમ વિચારમાં પડ્યો, ને કહેવા લાગ્યો, પિતારી આપની આ શી દુશ્મન ? આપને અહિં કોણ લાગ્યું ? અને કપારના અહિં આ સ્થિતિ બોલેલો હો ?

ભીમો—હેં ! શું આ નમાળ પિતા છે, (એમ કસી તેના મોંમાં સામું જુએ છે.)

રણમલ—પુત્ર ! તું મહને પ્રથમ છોડ પછી તારે મને જે પુછવું હોય તે પુછજે. (કેસરીસિંહ પોતાના બાપને છોડે છે.)

ભીમો—મહારાજ ! આપ મને જે દિવસે મળ્યા હતા, તે દિવસે તો આપની પામે સ્વારા વીગેરે હતા, જલ્દા ક્યા ગયા, કે જેથી આપની આવી સ્થિતિ થઈ.

રણમલ—કેસરીસિંહ, જો તારી પામે કાંઈ ઘોડું ઘણું ખાવાનું હોય તો તું મહને આપ, મહારાથી ખાધા સીવાય બોલાય તેમ નથી.

કેશરીસિંહ—ભીમા ! તું આ જંગલની વનસ્પતિનો બોમીયો છે,

માટે જે અહાર કરવાના કામમાં આવતી હોય તેવી વનરપતિ
લાવી આવ, કે આપણે તેમને ખવડાવી જગ શાન્તિ થયે
સહેરમાં હાલ જઈએ.

ભીમો—જેવો આપનો હુકમ.

ભીમએ કાળ લાવી ખવડાવ્યા તે પાણી પાચ, તેથી ગળુમલ
શુદ્ધિમાં આવ્યો.

રણુમલ—આરા વહાણ પુત્ર ! જે તુ અહિ આવ્યો ન હોત તો
જાણ વારમાં મારો પ્રાણ નીકળી જત. તને તા ૫ થરેજ અહિ
મોકલ્યો.

કેશરીસિંહ—પિતાશી ! આપની આ દશા ધયાનું કારણ શુ ' જે હોય
તે મને જાણી કહો કે તે પાણીને મારા હાથ સત્વરે બનાવુ.

રણુમલ—મને જેને યાચ્યો છે તેને હુરૂપુરે ગુન્દેગાર છુ. તમે
આવી છોડ્યો, જેજ મોટી ભુલ છે, આરા દરેલા કૃત્યોની મળ
મને બેરોગર થઈ હતી.

કેશરીસિંહ—પિતાશી જાણી કહો, હવે આરાથી રહેવાતુ નથી.
તમારી આ દશા તેને શુ અમો જીવતો ગદેવા દઈશુ ? એમ
કદી પણ બનનાર નથી, માટે સત્વરે કહો.

રણુમલ—માર્જી ! જેણે મને બાંધ્યો હતો, તેનો મોટો ઉપકાર માનવા
જેવું છે કે તેને મરતે જીવથી માર્યો નહિ.

કેશરીસિંહ—એવું તે શું બન્યું છે કે તમને તેણે જીવથી માર્યા
હોત તે પણ આણું હતું એમ કહો છો ?

રણુમલ—મહેં જે કૃત્ય કર્યું છે તે તહને કહેવાય તેમ નથી, એટ-
લામાં સમજી જા ?

કેશરીસિંહ—નહિ એમ તેમ હોય તો પણ કીધા સીવાય આપનો
હુકમ નથી ?

રણુમલ—કેસરીસીંહ ! હક શાને કરે છે, તે સાંભળવાથી ઉશ્કડું તારા મનને ખોડુ લાગશે, માટે એ વાત જવા દે.

- કેસરીસીંહ—જ્યા સુધી એ હકીકત મહારા સમજવામાં નહિ આવે ત્યાં સુધી કદી હું તમારો દેડો મુકનાર નથી. માટે જે હકીકત જતી હોય તે કહો.

રણુમલ—(લાચારીથી) જ્યારે તું આપણા રાજ્યમાંથી નીકળી ગયો ત્યારે તારી શોધમાં હું કેટલાક સ્વારો લઈ નીકળ્યો, જંગલે જંગલ એને વેળે વન દૂરો પણ કાઢી કેટલે તારી ભાળ મળી નહિ, તેથી પાછો નગર ભણી આવતો હતો. રસ્તામાં એક રાજકુમાર થોડી જાવણી નાખી પડેલા મહારા જોવામાં આવ્યા તેની માથે એ સુંદર કામળ સ્ત્રીઓ હતી, તેને જોતાજ મહારા મન તેણીની ઉપર ચોટયુ તેથી મહે તે રાજકુમાર સાથે યુદ્ધ કર્યું, તેને મહારા સર્વ સૈન્યનો નાશ કર્યો. વળી એક તેની સ્ત્રીએ મહારા જીવને ગોળી મારી માર્યો, આથી હું નીચે ઉતરી તેના સાથે કડ્યો તેથી તે પણ નીચે ઉતરી મહારા સાથે યુદ્ધ કરવા લાગી. આખરે મહે નીચે પાડી મહારા હજ્ય ઉપર સમરોર લઈ ચડી બેઠી અને માથાની તૈયાગીમાં હતી. તેટલામાં મહે અતિ દીનતાથી કાલાવાદા કર્યો, ત્યારે તેણીએ મને જીવંતો જવા દીધો. ત્યાંથી છુટ્યા બાદ લાચાર થઈ હું આપણા નગરમાં આવ્યો. ત્યારે એક સ્વાર તે એ સ્ત્રીઓ પૈકી એકને ઉપાડી આપણી રાજવાનીમાં લાવી મહારા આગળ હાવી કરી. આથી મહે કે માન્ય થઈ તેની સાથે લગ્ન કરવાનો વિચાર કર્યો તેથી તે સ્ત્રી અને સમગ્રવી જાદિ લાવી. સ્ત્રી અરિત્ર ચત્રાવી મહારી આ પ્રમણે દશા કરી ચાલી બધ અને હું ફુટ અલાગી અહિંજ પડ્યો રહ્યો.

કેશરીસિંહ—શાબાશ શુરી ક્ષત્રાણી તને ! ધન્ય છે મહારા અધમ અને નીચ પીતાને ! તહે જે શિક્ષા કરી હતી તે યોગ્ય હતી. જો મહેને પ્રથમથી જ આવી ખમર હોત તો હું કદી પણ છોડત નહિ. ગુન્હેગારને એક વખત આશ્રય આપવાથી તે ફરી પાછો પીતાની ટેવ જતરી ગણે છે. એવા નીચ કૃત્યના કરનારને યોગ્ય સજા કરવી જ જોઈએ.

કેશરીસિંહ—જાગ્યાર છું કે મહેને જન્મ આપનાર મહારા પીતા છે તેથી તેમના પર મહારાથી કાઠ થઈ શકે તેમ નથી. એટલેજ તેમને જીવા દઉં છું, નહિ તો એવા દુષ્ટ કૃત્યના કરનારને તો ધમપુરીમાં પહોંચાડવા એજ ઉત્તમ છે. પિનાશી આ વખતે હું તમને શું કહું, જેટલું કહુ તેટલું જોછું છે. હવે તમારે મો જોવા હુ ખુશી નથી તોપણ ધર્મના પ્રતિજ્ઞથી હુ તમને નગર સુધી પહોંચાડવા આવું છું. માટે ગાલો ! (જાય છે.)

પ્રકરણ ૧૨ મું.

માગ વાચક મિત્રા ! હવે આપણે ગુણિકા ચંપાકુંવરના પ્રપત્નથી વિજયસીંદને પકડી જમાદાર લઈ જઈ તેની જેટમાં એસાડી રાખ્યો છે, પછી તેનું શુ થયું તેની તરફ જરા દ્રષ્ટિ કરીએ.

આખી રાત બાયાંને વિજયસીંદ જેટમાં બેસી રહ્યો અને પ્રાતઃકાળ થયે જમાદાર મહમદઅલી વિજયસીંદને ફોજદાર પાસે લઈ જઈ કહેવા લાગ્યો. સાહેબ હુ એક ગુન્હેગાર પકડી લાગ્યો છું તે ગઈ રાત્રે ચંપાકુંવરના ઘરમાં ચારી કર્યા સંતાયો હતો, તેને મહે જલ્દી મહેનને પકડી આપની પાસે રજું કર્યો છે; માટે આપને જે શિક્ષા કરવી યોગ્ય લાગે તે કરશો "

ફોજદાર—કેમ છોકરા તુ કોણ છે ?

વીજયસિંહ—તું એક મુસાફર છું.

ફોજદાર—તું અહિ કયાંથી આવ્યો તે તારા મુળ ગામ કયું ?

વીજયસિંહ—મહાર મુળ ગામ અણાપુર છે (ખોટું બતાવે છે.)

અને હું મહારા મિત્રની યાત્રામાં નીકળ્યો છું.

ફોજદાર—તારું નામ શું ?

વીજયસિંહ—મારું નામ વીજયસિંહ છે.

ફોજદાર—તું બને કોણ છે ?

વીજયસિંહ—રાજપુત છું.

ફોજદાર—તું રાજપુત છતાં આમ રાત્રે ગુણિકાના નંધરમાં દાખલ થઈ ચોરી કેટલા ફીયાની કરી છે ?

વીજયસિંહ—સાહેબ ! હું ચોરીની વાત સ્વપ્ને પણ બંધુનો નથી, ગુણિકાએ મળે એના તોડર ગુલામખા સાથે બોલાવી ખેતાના મકાન ઉપર લઈ જઈ તેની સાથે અભિચાર કરવા કહેલ પરંતુ મહેં તેની તે વાત કબુલ ન કરવાથી તેણે મહારા ઉપર ખોટું તહેમત મુક્યું છે.

ફોજદાર—ગુણિકાને તારા જેવા ખીમત રવરૂપવાન નહિ મળતા હોય કેમ ? કે તને તેણે બોલાવ્યો હશે ?

વીજયસિંહ—આપ માનો યા ના માનો પણ જે ખરી હકીકત છે તે મહેં આપના આગળ જાહેર કરી છે.

ફોજદાર—જમાદાર બન્યા આ કેદીને હમણાં જેલમાં લઈ જાઓ, માળે હું બોલાવું તે વખતે રજુ કરાવું.

જમાદાર—અહુ સાડ સાહેબ, જેવો આપનો હુકમ.

આ પ્રમાણે કહી ફોજદાર સાહેબ કચેરીમાં ચાલ્યા તે વીજય-

સીંહને જેલમાં લઈ ગયા ફોજદાર સાંજે ઘેર આવ્યા એટલે ચંપા-
કુંવરે ત્યાં જઈ કહેવા લાગી કે સાહેબ, આજે મારે ત્યાં પાનસોપારી
છે, મારે આપ પધારજો.

ફોજદાર—આજે શું ધાતું છે ?

ચંપાકુંવર—કંઈ નહિ સાહેબ, સેજ ગમ્મત કરવાનો વીયાર છે ?

ફોજદાર—ગલુ સાડ. જાઓ જરૂર આવીશ, પણ ગમ્મત ક્યાંથી
ક્યાં સુધી છે.

ચંપાકુંવર—ત્રણથી ચાર વાગ્યા સુધી ચાકરો.

અ; પ્રમાણે ગમ્મતની હકીકત કહી. ચંપાકુંવર પાતાને ઘેર
આવી અને જેવી જોઈએ તેવી બેડક ગોઠવી. સનાત નખશા, પેટી,
ફીડલ, તાલિય, વીગેરે જનજનતનાં વાજીતો લાવી તૈયાર રાખ્યાં.
ત્રણ વાગ્યાનો સમય ચંપા એટલે ફોજદાર સાહેબ એ ત્રણ સીપાઈઓ
માથે ચંપાકુંવરને ત્યાં આવ્યા. ચંપાકુંવર પણ તંમના રાહ જોતી બેઠી
હતી. ફોજદાર સાહેબને આવતા જોઈ પધારો સાહેબ ! પધારો સાહેબ !
કરતી સામી લેવા ગઈ. ફોજદાર સાહેબ આવી ગાદી તકીએ બેઠા.
થોડીવાર ગાયન વીગેરેનો ટશ જામ્યો. પછી ચંપાકુંવર બે દારની
બાટલીઓ લાવી ફોજદારના આગળ મુકી કહેવા લાગી, સાહેબ
આપ ઘણું દીવસે મ્હારે ત્યાં પધાર્યા છો જેથી હું આપને વાપ-
રવા મારે આ ચીજ લાવી છું. તો આપ વાપરશો. દણો આગ્રહ
થવાથી ફોજદાર સાહેબે બાટલીનો ખુચ ઝપાટાગ્રહ ખાધ્યો અને એક
ખાલામાં લઈ ચંપાકુંવરને આપવા લાગ્યા. અને ચંપાકુંવર ફોજદાર
સાહેબને આપવા લાગી. દાર વધારે પીવાથી ફોજદાર સાહેબ નીશમાં
ચકચુર થઈ ગયા તેથી ચંપાકુંવર કહેવા લાગી—સાહેબ કાલે જે આ-
રોપીને આપે જેલમાં મોકલ્યો છે તે મ્હારે ત્યાંજ ચોરી કરવા
આવ્યો હતો, મારે એને જરોગર શિક્ષા થવી જોઈએ.

આટલી વાત થયા પછી ગમ્મત વેરાઈ ગઈ. ગમ્મત તો કંઈક ફોજદાર સાહેબને આટલી સીધારમ કરવાજ માટે જોડવી હતી. તે પ્રમાણે પરીપૂર્ણ થઈ ગઈ. ફોજદાર સાહેબ સીપાઈ સાથે કચેરીમાં આવ્યા. આવતા બેગેબર જમાનાને હુકમ કર્યો કે જાઓ પેલા આરોપીને મદારી પાસે રજુ કરો. હુકમ થતા જમાદારે આરોપીને લાવી રજુ કર્યા. આરોપી વીજયસીંહ ઘણો ચતુર અને અક્ષરજ્ઞ હતો તેણે ફોજદાર સાહેબના ચહેરા સામું જોતાં તેના મનને વિચાર આવ્યો કે ફોજદાર સાહેબે શરૂ થીયો કે એમ વિચાર કરી ગુપચુપ ઉભો રહ્યો.

ફોજદાર—કેમ છોકરા તું ચોરી કરી નથી ?

વીજયસીંહ—ના સાહેબ મેં ચોરી કરી નથી.

ફોજદાર—તુ મને તેના મકાનમાં પેડો હતો તે વાત ખરી કે કેમ ?

વીજયસીંહ—હાજી, તેના બોલાવથી હું ત્યાં ગયો હતો.

ફોજદાર—જો તુ તેના બોલાવવાથી ત્યાં ગયો હોય તો તેના પુરાવા લાવ ?

વીજયસીંહ—સાહેબ, મદારા અજાણ્યાનો પુરાવો કોણ આપે, તેમ છતાં જો મદારી પાસે પૈસા હોય તો તેમથી આપી હું પુરાવા રજુ કરત, પરંતુ તે નથી.

ફોજદાર—ચુપ રહે, વધારે બકવા ન કરતાં સીધો જવાબ આપ !

વીજયસીંહ—સાહેબ, હું સીધોજ જવાબ આપુ છું. જેવું છે તેવું કહું છું તેમાં જો આપને ખોટું લાગ્યું હોય તો જણાવશો.

ફોજદાર—જો તું પુરાવો નહીં આપે તો તારે સજામાં જવું પડશે !

વીજયસીંહ—શું વગર ગુન્હેગાર સજામાં જશે, અને ગુન્હેગાર છુટી જશે કેમ ?

રાજદાર—અરે નાદાન છોકરા, ત્હારા મનમાં બહુ ધુમાડો ભર્યો છે કેમ ?

વીજયસીંહ—ધુમાડો શાનો ? ખરી વાત જાહેર કરવી એ મારી દરજ્જા છે.

રાજદાર—તુ કોઈ પણ જાનના નિશાના આવેશમાં આવી બોલતો હોય એમ જણાય છે ?

વીજયસીંહ—જેની આંખમાં કમળો હોય તે મર્વ અથગે પીળું દેખે છે.

રાજદાર—છોકરા, જે વધારે જીભાન ચસાવીશ તો ત્હને હમણાં જ બદીખાને પાછો મોકલી આપીશ.

વીજયસીંહ—સારંગ, એમા હું ખોટું શું કહું છું ?

રાજદાર—શું મહે નીચો કર્યો છે, ત્હારા બોલવાનો અર્થ તો તેમજ થાય છે.

વીજયસીંહ—એક વખત નહીં પણ હજાર વખત.

રાજદાર—નાદાન ગમાર છોકરા ! જો તું ત્હારી જીભાનને કંઈ નહિ રાખે તો તારો જીવ લેવામાં આવશે. જમાદાર જાઓ આને તરત જોડમાં લઈ જાઓ ?

જમાદાર—જેવા હજુરનો હુકમ.

વીજયસીંહ—શું ત્હમે મને નિરપરાધીને વગર, મુંહે સજાના નાખશો ? તેમ કદી બનશે નહિ, માટે વિચાર કરો ? દારૂના નીશામાં મુમ બની જઈ બીજાને ડરાવો છો, આપ એમ નહિ જાણતા કે હું છોકરું છું. છોકરું છું ખરો પરંતુ તમારા કરતાં ઘણા દરજ્જે સારો છું, જેમકે તમારા જેવા અધર્મી પુરૂષો આ પવિત્ર ભૂમિને પત્થરરૂપ થઈ પડનાર દારૂડીઆનો જમીન માતા બોગ લે તો વધારે સારું. દારૂ કે જે પોતાની કાયાને બ્રષ્ટ કરે

છે, એવા દારૂના વાપરનાર ઉપર આકાશ તુટી કેમ પડતું નથી ? દારૂના પીનારને અને તેને સ્પર્શ કરનારને અંદર એક વખત તો નહિ, પણ હજાર વખત ધીકાર આવે તો પણ થોડો છે. આ પ્રમાણે વીજવસીકના વચન સાંભળી ફોજદાર સાહેબ નેત્ર લાલ લીલાં કરી નાંખી કહેવા લાગ્યા, જમાનાર જાઓ, આ દુટ લુચ્ચાને અડીથી કાઢ જાઓ ?

વીજવસીક—સાહેબ આપ મને અભાગે ગમે તેમ કરો તો પણ હું આપનો ગુન્હેગાર છું. પરંતુ ત્યારી એક નમ્ર વિનતી સ્વીકારે તો હું આપને જાહેર કરું.

ફોજદાર—નહિ, નહિ, હું ત્યારી નમ્ર વિનતી સાંભળવા ખુશી નથી.

વીજવસીક—સાહેબ જરા સાંભળો ?

ફોજદાર—નહિ, જે કહેવાનું હોય તે સત્વર કહો.

વીજવસીક—સાહેબ, આપ દારૂ પીઓ છો, તેના કબજાં દુધ, ઘી, ગેળ, ખાંડ છત્યાદિક ખીખ પદાર્થો દારૂના ડંકાણે વાપરો તો આપને નહિ ચાલે ? દારૂ પીવાથી તદ્દમારા શરીરની ખુબરી છે, તેનો કેફ ચડવાથી કોઈ પણ જાતની શુદ્ધિ રહેતી નથી, તેથી બદ્દેલી કરવાનાં નીચ ફૂલો સુએ છે, તેનો વળી વધારે કેફ ચડવાથી રસ્તામાં, વખતે ગારામાં, અને વખતે પીતાળ પીગેરે કરવાની ખરાબ જગ્યામાં પડવાનો પ્રસંગ આવે છે. આટલા બધા જેની અંદર અવગુણ છતાં આપ એનો અંગીકાર કરો છો તે ઘણું દાવજીર થવા જેવું છે.

મારા વાંચક મિત્રો હું આપને એ હાથ નોડી મારી અરપ શુદ્ધિથી વિનતી ગુન્હારું છું કે જે આપપણ કદી આવા છદ્મમાં પડ્યા હશે તો તે છદ્મમાંથી હુડી જરા પ્રયત્ન કરતાં એવા મહારા ખામ ઉપદેશ છે.

આ પ્રમાણે વાક્યો સાંભળી ફાજદારસાહેબ ઉભા થઈ વિજયસિંહને મારવા દોડ્યા તેથી વિજયસિંહ જરા છેટો ખસી ગયો ને ફાજદાર સાહેબ લથડીયા ખાતા ખાતા નીચે પડ્યા. જમાદાર વિજયસિંહને જેલમાં લઈ જતાં વિજયસિંહ બોલ્યો—અરે હાય ! કેવો અધર્મ, કેવો અન્યાય અને કેવો ભુદ્ધ ! જે જે દેકાણે આવા અધીકારીઓ હાય છે ત્યાં આવીજ રીતે ચાલે છે. રાજ્ય ચાહે ગમે તેવા ન્યાયી હોય છતાં અધીકારી આવા અન્યાયી હોય ત્યાં ન્યાયને ગદ્ગદે અન્યાય ચાલે તેમ! શું નવાઈ !

• પ્રકરણ ૧૩ મું.

પુનાવતી નગરી એ બહુ સાફ, અને સુશોભિત નગર હતું. તેમાં ચંપકસેન નામનો રાજા રાજ્ય કરતો હતો. તે ઘણો ધાર્મિક, ન્યાયી, વિશ્વાસુ બહાદુર અને લડતો હતો. પરંતુ તેના કર્મ મંજેગે તે ટેટલાક વખતથી જે આખે અંધ થયો હતો. તેને એક પુત્રી સિવાય બીજું કાંઈ મંતાન નહોતું, તેને જોધયા નામની ઘણી ધાર્મિક અને પતિવ્રતા સ્ત્રી હતી, તે ઉભય દમ્પતિનું વર્ણન કરવા જોગ હતું, ઇશ્વરની તેના ઉપર અકૃપા હોવાથી તે ગિયારાં પુત્ર વિના ટળવળતાં હતાં, તેમજ થોડી મુદતથી રાજા ચંપકસેન અંધ થવાથી આખા નગરની અંદર હાહાકાર વર્તાઈ રહ્યો હતો, ભાવી પ્રબળ છે, તેને મોટા મોટા વૈદ, જોષી વીઝેરેને બોલાવી પોતાની આંખો તેમ શ્રદ્ધ બતાવ્યા હતા; પરંતુ કાંઈના હાથમાં તે દુઃખ મટાડવાનું નહોતું. આવી ભયાનક સ્થિતિમાં આવી પડેલો રાજા ચંપકસેન એક વખત પોતોતો દરબાર ભરી બેઠો હતો. તમામ દરબારીઓ ત્યાં હાજર હતા, તેમની સમક્ષ કહેવા લાગ્યો, મહારા વહાલા સામંતો હું આંખો

વિના તેમ પુત્ર વિના સંસાર વૃથા ભોગવું છું, જેથી મહારી ગાદી મહારા વિશ્વાસુ અને પવિત્ર પ્રધાનને સોંપી હું જંગલમાં જઈ કાંઈ ઠેકાણે બેસી તપ કરવા ઇચ્છા રાખું છું. મહારા જ્ઞાના અને શરવીર સામન્તો આપ મહારી એકની એક પુત્રી સુમતીયા છે, તેના લગ્ન કાંઈ સારા રાજપુત્રની સાથે કરજો. તમેજ એનાં માતાપિતા હો, એમ ધારી એને પાળજો, હું આ સ્થિતિમાં અહિં રહેનાર નથી.

પ્રધાન—મહારાજ ! આપ આવાં વાક્યો ન વડો, આપનાં આવાં વાક્યો સાંભળી હૃદય બેદાર્દ જાય છે.

સામંત—મહારાજ આપને જે બે વાતનું દુઃખ છે તેમાંનું એકે અમારાથી દુર થઈ શકે તેમ નથી, નહિ તો અમે તેમાં પાંચી પાની ભરીએ તેમ નથી.

પ્રધાન—જો કાંઈ એમ કહે કે રાજના બદલે બીજાને અંધાપો આવે અને રાજ સારા થાય તો તેમ કરવાને પણ હું તૈયાર છું.

સામંત—જો કાંઈ તેની જાડી છુટી બતાવે તો તે ગમે તેવી બચંકર જગ્યામાં હોય તો પણ આ મેવકો લાવી આપનાર ચર્જામાં રજુ કરવા તૈયાર છે.

અપકસેન—સાચાસ છે ! મહારા શૂરા સામન્તો તમને સાચાસ છે ! તમે રાજકુળ દીપક છો, તેથી તમારો ધર્મ સારી રીતે બજાવવા તૈયાર થાઓ છો, અને મહારા જીવને માટે આટલો પ્રયત્ન કરવા ઇચ્છા રાખો છો એવું સાંભળી હું ઘણો જ આનંદ માનું છું. ધન્ય છે તમને અને તમારી સ્વામી ભક્તિને ? !

ચોપદાર—મહારાજ, કાંઈ એક દુર દેહેથી વૈદરાજ આવે છે, તે અંદર આવવા કહે છે.

પ્રધાન—ઘણી ખુશીથી ! તેમને સત્વરે અંદર લાખજ કરો ?

સામંત—વૈદરાજ ! આપને ક્યાં રહેવું અને અહીં આવવાનું શું કારણ છે ?

વૈદરાજ—મહારાં ગામ કૌતકપુરી છે.

સામંત—ત્યાંથી આ તરફ શા માટે આવ્યા ?

વૈદરાજ—મહારા માંભળવામાં આવ્યું છે કે પુષ્પાવતી નગરીના રાજા ચંપકસેન બે આંખે અંધ છે અને તેમને દેખતા કરનારને તેમની પુત્રી અને અડધું રાજ્ય આપવા હરાવ છે. એમ સાંભળી હું અહીં આવ્યો છું.

ચંપકસેન—વૈદરાજ, આપને નૈત્રની દવા બરાબર યાદ છે ?

વૈદરાજ—મહારાજ જાણુ છું નો ખરો, પરંતુ તેમાં ફળીભુત થવું એ ઈશ્વરના હાથમાં છે.

ચંપકસેન— ઈશ્વરની ઇચ્છા સીવાય કોઈ પણ કામ કરવા સમર્થ નથી નો આવી બાબતમાં ઈશ્વર ઇચ્છા સીવાય કશું બને નહિ.

પ્રધાન—વૈદરાજ ! આપ મહારાજની પામે જઈ તેમનાં નેત્ર બરાબર જુઓ.

વૈદરાજ—બહુ સારું. (કહી જાય છે. નેત્ર જુવે છે અને નીચે આવી કહે છે) મહારામાં આંખો મટાડવાની હિંમત નથી, હું જવા રજા લઉં છું. (જાય છે.)

ચંપકસેન—કેમ પ્રધાનજી ! વૈદરાજનો શું અભિપ્રાય છે ?

પ્રધાન—મહારાજ ! વૈદરાજ તો મહારાથી નહીં બને, કહી ચાલ્યા ગયા.

ચંપકસેન—જ્યારે કૌતકપુરીની હકીકત સાંભળી આટલે સુધી આવ્યા છતાં તે ના પાડી ચાલ્યા ગયા, જેથી હવે મહારી આંખો દુરસ્ત થવા સંભવ નથી; તો પણ હવે ફરી એક વખત બીજી વાર જે રાજાની આંખો દુરસ્ત કરશે તેને અડધું રાજ્ય અને

તેમની પુત્રીનાં તેની સાથે લગ્ન કરવામાં આવશે, એવો દંદેરો
પીટાવવાનું કરશે.

પ્રવાન— અહુ સાડ મહારાજ ! જેવો હજુરનો હુકમ
ગામમાં દંદેરો પીટાનો હતા તે વિજયસિંહે જેટલાં બેડે બેડે
રા.ભગવાથી તેણે બીધાને કહ્યું—આઈ, મને રાત્રી પાસે લઈ જાઓ ?
સીપાઈ—તેને વહા પ્યા કામ છે : છતાં માતા ઇધર બેડે ? તેરેસે
કુચ હો કોડે જાઓ છે ?

વિજયસિંહ—આઈ ! બનવું ના ન બનવું એ હજુ આવીન છે,
પરંતુ મને નામ પાસે લઈ જાઓ તો શાક.

સીપાઈ—કોડેના તેરા તો દીન જિગડા હૈ કે ક્યાઈ : નાનકડી આળા
હુસ્ત કમોડી હિમત ચલાતા હૈ ?

વિજયસિંહ—ગમે તેમ થવાનું હશે તેમ થશે, પરંતુ મને ત્યાં લઈ
જાઓ.

હસનખાં—ક્યુ સૈયદગલી ! ઉનકુ વહા લે જાઓગે ?

સૈયદગલી—હા. મહે તો લે જાજો મગર જમાદારકી રજા લીધી હૈ.

હસનખાં—સાહે, જમાદાર અખી કહા હૈ : અપનેહી જમાદાર ?

સૈયદગલી—જબ તુમ કહેતે હો તો મેં લે જાજો.

હસનખાં—હા ! હા ! જાઓ લે જાઓ ?

ઉપર પ્રમાણે હસનખાંના કહેવાથી સૈયદગલી વિજયસિંહને
લઈ દરબાર ભરાયો હતો ત્યાં લાવી બોલ્યો.

સૈયદગલી—ગરીબ પરવર ! આ એક નૈદી હૈ સો કહેતા હૈ કે મહે
નાનકડી આળા અચકી કર દજાંગા, અસા મુતકર મહે ઉસંગા
ઈધર લાયા હું.

પ્રવાન—(વિજયસિંહ પ્રત્યે) તમે કાણુ છો અને અમારા સભ્યમાં
શું ગુન્હો કરી સજામાં પડ્યા છો ?

વિજયસિંહ—હું એક મુસાફર છું અને નીરઅપરાધે મને કાળા-
ગ્રહમાં નાંખ્યો છે.

પ્રધાન—આપનું નામ તથા રહેવાનું ગામ કયું ?

વિજયસિંહ—મ્હાડં નામ વિજયસિંહ અને મ્હાડં ગામ અન્ધાપુર છે.

(ખોટું બતાવે છે)

પ્રધાન—તમે આંખોની દવાનું કામ જાણો છો ?

વિજયસિંહ—જી હા, સાધારણ જાણુ છું.

પ્રધાન—જ્યારે તમે અભ્યાસથી જ સાધારણ જાણુ છું કહેો છો, તો
પછી તમે દવા શુ કરવાના હતા. કાગળ અલિ મોટા મોટા
હકીમ આવી ગયા તો તમારો શુ હીમાય.

વિજયસિંહ—ભાઈ, હીમાયમાં આવવાની મને જરૂર નથી.

પ્રધાન—તમારી પાસે જે દવા હોય તે અહીં મુઠ્ઠી રાખની પામે
જાઓ, આખો જોઈ પછી દવા કરો ?

વિજયસિંહ—જાહુ સાડ. (રાખ પાસે જઈ આંખો જોઈ પાછો
આવે છે.)

પ્રધાન—કેમ આંખો જોઈ, દુરસ્ત થાય તેમ લાગે છે કે નહિ ?

વિજયસિંહ—જી હા, આંખો દુરસ્ત થશે. પરંતુ આંખો દુરસ્ત કર-
નારને જે આપવાનો ઠરાવ છે, તે પ્રમાણે લેખ કરી આપો.

કે પછી હું દવા શરૂ કરું ?

અંધકેસન—મ્હારી આંખો દુરસ્ત કરી આપનારને મ્હાડ અહીં
રાજ્ય અને મ્હારી પુત્રીનાં લગ્ન કરી આપવાની મારી પ્રતિજ્ઞા છે.

વિજયસિંહ—સારે હું મ્હારી દવા કરતી શરૂ કરું છું !

અંધકેસન—ધણી ખુશીથી કરો.

ઉપરની વાતચીતથી નક્કી થયું એટલે વિજયસિંહે માહાત્માએ

આપેલી બુટ્ટી લઈ ગુરૂનું નામ દઈ રાજાને એકાન્ત સ્થળે લઈ જઈ પોતાના હાથે વતી બુટ્ટી રાજાની આંખે લગાવી, એટલે તુર્ત રાજા ચંપકસેન દેખવા લાગ્યા. પરંતુ આથી તેને ઘણું આશ્ચર્ય લાગ્યું, તેથી વૈદરાજને પોતાની જોડે ખુરસી ઉપર લઈ આસન આપ્યું.

ચંપકસેન મહારાજની આંખો સારી થવાના સમાચાર સાંભળી આખા નગરમાં આનંદની રેલમછેલ થવા લાગી, દરબારમાં મોટા મેળાવડો ભરાવવા લાગ્યો. રાણીવાસમાં ખચર થતાંજ તેની મુખ્ય રાણી જ્ઞેષ્ઠા આનંદમાં ઘેડી બની જઈ દુર્ગરો રૂપીઆના દાગીના પોતાના પતિની ખુશાલીમાં અનાથવર્ગમાં આપ્યા. અતે આજનો દીવસ કેવો માંગલીક લાગે છે, એમ બોલતી પોતાના પતિને મળવાના ઉદ્ધાસમાં શણુગાર સજી તૈયાર થઈ. નગરના મોટા મોટા શેઠ સાહુકારો તથા બીજા સરદારો, સામનો, પટાવતો, પોતાના માલીકને મળવા લાગ્યા.

વૈદરાજની આખા નગરમાં એક રીતે વાત થઈ રહી ને વાહ વાહના શબ્દો છવાઈ ગયા. આ વખતે સાયંકાળનો સમય થવાથી રાજા વૈદરાજને લઈ મહેલમાં આવ્યા, એટલે કચેરી ખરખારત થઈ.

પ્રકરણ ૧૪ મું.

બીજે દિવસે સવારમાં રાજાની ઘણા દીવસે ચાલુઓ ખુલ્લવાથી નગરમાં સ્વારી સાથે ફરવા નીકળવાનો વિચાર કર્યો. મહારાજ આજે ગામમાં ફરવા નીકળવાના છે એમ જાણી સુધરાઈવાળાઓ સડકો સાફ કરી પાણી છાંટવા લાગ્યા, વેપારીઓ પોતપોતાની દુકાનો શણુગારવા લાગ્યા, ભામીનીઓ હાથમાં સુવર્ણ પુખ્તો લઈ પોતાના પિતા તુલ્ય રાજાને વધાવવા રસ્તામાં બેઠા એટલે

ઉપર ચઢી ઉભેલાં દૃષ્ટિએ પડતાં હતાં, બાળકો તેમ બાળકીઓ સમય-
નુસાર મધુર સ્વરથી ગાયન કરતાં હતાં, એટલામાં રાજા ચંપક-
સેનની સ્વારી કેટલાક મૈત્ર્ય સાથે રાજમહેલ બહાર ધણાજ દબદબાથી
નીકળી. જેમાં મુખ્યત્વે હાથી બે હતા; તેમાં એકના ઉપર રાજા ચંપક-
સેન અને પ્રધાન બિરાજેલા હતા. બીજા ઉપર વૈદ્યરાજ બીરાજમાન
થયેલા હતા. આગળ તેમ પાછળ અશ્વના ડાબલાથી કાન પડ્યું સંભ-
ળાતું નહોતું. આવી જો રાજા ચંપકસેનની સ્વારી મધ્ય બજારમાં
આવી કે તેમના ઉપર પુખ્તની વૃદ્ધી થવા લાગી. રાજા ચંપકસેન
પણ પોતાની રેયતે તેમના ઉપર નાંખેલાં પુખ્તો બે હાથે મહણ કરતો
હતો. ઇંજીશ રંકુલના વિદ્યાર્થીઓ હીપ હીપ હુરે એવા ધ્વનિથી
મહારાજને વધાવી લેતા હતા. આવી રીતે સ્વારી આખા નગરમાં
ફરી પાછી રાજ્ય મહેલમાં આવી. એટલે સ્વારો અશ્વને, માવતો
હાથીને, સારથીઓ રથો તથા સીંઘામેને પોતાના યોગ્ય સ્થાને લઇ ગયા.

બીજે દીવસે સવારમાં રાજા ચંપકસેને સભા ભરી મોટા મોટા
વિદ્વાનોને બોલાવી રાજ્યાભિષેકનું મૂહુર્ત જોવરાખ્યું તેજ દીવસે
મૂહુર્ત સારૂ હોવાથી તેજ દીવસે રાજ્યાભિષેક કરવાનું નક્કી કર્યું.

થોડા વખતમાં વધારે કામ કરવાનું જાણી નોકર ચાકરો આમથી
આમ તે આમથી આમ હડીઓ કરતા સામગ્રી તૈયાર કરવા લાગ્યા.
એને સામગ્રી તૈયાર કરતાં શું વાર ! જેને પાણી માગતાં દુધ મળે
તેને કાઢ પણ બાગતની ન્યુનતા શાની હોય ? નોકરોએ તમામ સાહિત્યો
તૈયાર કરી રાજા ચંપકસેનને વરધી આપી.

ચંપકસેન—વિજયસિંહ, હું મહારી પ્રતિજ્ઞા પ્રમાણે આપનું લગ્ન મહારી
પુત્રી સાથે કરી આપુ છું. પરંતુ તે પહેલાં મહેને જરા થોડી
હકીકત જાણવાની આવશ્યકતા છે તો આપ પત્રિકિચિત જણાવશો.

વિજયસિંહ—આપને જે પુછવાં અપેક્ષા હોય તે ઘણી ખુશીથી પુછો.

અંપકસેન—આપ કાણુ છો, અને આપનું નિવાસ સ્થાન કયુ છે ?

વિજયસિંહ—હું અહલાહપુરનો રહીસ રાજપુત્ર છું. (ખોટું કારણ પ્રથમ તેને ફોજદાર પાસે અહલાહપુર બનાવ્યું હતું, તેથી અહીં પણ તે નામ બતાવ્યું.)

અંપકસેન—આપના પિતાનું નામ શું છે ?

વિજયસિંહ—મહારા પિતાનું નામ સંપતસિંહ છે.

અંપકસેન—આપ જાતે કેવા છો ?

વિજયસિંહ—રાજપુત્ર છું.

અંપકસેન—આહાહા ! ! કેવી નવાઈની વાત જેવું મહારે જોઈતું હતું તેવુંજ મળ્યું. આ એક રાજપુત્ર છે સૂત્રિ છે, એટલુંજ નહિ પણ મહારી જાતિનો છે જેથી મને મહારી પુત્રી દેત કાઢ પણુ જનની હરકત નથી. ઇશ્વર જે કરે છે તે સારાતેજ માટે કરે છે, પરંતુ મૂર્ખ માણુસો તેને નીદે છે. તેવા માણુસો હમેશાં હુખીજ થયા કરે છે. એમાં જરા પણુ સશય નથી.

આવી રીતે જોક્ષના આનંદમય થતો મહેલમા આમ તેમ પર્યટન કરતો હતો. એટલામાં બ્રાહ્મણોએ આવી ખબર આપી, મહારાજ રાજ્યાભિષેકની સર્વ સામગ્રી તૈયાર થઈ ગઈ છે માટે આપ પધારે !

અંપકસેન વિજયસિંહને જોક્ષાવી જ્યાં મંડપ રચ્યો હતો હાં ગયા. બ્રાહ્મણો વેદના ઉચ્ચાર કરતા અમિચ્છે આહુતીઓ આપે છે તે વિદ્વાન વિપ્રો તરફથી સ્વાહા સ્વાહાના શબ્દોવાર થઈ રહ્યા છે. રાજા અંપકસેનના કહેવાથી તમામ રાજકર્યાગીઓએ ધર્માનુસાર વિજયસિંહનો રાજ્યાભિષેક કર્યા એટલે રાજા અંપકસેને પોતાના માથાનો મુગટ વિજયસિંહને આપ્યા તથા પોતાની પુત્રી સુમતિને જોક્ષાવી તેનો હસ્ત પકડી પોતાના જમાઈ વિજયસિંહના હાથમાં આપ્યો.

હુકમ પ્રમાણે તોપોતા બહાર થવા લાગ્યા, વિધવિધ તરેહનાં વાજાંત્રો વાગવાં શરૂ થયાં, ગુણીકાગો તરફથી નાચો શરૂ થવા લાગ્યા, તેમ બીજી કેટલાક પ્રકારની આનંદમય ગમ્મતો શરૂ થવા લાગી.

સાંચકાગતો વખત થયો એટલે રાજા વિજયસિંહ અન્ન ભોજન લઈ પોતાના ખાનગી મહેલે ગયા. આખી રાત પોતાના દિલોગ્ગત મિત્રને કેવી રીતે મગાશે તે બાબત ઘણા ઘણા વિચારો થવા લાગ્યા. વિચાર કરતાં કરતાં નિદ્રા દેતીને શરૂ થવા.

પ્રાતઃકાળ થયો એટલે વિજયસિંહની આંખ ઉઘડી ગઈ અને એકદમ ઝગડી બેઠો થયો બહાર ઝડપે આવી જુઓ છે તો પ્રાતઃકાળનો સમય થયો જનરૂપી દાનાણુ પાણી કરવા લાગ્યો. દાનાણુ કરતાં કરતાં પોતાના મનને વિચાર આવ્યો કે આ રાજ્ય આત્યારે મહાર્થ થયું અને મહારા રાજ્યમા મને પકડનાર ફોજદાર જેવા અધર્મી માણસો છે, તેમના માટે વેળાસર વિચાર કરવા એ અગત્યનું છે. કારણ તેને જગત્તર સગ્ન કરવામા નહિ આવેતો તેન! હાથે બિચારા હમ્મરો નીરઅપરાધીઓ મરી જશે; અર્થાત્ તેને તે ખરાબ કરશે. માટે કહેવનું છે કે દુરીજનને દૂર કરવા. એમ વિચાર કરી દાનાણુ પાણી કરી તૈયાર થઈ પોતાના મસરા પામે જઈ કહ્યું.

મહારાજ ! આજે મારે આપણા રાજ્યના કેટલાક અમલદારોની હાજરેરદારી કરવાની જરૂર છે, માટે તે બાબત આપનો શો અભિપ્રાય છે ?
અંધકસેન—વિજયસિંહ તમને જેમ યોગ્ય લાગે તેમ કરો, પરંતુ હકદાર ઉપર જરા વિચાર કરજો.

વિજયસિંહ—નહિ મહારાજ ! હું જે કરીશ તે આપની સમક્ષ કરીશ એટલે ન્યાય કરું છું કે અન્યાય તે આપના જોવામાં આવશે.
અંધકસેન—ત્યારે તો ઘણી ખુશીથી કરો.

વિજયસિંહ—દીવાન આજે તમારાથી કે સીપાઇ સુધીના દરજ્જાના તમામ નોકરો સુધ્ધાં સાંજે ચાર વાગે રાજમહેલના બગીચામાં ટાવર રહે તેવો બહોળસ્ત આપ કરશો !

દીવાન—બહુ સારું ! જેવી આપની ઇચ્છા.

હુકમ થતાંજ તમામ અધિકારીઓ તરફ હુબુર હુકમની બજાર મોકલાવી દીધી તેથી તમામ ચાર વાગે રાજમહેલના બગીચામાં આવી રજુ થયા, અને પોતપોતાના હોદ્દા પ્રમાણે બેઠકે લઇ બેસતા હતા, એટલામાં રાજા ચપકસેન તથા વિજયસિંહ બેઉ સાથે બગીચામાં આવ્યા. તેમને બેમવા માટે સીલાસન તૈયાર હતું તે ઉપર આવી બીરાજમાન થયા.

વિજયસિંહ—કેમ પ્રધાનજી ! રાજ્યમાં નીમણુક છે ને પ્રમાણે લોકો આવી ગયા છે કે નહિ ?

પ્રધાન—જી હા ! મહારાજ તમામ આવી હાજર થયા છે.

તમામ આવી હાજર છે ! સાલળી વિજયસિંહ સીલાસન ઉપરથી નીચે ઉતરી તમામની પાસે જઈ પુછવા લાગ્યા કે તમે કાણ છો ? કયા હોદ્દાનું કામ કરો છો ? પગાર શું મળે છે ? વીજેરે સર્વને પુછી લીધું. આ વખતે વિજયસિંહનો દેખાવ એવો હતો કે તેને કાંઈ ઓળખી શકે નહિ. કહેવત છે કે “એક નુર આઝમી, હમર નુર કપડા; લાખનુર ટાપટીપ, કરોડ નુર નખરા.” એવી રીતે વિજયસિંહ ખુબ કપડે લત્તે તૈયાર થઈ આવ્યા હતા, તેથી તેને કાંઈએ ઓળખ્યો નહિ તેને ફાજદાર પાસે આવી કહ્યું, તમે કાણ છો ? અને શું પગાર મળે છે ? ફાજદાર કહે હું ફાજદાર છું ને પગાર ચાલીશ રૂપીઆ મળે છે, તેટલું પુછી વિજયસિંહ પાછો પોતાના આસન ઉપર આવી બેઠો. વળી વીચાર આવવાથી ચપાકુંવર તથા તેના નોકર શુદ્ધાગ્રખાંને

ખોલાવવા સ્વાર મોકલ્યો, સ્વારને પહોંચતાં જ ચંપાકુવર તૈયાર થઈ દરબારમાં આવી એક ઠેકાણે ઉભી રહી.

વિજયસિંહ—પ્રધાનજી ! અહીં આવો, મ્હારે આપનાથી ફટલીક સલાહ લેવાની જરૂર છે.

પ્રધાન—જી હાં. મહારાજ તૈયાર છું (કહી ઉઠી અને જણ એકાન્ત સ્થળે ગય છે.)

વિજયસિંહ—પ્રધાનજી, આપણા નગરમાં કેટલાક દુરવ્યવસ્થી અને નિરઅપરાધીઓને સજા કરનાર તથા વ્યભિચારમાં મસ્ત બની ફરનાર પોતાની શુ ફરજ છે, સરકારે આપેલો અધીકાર કેવી રીતે બજાવવો જોઈએ, જેની તેમની ખીલકુલ ખબર નથી. ફક્ત દારૂ, વ્યભિચારના ધંધામાં મસ્ત રહી પોતાની નજરમાં આવે તેવા ન્યાય કરે છે, અને તે બદલનો દાખલો મ્હને હાથ પ્રત્યક્ષ મળ્યો છે, જેથી એવા નીમકહરામ નોકરોને આપણા રાજ્યમાં રાખવા યોગ્ય ન હોવાથી તેમને તેમના કરેલા ફત્વની સજાએ પહોંચાડવા જોઈએ.

પ્રધાન—આપના રૂપરૂ જે અધિકારીએ એવો ગુનો કર્યો હશે, તો તેને કરેલા ફત્વનું ફળ આપવું જ જોઈએ. પરંતુ તે અધીકારી કોણ અને તેનું નામ તથા કયા હોદ્દાનું કામ કરે છે તે કૃપા કરી જણાવશો ?

વિજયસિંહ—શાન્ત થાઓ. હું તમને તમામ હકીકત કહું છું.

પ્રધાન—બહુ સારું મહારાજ !

વિજયસિંહ—આપણા આ ન્યાયી રાજ્યમાં હાલ મારી નજર આગળ આપના ફોજદારે દારૂ પી એક ખીચારા નીરપરાધી બાળક ઉપર કોઈ પ્રકારનું તહોમત નક્કી કર્યા વગર બંધીખાનામાં

નાંખ્યો હતો, માટે તે બાબત તેમનું શું કહેવું છે તે તેમને પુછી શિક્ષાએ પહોંચાડવાની તજવીજ કરો. એમ કહી વિજયસિંહે પોતાના ઉપર બનેલી તમામ હકીકત પ્રધાનને સમજાવી તેથી પ્રધાને જડજને મંજૂરારી.

જજ—તે ફેજદારના ઉપર તેવી ફરીયાદ દાખલ થએલ નથી, એટલે તપાસ કરી કામ ચલાવવા ફેટલીક હરકત પડશે, તેમજ પુરાવાના આધાર વગર કેસ ચાલીત કરવા મુશીબત પડશે, અને કેસ સાબીત ન થાય તે ગુન્હેગારને મળ થાય તે ન્યાયની સમ્મ થઈ કહેવાય નહિ.

વિજયસિંહ—જજ સાહેબ ! આપનું કહેવું વચાર્થ છે. પરંતુ કાંઈ પણ સરકારી અમલદાર વિરુદ્ધની હકીકત આપના સાલગવામાં આવે તો સરકાર તરફે તેના ઉપર ફરીયાદ શા માટે દાખલ થવી ન જતી ?

પ્રધાન—એવી રીતે સરકાર તરફે ફરીયાદ દાખલ કરવામાં આવે તો કેસ સાબીત કરવા માટે પુરાવા લેવા અવશ્યાન છે, અને તે મેળવતા ઘણી મુશીબત પડે તેમ લાગે છે.

વિજયસિંહ—જે ગુન્હેગારે ગુન્હો કર્યો હશે તો તેના એકનો નહિ પણ બીજા પચાસ પુરાવા મેળવવા હરકત પડશે નહિ. પરંતુ તેવી ફરીયાદોમાં ફેટલીક હકીકત ખરી શોધી કાઢવા માટે છુપી રીતે તેમજ બાતમી દારાથી હકીકત મેળવવી પડે છે.

પ્રધાન—જજ સાહેબ ! તમને કહેલ હકીકત પ્રમાણે કેસ ચલાવવો શક કરો, અને તેનો ન્યાય અત્યારે જ આપો.

જજ—જેવા આપનો હુકમ.

આ પ્રમાણે ત્રણ જણાની ખાનગી રીતે વાત પુરી થઈ રહી

એટલે જજ બહાર આવી પોતાના આસને બેસી કેશ ચલાવવો શરૂ કરવા લાગ્યા.

જજ—ફોજદાર, આપે આવડી આ દીવસ ઉપર કોઈ માણસને જેલમાં મોકલ્યો હતો ?

ફોજદાર—(ઉભા થઈ) જી, ના ! મેં કોઈ પણ સજાને આપની કહેલી મુદતમાં તેમજ તે પહેલાં કોઈને જેલમાં મોકલ્યો નથી.

જજ—આપની ખરેખરી હકીકત જાહેર કરશો તો આપના માટે આ વખતે મારી આપવામાં આવશે.

ફોજદાર—તે બાબતમાં હું કોઈ પણ હકીકત જાણતો નથી.

જજ—તમે તે બાબતમાં કોઈ પણ હકીકત જાણતા નથી કેમ ?

ફોજદાર—જી, ના.

જજ—(ચંપાકુવરને ઉભા કરી તેના સામે હાથ કરી) તમે આને જોગબો છો ?

ફોજદાર—જી-હા.

જજ—એ કોણ છે ?

ફોજદાર—એ આ નગરની રહેનાર નાયકા છે.

જજ—તમે એને ત્યાં કોઈ કોઈ વખત જાઓ છો કે કેમ ?

ફોજદાર—જી-હા.

જજ—જો આપ એને ત્યાં જતા હશો તો તમારે તે એને સારો સંબંધ હશે કેમ ?

ફોજદાર—જી-ના. મારે તે એને એટલો બધો ઘાડો સંબંધ નથી; ફક્ત પ્રમંજોપાત જાઉં તેટલીજ જાળખાણ.

જજ—કેમ ચંપાકુવર તમારે ત્યાં ક્યારે ચોરી થઈ હતી ?

ચંપાકુવર—જી-ના. મારે ઘેર ચોરી થઈ નથી.

જજ--ચોરી નહોતી થઈ, પણ તહે તેવી ફરીયાદ કરી હતી ?

ચંપાકુંવર--(ગભરાટમાં નાના બદલે) હા.

જજ--એ ફરીયાદ તમે માજીસ્ટ્રેટને ત્યાં કરી હતી કેમ ?

ચંપાકુંવર--જી ના. માજીસ્ટ્રેટને ત્યાં તો નહોતી કરી, પરંતુ ફોજદાર સાહેબને કરી હતી.

જજ--તે ફરીયાદ તો આપને એ નજીરીપાઈ મારવા આગ્યા હતા તે બદલની કતી ?

ચંપાકુંવર--જી-ના. એ ફરીયાદ તો ગદારા સુવાના જોગડામાં ઓળ વટેમાર્ગ પેસી ગએલો હતો તે જાણતની કરી હતી.

જજ--પછી તે આરોપીને ફોજદાર સાહેબે શુ કર્યું ?

ચંપાકુંવર--તેને પોલીસના જમાદાર મહમદખેગ તથા નીપાઈ હમ-નખાં અને સૈયદઅલી મારે ઘેરથી પકડી ગયા હતા. પછી શુ થયું તેની મને ખબર નથી.

જજ--તમે આપેલી ફરીયાદની પુરી હકીકત સમજાવવા ફોજદારને ત્યાં ગયાં અગર તેમને તમારે ત્યાં બોલાવ્યા હતા ?

ચંપાકુંવર--જી ના.

જજ--કેમ જમાદાર ! મહમદખેગ તમે જે આરોપીને પકડી લઈ ગયા હતા તે આરોપી ઉપર શુ તહોમત રાખ્યું હતું ? અને તે સંબંધમાં તમે બીજી શી હકીકત જાણો છો ?

જમાદાર--ગરીબ પરવર, એ ચંપાકુંવરને રાત્રી જુમ મારી કે ચોર હૈ, ચોર ! જજ મહેં વહેસે રોત ફીરતા ફીરતા આતા થા, મહે તે જુમ સુનકર વહાં ગયા, ઓર ઉસ આરોપીકો પકડકે ફોજદાર સાહેબકે પાસ લે ગયા ફીર ફોજદારને ઉસકો કયા કીયા વહેં મહે જાનતા નહી.

જજ--તે વખતે ત્હમારી પાસે ખીજું કોઈ હતું કે કેમ ?

જમાદાર--હસનખાં ઓર સૈયદઅલી થે.

જજ--કેમ હસનખાં તમે આ ખાગત શું હકીકત જાણો છો ?

હસનખાં--(ધ્રુજતે ધ્રુજતે) જહાંપનાહ ! મહે ઉમ ખાગત મહે જીતની હકીકત જમાદારને કીવી દિનાહી મે જાનતા હુ, ઓર કુચ્છ નહી જાનતા હુ.

જજ--એવી વીશેષ હકીકત જાણતા નથી કેમ ?

હસનખાં--હ ના.

જજ--કેમ સૈયદઅલી ! તમે આ ખાગતમાં શું કહેો છો ?

સૈયદઅલી--ગરીબ પરવર હું જીતની હકીકત જાનતા હું એતની હકીકત આપકે આગે જાહીર કરતા હુ.

જજ--ખોલો શુ હકીકત છે ?

સૈયદઅલી--જે વ્હો ચંપાકુંવર ખડી હૈ, ઉમને એક રોજ રાતકું હાથ રોન શીરકે આને થે, વ્હો જાખન એ નાયકાકા તોકર શુલા-જામાં હમારી પામ આગા. ઓર કહેને લગા જમાદાર સાહેબ, હમારી બાઈને એક કાઈ સખ્સકુ ફસાયા હૈ ઓર વ્હો માણસ હમારે મકાન કીપે હૈ કીમ લીપે આપકો મહારી બાઈને છુલાયે હૈ, તો આપ વ્હાં ચલીએ. એસા કીપા તો જમાદાર હમારે સાથ વ્હાં આયે. ઉપેસે જુમ મારી કે ચોર હૈ, ચોર ! છતને જમાદાર ઉસકો પકડકે ફાજદારસાગકે વહા લે ગયે ફાજદાર સાગને જેલમે લે જાોકા હુકમ દીયા. ખીજે રોજ સમોરમે મહે ફાજદાર સાગકે વહાં ખેડાયા, છતનેમે ચંપાકુંવર વહાં આયી, ઓર ફાજદારકું કહેને લગી કે આજ આપકે છલાં ગમ્મત હૈ તો આપ પધારીએ ? એસા કહેકર આપકે મકાનકો ચલ ગઇ.

૮

શીર સામકો અખત ફેજદાર સાથ હમનું સાથ લેકર ઉસકે મકા-
નકો ગએ. તો વહા સતાર, દોલત, લાગેસ, શીર, પેટી, સગ
વાજીરોકે સાથ જમ્મત શર હુદા. શીર અપાકુંવરને ફેજદાર-
સાથકો હાક પીલાકે કહેને લગી કે, જે ગુન્હેગારને કસ પકડા
હૈ ઉસકું ગરાગર સગ કરના. જે દતનાહ મારા કામ આપ
કરેગે તો હમ તુમકો પચાસ મહાર દહજે ઐસા કીયા શીર
ફેજદાર કચેરીમે ગએ, કચેરીને આકર ગુન્હેગારકો બોલાયા
ઔર જે કુચ્છ પુછનેકા થા બેહા પુછા. શીર જ્વેતમે બીજવા દીયા.
જજ--કેમ ફેજદાર ? સીપાઇ સંવદઅલીને કહેલી હકીકત બાખત
આપનું શું કહેવું છે ?

ફેજદાર--(ગમગનાં) બધું જોડું છે.

જજ--બધું જોડું છે કેમ ?

ફેજદાર--જી હા બધું જોડું છે.

જજ--કેમ ગુલામખા આ બાગત તમે શું જાણો છો ?

ગુલામખા--સા . . . સા . . . હે . . . જ . . . જ . . . ધું . . . ખ . . .
રે . . . છે.

જજ--બધું જડું છે એ વાત ખરી, પરંતુ તે સખસ અંપાકુંવરને
ત્યાં કયાથી આવ્યો તે હકીકત જાહેર કરો ?

ગુલામખા--સાબ મેરી બાઈકે કહેનેસે મહેં ઉસકો રસ્તેમેસે પુસ-
લાકે ફરેક દેકર હમારે મકાનકો લે ગયા. વહાં મેરી બાઈને
ઉસકું કુચ કીયા, લેકીન ઉસને વોહ બાતકું કખુલ નહિ કીયા
ઉસકે લીયે એ નીરપરાધીકું ફયાનકે બારતે મેરી બાઈને યે
યુકિત રચી થી.

જજ--કેમ અંપાકુંવર, હવે આ બાખત તમારું 'થ' કહેવું છે ?

ચંપાકુંવર—સહોજ મહે જે કૃત્ય પૈસા મેળવવા જાનુ કયું હતું. પરંતુ તે મહારા પાપને લીધે ખુટ્યું મર ગયું છે, તેથી મહારા આટલો ગુન્હો ક્ષમા કરો.

જમદાર—કેમ ફોજદાર, હજી પણ આપનું શું કહેવું છે તે કહેા ?

ફોજદાર—કરેલા કૃત્યનો બદલો ભોગવવા એજ કહેવું છે

ઉપર પ્રમાણે તમામની જીજ્ઞાસી પુત્રી થઈ રહ્યાથી જજ સાહેબે બનેલા તમામ કેસના કાગળો વિજયસિંહના હાથમાં મુક્યા, એટલે વિજયસિંહે નીચે પ્રમાણે ઠરાવ કરી ગુન્હેગારોને સજા કરી.

ઠરાવ.

ઉપરના તમામ કેસની હકીકતથી વાંકડું થઈ હું મહારાજ વિજયસિંહ ઠરાવ કરું છું કે:-

ફોજદારે લાલચ, વ્યભિચાર, તથા દારના છંદમાં પડી જે ગેર-વ્યાજબી ગુન્હેગારોને તપાસ કર્યા વગર અપરાધી ગણી સજામાં મોકલ્યો હતો, તે બદલ આ વખતના માટે તેને ચાર વર્ષની સખ્ત સજા કરવામાં આવે છે. તેમજ ચંપાકુંવરે નીરપરાધી માણસને પૈસા મેળવવા માટે સપડાવવા પ્રયત્ન કર્યા, તેમજ અધીકારીને પૈસાની તથા વ્યભિચારની લાલચમાં નાખી જે ખોટું રસ્તે દોરેલા છે, તેને માટે તેને જન્મ દીપતી સજા કરવામાં આવે છે. જન્મ દીપતી સજા કરવા લાયક બે કે આ ગુન્હો નથી, તોપણ આવા ગુન્હેગારોને આવી સખ્ત સજા કરવામાં ન આવે તો તેના દાખલા બોઈબીજા પણ લાંબા તેજા રસ્તે પમકું જરતાં અટકે નહિ. માટેજ આટલું સખ્ત સાસન કરવું એમ યોગ્ય લાગે છે.

જમદાર મજકુર પણ તે છંદમાં પડેલો હોય એમ અનુમાન ચંપાકુંવરના ખાનગી રીતે બેલાવવાથી રાત્રે તેને ઘેર ગયો, તે ઉપરથી જણાય છે; માટે તેને તે ગુન્હા બદલ ત્રણ વર્ષની સજા કરવામાં આવે છે.

સીપાઈ હસનખાંએ પોતાના અધીકારીએ પુછતાં ખરી હકીકત છુપાવી ખોટી હકીકત જાહેર કરી તે બદલ બે વર્ષની સજા કરવામાં આવે છે.

અંપાકુંવરનો નોકર જે ગુલામખાં -તેને પોતાની જાઈએ ગેર-વ્યાજખી હુકમ કર્યો તેને અમલમાં નહિ લાગવો જોઈતો હતો; છતાં તે ગેરવ્યાજખી હુકમ પ્રમાણે ચાલ્યો માટે એક વર્ષની સજાને પાત્ર છે.

સીપાઈ સૈયદઅલીએ પોતાના અધીકારીએ પુછેલી વાત જેવી તેવી જાહેર કરી તેથી તેને નિર્દોષ કરી છોડી દેવામાં આવે છે. તા, તજકુર.

વિજયસિંહ સંપતસિંહ.

મહારાજાધીરાજ

પુંખાવતી.

મારા વાંચક મિત્રો ! આ ઉપરથી આપને એટલી જ વિનંતી કરું છું કે આપ એવા રસ્તે નહિ જતાં પ્રમાણીકપણથી વ્યાજખી રસ્તા ખોળશો તો બિચ્છમાં તમારું શ્રેય થયા સીવાય રહેશે નહિ.

જજ--સીપાઈ ગુન્હેગારોને તેમના કરેલા કૃત્યનો બદલો મળી ચુક્યો છે. માટે જેલમાં લઈ જાયો.

સીપાઈ--જેવો આપ સાહેબનો હુકમ. પરંતુ બહુ જ અફસોસની વાત છે કે જે અમારા ઉપર હુકમ ચલાવતા હતા, તેને અમારા હાથે પકડી લઈ જવા, એ બહુજ લાચારી ભરેલું છે. પરંતુ અધીકારીનો હુકમ બળવો એ પણ એક અમારી ફરજ છે. (લાચારીથી હાથ કડી કરે છે.)

જજ--અરે નીમક હરામ ફોજદાર, આ ત્હારા તાગાના સીપાઈએને આટલું જ્ઞાન છે, છતાં તેટલું ત્હારામાં નથી એ બંહુ જ લાચારીની વાત છે.

ફોજદાર--(સખા મત્તે)મારા મહેરબાનો અને અધીકારીઓ, હું

આપને એક અરજ કરું તે જરા ધ્યાનનાં લેશો. મહારી અરજ એટલીજ છે કે, પાપી દોષનાં વ્યસનમાં તેમજ ચંપકુંવરના મોહપાસમાં અને દ્રવ્ય મેળવવાની ખોટી આશાને પતંગીયાની માફક અંતઃ પ્રવેશો તેનો બદલો મને જે મળ્યો છે તે આપનાં જાણવા બહાર નથી. ધરતી માતા તું આ વખતે મને માર્ગ આપ, આકાશ મહારા ઉપર તુટી પડો, પા મહારા ગમે તેમ થાઓ, પરંતુ હે સાહેબો આપ તે રસ્તે જશો નહિ. આપ એમ નહિ સમજતા કે હું આ દૃત્ય છાનું કરું છું એટલે ક્ષાધ જાણુશે નહિ, પરંતુ છાનું શું, પણ ગમે તેવી રીતે ચુપકીથી કરશો પણ જ્યારે જાહેર થશે ત્યારે તમારા પણ હાલ મહારા જેવાજ થશે, મહારા જેવા હાલ થશે એટલુંજ નહિ; પણ જગતકર્તા પરમેશ્વર તે ગુન્હાની સજા કર્યા વગર રહેવાના નથી, એમ નિશ્ચય માનજો. તમારા માલીકનું સોંપેલું કામ બરાબર અંતોષકારક રીતે પ્રમાણીકપણે કરશો તો તમારું આ ભૂમિમાં નામ થશે, નહીતો મહારા જેવા અલામી, અવિશ્વાસુ, અને નીમકહરામ કહેવાઈ આખરે મહારા જેવા ફજેતીએ પહોંચશો. (કહી જાય છે.)

ગુન્હેગારોને લઈ ગયા પછી બાગમાં બરાએલા અમલદારો સૌ સૌને સ્થાને ગયા, અને વિજયસિંહ તથા ચંપકસેન બંને હાથી ઉપર આગ્રહ થઈ કેટલીક સ્વારી સાથે મહેલમાં દાખલ થયા. રાજા ચંપકસેન પોતાના સ્થાનકે ગયા અને વીજયસિંહ પોતાના નીવાસમાં પધાર્યા.

ગોત્રનો વખત થઈ જવાથી ભોજન કરી, વિજયસિંહ પોતાના રાણીવાસમાં ગયા તે વખતે ચોપદાર-આસ્ત કદમ, નાસ્તે કદમ, સોનેરી છડી, રૂપડી મસાલ, જરીવંત જામા, ગોખાહણ પ્રતિપાળ

મહારાજધિરાજ વીજયસેન મહારાજને ઘણી ખમા ! આજુ ભાજુસે નીધા રખા મહેરબાન સલામ, સલામ, સલામ ! આ વખતે તેમની સ્ત્રી સુમતિયા પોતાના પતિની રાહ જોતી બેઠી હતી, અને પોતાના પતિ હમણાં આવશે, કે ક્યારે આવશે તે શીકરમાં બેઠી હતી, એટલામાં વિજયસિંહ આવ્યા.

વિજયસિંહ—કેમ પ્રિયા ! આજે તમામ આજુબજો ધારણ કર્યા છે ! તેનું કારણ શું તે કાંઈ સમજાતું નથી, માટે જો કહેવા હરકત નહિ હશે તો જણાવશો.

સુમતિયા—(શરમાતી) વહાલા આપ જાણો છે: તે મહારી મસ્કરી કરે છે ?

વિજયસિંહ—પ્રીયા, તેમાં મસ્કરી કરવા જેવું કંઈ નથી, હું આપને સહેજ પુછું છું.

સુમતિયા—સ્ત્રીએ પોતાના પતિનું કાંઈ પણ રીતે મન પ્રસંદ રાખવું એજ સતી સ્ત્રીઓનો ધર્મ છે.

વિજયસિંહ—પ્રીયા, આપ ખરેખર સ્ત્રીના ધર્મને જાણુનાર છો !

સુમતિયા—વહાલા, આજ આપની મુખાદૃષ્ટિ ઉદાસ કેમ લાગે છે વાર ?

વિજયસિંહ—પ્રીયા, કાંઈ નહિ.

સુમતિયા—કાંઈ નહિ કેમ, દિન પ્રતિદિન આપણું ચહેરામાં ફેર પડતો આવે છે તેનું શું કારણ ?

વિજયસિંહ—પ્રીયા, હું મહારા મિત્રની શોધમાં નીકળ્યો હતો પરંતુ મિત્રની શોધ તો બાજુએ સ્ત્રી અને અહિં આવી ચડ્યો છું. હું અહિં મગ્ન કરું છું અને તે બીચારો કાણુ જાણે સ્ત્રી દશામાં હશે.

મુખતિયા—વહાલા, તે આપના મિત્ર કોણ છે ?

વિજયસિંહ—તેનું નામ અને હકીકત કહેવા અત્યારે હરકત છે.

મુખતિયા—હું આપની અર્ધાંગના છતાં જ્યારે મને નહિ કહ્યો તો પછી કેને કહેશે ?

વિજયસિંહ—પ્રિયા, સ્ત્રીઓને કેટલીકે મુખતિયા કહેવાથી તેનું પરીજ્ઞાન મધું આવે છે.

મુખતિયા—વહાલા, બધી સ્ત્રીઓ કાંઈ સરખી હોતી નથી.

વિજયસિંહ—આપનું કહેવું મમાર્યું છે, પરંતુ કહેવત છે કે સ્ત્રીની કુદિ જાનીઓ.

મુખતિયા—વહાલા, એમ કેમ, શું સ્ત્રીમાં અકલ્પ નહિ હોય ? અને તે કહેવત શા માટે પડી હશે ?

વિજયસિંહ—સ્ત્રી જમે તેવી ચતુર, ડાહી, શાણી, હોવા છતાં પોતાના જગની પાની સાચું જોતી જાય છે તેથી તે કહેવત પડી હશે એમ ધારું છું.

મુખતિયા—વહાલા, જો મને વાત કરવાથી આપને દુઃખ થતું હોય તો તે વાત સંભળવા હું માગતી નથી.

(એમ કહી પોતાના પતિ વિજયસિંહને બેસી પડવા જાય છે.)

વિજયસિંહ—હાં, હાં, પ્રિયા સખુર કરો મને અડશે નહિ !

મુખતિયા—વહાલા ! અડશે નહિ એમ કેમ, શું હું બધું છું ?

વિજયસિંહ—નહિ પ્રિયા, મહારાથી તમને બધું કેમ કહવાય ? !

મુખતિયા—જો એમ ન ધારતા હો, તો પછી અડવાનો શું બાદ છે ? !

વિજયસિંહ—જ્યાં સુધી મહારા મિત્રની ખબર ન મળે ત્યાં સુધી મારે સ્ત્રીને અડવાની પ્રતિજ્ઞા છે. (મનમાં વિચાર કરે છે કે હું જ તારા જેવી છું ને તને શું કરું.)

સુમતિઆ--વહાલા ! તમારા મિત્રની શોધ મળશે ત્યાં સુધી ત્યાં દારીને તરછોડશો ?

વિજયસિંહ--હું ન તરછોડું ! પરંતુ મેં પ્રતિજ્ઞા કરી છે, એટલે લાચાર ?

સુમતિઆ--વહાલા ! ત્યારે તો હવે આપણે બન્ને જણાં તમારા મિત્રની શોધમાં જઈએ ?

વિજયસિંહ--પ્રીયા ! શોધમાં જવું એ તમારા જેવી કામળ સ્ત્રીઓને ધટીત નથી.

સુમતિઆ--વહાલા ! શું ત્યારે તમે મને તમારી સાથે નહિ લઈ જાઓ ?

વિજયસિંહ--વહાલી ! શોધમાં જવું એ તો એક જંગલે જ મલકે રવું, પહાડોની ખીણમાં રહેવું, અન્ન વીના ફળ, પાત્ર દીવસો નિસ્વ ગમત કરવા ત્યાં આપના જેવાનું કામ નહિ.

સુમતિઆ--ત્યારે તમે તેવા કષ્ટો સહન કરશો ત્યારે માસથી નહિ થાય ?

વિજયસિંહ--હવે બધી વાત જવાનો અને સવારે અને મહારા દી-લગ્નન મિત્રની શોધમાં જવા રજા આપો, હું તેની શોધ કરી-તેને શોધી લાવું. તેના વિના મહારાં હૃદય બળી જાય છે, અન્ન પણ લેવું ગમતું નથી, જ્યાં બેઠો છું ત્યાં તેના વિના મને શૂન્ય લાગે છે. અરે હાય ! પ્રાણુધાર મને ક્યારે મળશે ? (શુદ્ધ થી બોલી જવાય છે.)

સુમતિઆ--(મનમાં આ શું ! આ તો કહે છે કે “ઓ પ્રાણુધાર ! તમે ક્યારે મળશો ?” ત્યારે આમાં કાંઈ પણ ભેદ લાગે છે. અરે ધર્મ ! તને શું ગમે છે.) વહાલા આમ શા માટે કરો છો ? હું મહારા પાતાને કહી સ્વારોને તમારા મિત્રની શોધ માટે મોકલાવું છું, શીકર કરશો નહિ ?

વિજયસિંહ--આજે કેટલાક દીવસથી ફરી ફરી અંત નિકળી ગયો છતાં પતો નથી તો બીજાથી શું થવાનું હતું ?

સુમતિઆ—(પ્રથમનો શક પડવાથી) વહાલા, આપને હું મારા સ્ત્રી
હત્યાના સોગન દઈ કહું છું કે આપ જને કાણુ છે અને આપનું
ખરું નામ કામ શું તે જણાવશો ?

વિજયસિંહ—(મનમાં આ સ્ત્રીને સ્ત્રી હત્યાના સોગન દઈ મને મ્હારી
ખરી હકીકત પુછવાનું શું કારણુ હશે ?) પ્રીયા ! આપને શું કામ
છે. જ્યાં સુધી તમારું કામ મારી સાથે થયાં ત્યાં સુધી તમને
મ્હારા નામ કામની ખબર નથી ?

સુમતિઆ—ક્ષત્રી પુત્રો કેટલીક વખતે પોતાના માથે આફત આવવાથી
ખોટું નામ કામ બતાવે છે, માટે જ અત્યારે આપને પુછવું પડે છે.

વિજયસિંહ—(હવે ખરી વાત કીધા સીવાય છુટકો નથી.) પ્રીયા
અહાએ મારો પા ઝવાડો હું તમારે શરણે છું.

સુમતિઆ—આમ આવા શબ્દો બોલી મને કાચાર નહિ બતાવો ?

વિજયસિંહ—કાચાર શું બતાવું ' હું પોતેજ કાચાર છું.

સુમતિઆ—એમ કેમ ?

વિજયસિંહ—હું વૈરાટ્ય નગરીના રાજકુમાર પુષ્પસેનની સ્ત્રી છું,
અને મારું નામ રંગારાણા છે.

સુમતિઆ—(આશ્ચર્ય પામી) શું તમે સ્ત્રી છો ?

વિજયસિંહ—હા.

સુમતિઆ—તમે સ્ત્રી છતાં પુરુષના વેશમાં ફરવાનું શું કારણુ ?

વિજયસિંહ—મ્હારા પતિ પુષ્પસેન એક દીવસ રાત્રે ઉઠી મહેલમાંથી
કાંઈ ઠેકાણે ચાલ્યા ગયા છે તેમની શોધમાં હું નીકળી હતી.
મ્હારા ઉપર અસંખ્ય દુઃખો પડી ગયાં, છેવટ એક મહાત્મા
મળ્યા તેમણે મને એક જઠી ગુટ્ટી આપી, જેથી મ્હેં તમારા
પિતાની આંખો ઉઘાડી તેથી તેમણે મ્હારું કામ તમારી સાથે

કયું માટે મહારા અનાથ ઉપર ક્રોધ નહિ લાવતાં શાન્ત થાઓ.

સુમતિયા--અરે વાહ ! શૃંગાર્યા તમે આખી મહારી છંદગી બગાડી, કારણ એક વખત મહારું લમે થઈ ચૂક્યું એમ દેશ પરદેશમાં બાણ થઈ. હવે બીજી વાર મહારું લમે શી રીતે થાય ? આહાહાં !! શું મવાઈની વાત !

વિજયસિંહ--એન ! આપ હવે મને જવાની રબ આપો કે હું મહારા વહાલા પતિની શોધમાં બીજાં ?

સુમતિયા--વહાલી એન ! હવે મહારે પણ એકે ઇલાજ રહ્યો નથી જેથી તમારા પતિ તેજ આજથી મહારા પતિ મણી તેમની શોધ માટે આપની સાથે આવવા તૈયાર છું.

શૃંગાર્યા--એન ઘણી ખુશીની વાત છે ! મહારે નસીબે નહિ પણ તમારે નસીબે શોધ કરતાં તેમનો પત્તો લાગે તો પછી કાઈ પણ વાતની ન્યુનતા રહેજે નહિ ?

સુમતિયા--જાહું સારું એન. હું મારા પિતાની પાસેથી થોડા સ્વાસે લઈ આપની સાથે આવવા તૈયાર થાઉં અને આપ પણ તૈયાર થાઓ. એમ કહી સુમતિયા પોતાના પલંગ ઉપર આડી થઈ એટલે નિદ્રાદેવીએ તેના ઉપર અસર કરી, શૃંગાર્યા પણ પલંગ ઉપર સુઈ રહી.

બીજા દિવસે પ્રાત કાળ થયો એટલે સુમતિયાની આંખ ઉઘડી ગઈ. તેણે શૃંગાર્યાને જગાડી કહ્યું, હવે મારા પિતાની પાસેથી રબ લઈ સ્વાસેને તૈયાર કરી પાછી આવુ છું, એટલામાં આપ પણ તૈયાર થઈ રહેશો કે જેથી હંડીના વખતમા થોડે દુર પહોંચી જઈએ, કહી પોતાના પિતાના સ્થાને જઈ કહેવા લાગી--પિતાશ્રી મહારે મહારા પતિની

સાથે તેમના મિત્રની શોધમાં જવાનું છે, માટે થોડા સ્વારો મહારી સાથે આપવા કૃપા કરશો ?

અ'પકસેન—જેન ત્હારા જેવી બાળકાઓ જગતમાં જવું એ કાંઈ જેવી તેવી વાત નથી, તેમ તમારા જેવાનું કામ પણ ત્યાં નથી; માટે તે વીચાર તું બંધ રાખ ?

સુમતિયા—પિતાજી ! કહેવું યોગ્ય નથી, છતાં કહેવું પડે છે કે પતિની સાથે રહી તેમની તળીયત હિસાવી એજ ગર્ભપુત્રીઓ તેમજ સતિ સ્ત્રીઓનો ધર્મ છે. માટે આપ મને આદે તેમ દરશો તોપણ હું ગેદવાની નથી માટે મને જરૂરી રજા આપો ?

અ'પકસેન—જેન! ત્હારાં વડાલા પતિવ્રતાના વાક્યો શ્રવણ કરી મને ધણે જ આનંદ થયો છે, જેથી હું તને ત્હારા પતિની માથે જવા મના કરતો નથી.

સુમતિયા—મહારી સાથે થોડા સ્વારોની એક ટુકડી આપો અને તે તમામ મહારા મહેલે આવી લાલ લાજર થાય તેવા બહોળસ્ત કરો ?

અ'પકસેન—તું જા, હું સ્વારોને લાલ ત્હારા તરફ મોકલુ છું.

સુમતિયા—પિતાશી ! હવે મહારા પ્રણામ છે (જાય છે.)

અ'પકસેન—દેવદાર, તમે તમારી ટુકડીના તમામ સ્વાર લઈ સુમતિયાને મહેલે જાઓ, ત્યાંથી તમારે તેમની સાથે જ રહેવાનું છે તેમને સાચી પાછાં લાવશો તો હું તમને તેનો સારો બદલો આપીશ ?

દેવદાર—(આતમાંથી તત્તવાર કાઢી) જાં સુંચી આ મહારી તો વાર અમારી કમરમાં લટકતી રહે છે, ત્યાં સુધી સુમતિયાના સામું જનાર કોણ છે ?

ચંપકસેન--સાબાશ મહારા બહાદુર સરદારો ! ધન્ય છે તમને અને તમારી નમકહલાલી નોકરીને ! હવે તમે જલ્દી જાઓ ? વાગ કગો નહિ.

દંડેદાર હુકમ સાલગતા લેનમાં જઈ તમામ ટુકડીના સ્વારોની સાથે સુમાન્યાના મહેલ આગળ આવી ઉભો રહ્યો, સુમતિયા તથા શૃંગારયા પણ તૈયાર થઈ રહ્યા હતાં, તે નીચે ઉતરી પોતાના બેસવાના બે ઘોડા તૈયાર હતા તે ઉપર સ્વાર થયાં અને નગર બહાર નીકળી ઘોડા સપાટાબધ પુર જોમથી ઉપાડી મુક્યા. સૂર્યનાં કીર્ણો તપતા તપતા આમરે પદર વીમ મૈત્ર કાઢી નાંખ્યા અને જ્યાં સૂર્યનો તાપ અંગ પર થયો તે વખતે મોટા અધેરિ અરણ્યમાં આવી ચડ્યા. ત્યાં આગળ અશ્વ યાકવાથી તેમ પોતાને લાગેલા ભ્રમથી જંગ વિશ્રાન્તિ લેવા વિચાર કરી એક મોટા વૃક્ષની ફરતો મુકામ કર્યો.

સુમતિયા તથા શૃંગારયા બેઠાં બેઠાં વાતો કરે છે એટલામાં એક મોટો અવાજ તેમના કર્ણ ઉપર આવ્યો કે અરે કોણ અને બચાવે ! આ પ્રમાણે શબ્દનો અવાજ કર્ણ ઉપર પડતાં જ તમામ સ્વારો સાથે જ્યાંથી અવાજ આવ્યો હતો તે દિશા તરફ ચાલવા નક્કી કરી તમામ સાહત્યા સજ્જ એકઠમ પુર જોમથી અશ્વ છોડી મુક્યા. આ વખતેના દેખાવ એવો માત્રમ પડતો હતો કે જાણે આકાશ હમણાં તુટી પડશે ! જમીન અશ્વના ધબકારાથી જાણે હમણાં ફાટી જશે ! જોમથી જતા અશ્વ જુગ વખતમાં જે તરફથી જુમ આવી હતી તે નજીક આવી પહોંચ્યા થોડે દૂર રહ્યું હશે એટલામાં દંડેદારની દષ્ટિએ પચાસ સાડ રાક્ષસો એક મોટા હવન આગળ ઉભેલા અને તે હવનમાંથી મોટા મોટા અગ્નિના ભડકા નીકળતા તેમના જોવામાં આવ્યા તે કોઈ તરફ પુરૂષને તેની અંદર

નાંખવાની તૈયારીમાં હતા એમ તેમને લાગ્યું. આથી શૃંગારખાએ તે પુજ્યની મદદે જવા તમામ સ્વારોની સલાહ પુછી, જેથી તમામ સ્વારોએ હા પાડી તેથી તમામ સ્વારોએ પોતપોતાનાં હથીયાર મ્યાન બહાર કાઢી મારો મારો કરતા તે રાક્ષસો ઉપર તુટી પડ્યા.

આમ એકાએક જાપો વાગવાથી રાક્ષસો ત્રાસ પામી ઉજત પુછડીએ નાડા. રાક્ષસના સરદારના તો રામજ રમી ગયા અને બોલવા લાગ્યો કે અરે હાય ! આમ એકાએક ગેખી ગોબો ક્યાંથી આગ્યો, એમ કહે છે, દરમ્યાન તરૂણ પુકે એક સ્વારના હાથમાંથી તલવાર લઇ તે દુષ્ટ રાક્ષસનાં કુકડે કુકડા કરી નાંખ્યા.

વીરરત્ન—અરે ભાઇ ! તમે મને ઉગારનાર કોણ છો, તે કૃપા કરી કહેજો ?

દેદાર—અમે પુષ્પાવતી નગરીના રાજા ચપકસેનની દીકરી સુમતિ-
બા છે તેમના પતિની સાથે તે જગત્તમાં આવ્યાં છે તેમના
અમે નોકર છીએ.

વીરરત્ન—તે બાઇ કયા છે ?

દેદાર—તે ત્યાં તેમના પાત પેલી બાબુ ઉભા છે.

વીરરત્ન—તેમને અહીં બોલાવો મ્હારે જરા કામ છે ?

દેદાર—તમે ત્યાં ચાલા એ અહિં નહિ આવો !

વીરરત્ન—મહુ સાહે. ભાઇ ચાલો હું ત્યાં આવું છું ?

વીરરત્ન જ્યાં સુમતિબા તથા શૃંગારખા બેઠાં હતા ત્યાં આવ્યો, આવતાંજ તેને શૃંગારખાએ ઓગળવાથી એકદમ ઉભી થઇ ભેટી પડી.

મ્હારા વાંચક મિત્રો ! આ વખતે દેદારો આનંદ થયો. હશે તેનો વિચાર આપના સમજવામાં આવી ગયો હશે જ.

સ્વારો—દેદાર ! આપણે વીજ્યસિંહને લઇ અહીંથી તાકીદે માલો, મારણુ આ રથળ રાક્ષસોનું છે તેથી વખતે વિદ્ર આવી પડે, માટે અહીંથી મુકામ કુચ કરવો એ વધારે સારું છે. સ્વારોનું બોલવું સાંભળી વીજ્યસિંહ સર્વને લઇ આગળ ચાલ્યા. આગળ જતાં એક સુશોભિત સ્થાન આવવાથી ત્યાં જાવણી નાંખી.

મકરણુ ૧૫ મું.

હવે આપણે વિચાર કરીએ કે રણમલ્લ સુમનિબાને શી રીતે અને ક્યાંથી ઉપાડી લાવ્યો ને સુમનિબાએ કેવી રીતે તેના હાથ પમ બાંધી ત્યાંથી નીકળી ગઇ, તે તરફ જરા નજર કરીએ.

રણમલ્લ ભીમાને પોતાના છોકરાના ચિન્હની હકીકત કહી ત્યાંથી આગળ પોતાના પુત્રના તપાસ માટે ગયો. આગળ જતાં કોઇ રાજા જાવણી નાખી પડેલો તેની દૃષ્ટિએ પડ્યો. આથી તે કાણુ અને ક્યાં દેશનો રાજા છે, તેનો તપાસ કરવા માટે બહારે જવું છે, માટે તમે અહીંજ થાઓ, એમ પોતાના સ્વારોને કહી ગયો. જ્યાં જઇ સીપાઇને કહેવા લાગ્યો—ભાઇ, આ ક્યા દેશના રાજાની જાવણી પડી છે ? સીપાઇ કહે તેરે ક્યા કામ હૈ ? ચલા જા ઈધરમે નહિ તો હડી હડી બીગડ જાયગી ?

રણમલ્લ—હુ તો સહેજ પુછું છું કે આ મુકામ કાનો છે ?

સીપાઇ—તેરે બાવેકા મુકામ હૈ. તેરે ક્યા કરના હૈ ? જો કરના હો સો કર લે.

રણમલ્લ—ખાંસાહેબ, જરા શાન્ત થાઓ. આરે એકદમ તપી જવાનું મારણુ નથી. મેં આપને કંઈ માગલેજ હીધી નથી, કે અરજ

આવડા બધા તપી લગ્યો છે.

સીપાર્ક—જય એસા ધીરેસેં પુજ કે તુમ કોન હો !

રણુમલ્લ—એતો અમે હિતાવગીઆ કે હિતાવગમાં જેમ તેમ બોલીએ,
અમારા બોલવા સામું તે તમારા જેવા બેતા હશે ??

સીપાર્ક—પુખાવણી નગરીના રાજ ચંપકસેવની પુત્રી અને બીજા
તેમના જમાઈ છે, તેમનું નામ વીજયસિંહ છે, એ વીજય-
સિંહના મિત્ર અમાર કેટલાક દિવસથી ગુમ થયા હતા, તે આજે
મળવાથી અહીં વિશ્રાન્તિ લેવા મુકામ કર્યો છે પરંતુ તમે
એણે છે :

રણુમલ્લ—તે પશુ એક રાજા છે, અને મ્હારો પુત્ર પણ જગતમાં
નીકળી જવાથી તેની શોધમાં નીકળ્યો છે.

સીપાર્ક—તમે રાજા છતાં એકલા પોતે આજ્ઞા શા માટે નીકળ્યા છો.

આ પ્રસાદે સદ્વીરોદ કરતાં રણુમલ્લની દષ્ટિ તેણે તરફ ગઈ,
જ્યાં તેણે એવામાં એક સ્ત્રી પડી, તે પશુ રૂમળી અને નાબુક હતી.
જેની સિંહના જેવી કડી હતી, હંસના જેવી ચાલ હતી, દાડમની
કાળી મરખા જેવું હાંલ હતું, મૂમના જેવી જેની આંખો હતી, કાળી
નામણના જેવા જેવા વાળ હતા, અને મ્હેંનો ચેરો એટલો બધો
નાબુક હતો કે તે સ્ત્રી જો મોટા મુનિશ્વરના જેવામાં આવે તો તેનું
કમ છેલ્લી કે તો રાજા રણુમલ્લની દષ્ટિ તેના હિપર જાય તેમાં નવાઈ શું ? !

આવી સ્ત્રી ખેતાની નજરે પડવાથી તેના મનને જુદાજ વિચાર
મૂકા લાગ્યા અને મનથી કહેવા લાગ્યો, કે મ્હારે ત્રીસ રાણીઓ છે;
જ્યાં તેમાં આના જેવી સ્વરૂપવાન કોઈ નથી, માટે જો આવી સ્ત્રી
મ્હારા આગ્રમમાં હોય તો કેવું સારું ? અરે, પણ એ સ્ત્રી મ્હારા
નસીબમાં ક્યાંથી ? (વળી વિચાર કરી કહેવા લાગ્યો કે) શું હું તેને

મહારા મહેલમાં દાખલ કરવા ધારૂં તો તે ન આવે? એ તો શું પણ ધારૂં તો તેના જેવી પચાસ લાવવા સમર્થ છું. તો પછી આને લઈ જવી એમાં શું મોટું કામ છે. ચાલ મહારા સ્વારો પાસે જઈ તેમને તૈયાર કરી તેના ઉપર બેસો મારી તે સ્ત્રીનું હરણ કરે. (પોતાના સ્વારો ઉભા હતા ત્યાં આવ્યો).

રણુમલ—(સ્વારો પ્રત્યે) મહારા જાહાદુર સ્વારો, આજે મહારે તમારી તલવાર વાપરતાં જેવી છે કે, તમે તમારી તલવાર કેવી રીતે વાપરી દુશ્મનોને મારી તેની સાથે યુદ્ધ કરી તેમને પાછા હાલવો છો ?

સ્વારો—જ્યાં સુધી અમારા જીવમાં જીવ છે, ત્યાં સુધી પાછી પાતી ભરવાના નથી. ખરો ક્ષત્રી પુત્ર હશે તે કદી રણમાં પાછી પાતી ભરશે નહિ ?

રણુમલ—આજ્ઞા છે તમને, અને તમારી હિંમતને ! જ્યારે તમે આ પ્રમાણે કહો છો ત્યારે હારા મનમાં જે વિચાર છે તે હું તમને કહેવા દઈશું છું અને તે પ્રમાણે મને ભાગ્યશાળી બનાવશો ? !

સ્વારો—મહારાજ ! એવી તે શું હકીકત છે, તે અમને સત્વરે જણાવો કે અમે અમારાં અસ્ત્ર-સસ્ત્ર સજી તૈયાર થઈએ ?

રણુમલ—આ જે તંબુ દેખાય છે તેની અંદર એક એવી ખુબસુરત સ્ત્રી છે કે તેવી મહારા આખા રાણીવાસમાં નથી, તો તે સ્ત્રીને મહારા મહેલમાં લાવી પટરાણી કરવા મહારો વિચાર છે, માટે તમે તૈયાર થાઓ, એટલે આપણે તેના ઉપર એકદમ બેસો મારી તેને લઈ જતા રહીએ.

સ્વારો—મહારાજ ! આપણા કરતાં તેનું સૈન્ય વધારે જણાય છે,

એટલે એ કામમાં ફતેહ મેળવીશું એમ અમને લાગતું નથી;
છતાં મરતાં સુધી પાછી પાની ભરવાના નથી, પણ કામ બહુ
વીકટ છે, તેથી વીચાર કરવો અવશ્યનો છે.

રણુમલ—સૈન્ય છે તેનાથી બમણું હોય તોપણ શું થયું ? તેમનો
નાશ કરવા આ એક રણુમલ જ સ છે. ચાલો સર્વ તૈયાર થાઓ
કહી એકદમ પુષ્પસેનના લશ્કર ઉપર તુટી પડ્યા.

આમ એકાએક છાપો વાગવાથી પુષ્પસેનનું થોડું સૈન્ય ધાયલ
થયું તથા બાકીના સ્વારો રણુમલના સામો થયા. તે વખતે એક
બીજા સાથે એવું દારૂણ યુદ્ધ થયું કે મોટા મોટા દેવતાઓ પણ
જોવાને આવી. આ વખતે પુષ્પસેન બહુ બહાદુરીથી લડ્યો અને
રણુમલના કેટલાક સરદારોને ધાયલ કર્યા.

શૃંગાર્યા તથા સુમતિયા એ બન્ને ક્ષત્રાણીઓએ હથીયાર
મહણ કરી સૈન્યમાં તુટી પડી, કેટલાક લોકોની લાસો જમીન દોસ્ત
કરતી, બન્ને ક્ષત્રાણીઓ મારો ચલાવતી સૈન્યમાં આગળ વધી ત્યાં
શૃંગાર્યા છુટી પડી જવાથી સુમતિયા વધારે આગળ ચાલી તેથી
રણુમલના એક સ્વારે સુમતિયાના ઉપર હાથ નાખી તેને ઘોડા ઉપરથી
ઉપાડી નાંચી ગયો. આ વખતે પુષ્પસેન તથા શૃંગાર્યા બહુ બહા-
દુરીથી રાણા રણુમલની સાથે યુદ્ધ કરી તેના સધળા સૈન્યનો નાશ
કર્યો. ફક્ત એકલો રણુમલ જીવતો રહ્યો, બાકીના સર્વ નાશી ગયા
તથા મરણ પામ્યા. રણુમલના અશ્વને શૃંગાર્યાએ જોળી મારવાથી
અશ્વ મરણ પામ્યો એટલે રણુમલ જમીન ઉપર લડવા લાગ્યો, તેથી
શૃંગાર્યા પણ ઘોડા ઉપરથી નીચે ઉતરી તેની સાથે લડવા લાગી.
લડતાં લડતાં શૃંગાર્યાએ રણુમલને નીચે પાડી છાતી ઉપર ચડી બેસી
તેના હાથમાંથી તમામ હથીઆર ખેંચી લીધાં.

રણુમલ—સાચાશ છે ! સાચાશ ! તમારા જેવાં વીરક્ષત્રાણીઓને કે
નેઆ આવા યુદ્ધમાં હિતરવા પણ પાછી પાની કરતા નથી ?

શુંગારખા—અરે દુષ્ટ હું મહારાં વખાણ તહારા જેવા દુષ્ટના
મુખમાંથી સાંભળવા ખુશી નથી. હવે ઇશ્વર સ્તવન કરવું હોય
તો કરી લે હું તને કદી છોડનાર નથી. તહારા જેવા અધર્મીને
જીવતા છોડવાથી તેનું પરીણામ માફુ આવે છે મારે તું પણ
પરમ રૂપાણુ ઇશ્વરના શરણે જવા તૈયાર થા ?

રણુમલ—હવે તમારા જેવાના પાવત્ર હાથે મરવું એજ ઉત્તમ છે.
મહારા દેહનો નાશ તમારા હાથે જ કરો કે જેથી કરી મહારા
થોડો ધણો ઉદ્ધાર થાય.

શુંગારખા—મહારા હાથે મરતા જરા પણ વાર નથી. તહારાં કૃત્ય
લેખ તને હાર મારવો જોઈએ. વળી તને હું માફ તો તારી
અતિ સ્ત્રીઓનો મને શ્રાપ લાગે એટલું જ નહિ, પણ કહેવન
છે કે “લાખ મારવા પણ લાખનાં પાલન ન મારવો” ભણી
દુષ્ટ તને જવા દઉં છું, પણ ફરી આવું ફેલ્ય કોઇ કેઠણું
કરતો ના (છોટી મુકે છે.)

રણુમલ હાચારીના આનંદમાં ધીમે ધીમે પોતાના નગર તરફ
જવા નીકળ્યો, થોડી મુદતમાં પોતાના નગરમાં આવી પહોંચ્યો એટલે
જે સ્વાર મુખનિયાને લાઇ ગયો હતો તે તેના સમક્ષ આવી સુમતિ
બાને ઉપાડી લાગ્યાની હકીકત કહી. આથી તે આનંદ માનતો સ્વા-
રને સાચાશી આપી કહેવા લાગ્યો કે આજે મહારા આનંદનો પાર
રહ્યો નહિ. જે વાતની ન્યુનતા હતી તે આજે પૂણુ થઇ ગઇ છે.
હવે મહારા જેવો ભાગ્યશાળી આ દુનિયામાં કોણુ ? !

રણુમલ—મહારા ગહાદુર સરદાર તે સક્રામલ સ્ત્રી કયાં છે ?

રવારે—મહારાજ અહિં તાજર છે.

ગણુમલ—(સુમતિયા પ્રત્યે) કેમ પ્રીયા આમ ઉમાર થઈ જિભાં છો ?
જરા ખોડો લો ખરા. તહમાર માટે મહે મારા સર્વ સંન્યતો
નારો કયો.

સુમતિયા—તહારા જેવા અધર્મી સાથે ખેતવનું મન પાગ્ય નથી.

ગણુમલ—પ્રિયા ! તમે જેવા જગન્નમા ફરતા હતાં તેના કરતાં તું
આ મહેલ તમને પ્રીય નથી (બેટવા જાય છે)

સુમતિયા - દુર રહે દુષ્ટ !

•ગાયન—રાહુ ક્ષત્રી કલંક.

હમ હમ પાપી રહેને તુ દુર, ક્ષત્રાણી દુર નથી જનવુરે.	
મારો તુને કહ્યું અકચુર,	ક્ષત્રાણી.
તહારી પુરી ઇચ્છા કરવા કાળ,	ક્ષત્રાણી.
તગી ઉપાડીને લાગ્યો સ્વાર,	ક્ષત્રાણી.
નાચ્યા આદ્યો જનને અહિથી ગમાર,	ક્ષત્રાણી.
નક્કી માઝ હુ તુજને દાર	ક્ષત્રાણી.

દુષ્ટ ! તું તહારા મહેલ અતારી મને લલચાવવા ધારે છે એ કદી
જનવાનું નથી, તહારા જેવા બાયલાથી શું થવાનું છે. તું એકદમ
છાપો મારી ઉપાડી લાગ્યો તેથી તારૂં પરાક્રમ કહેવાય નહિ. જો
તહારે મહારૂં પરાક્રમ જોવું હોય તો તહારા હાથમા તલવાર આપ ?
સિંહ ગમે તેવા બહાદુર હોય પણ કદી વિનાનો નક્કામો, વાગ્ર ગમે
તેવા બળવાન હોય પણ પાંજરામાં પડ્યા લાચાર, તેમજ ક્ષત્રાણીઓ
ગમે તેટલી બહાદુર અને શુરી હોય પણ હથીયાર વીના લાચાર !
તેરીજ રીતે તહે મને હાલ તહારા કળજે કરી લીધી છે એટલે હું
પણ આ વખતે લાચારજ છું.

રજુમલ—હવે એ બધી તમારી બહાદુરીની વાતો જવા દઇ
અંદર જાઓ ?

સુમતિબા—(મનમાં વીચાર કરવા લાગી કે આ વખતે આપણું
અહિ કોઇ નથી એટલે બીજી કોઇ રીતે કાતી સફાઈ નહિ,
માટે તેને હવે અત્યારે સ્ત્રી ચરિત્ર બનાવ્યા સિવાય છુટકો
નથી, જેથી આ વખતે તે જે કહે તે માન્ય રાખી આગળ
સમય તેવું વર્તન કરીશું. કહી કહેવા લાગી) વહાલા ! હું તો
તમારી પરીક્ષા કરૂં છું કે તમે કેટલા બહાદુર છો ? આ ૧
એમ નાહ બાણુતા કે આ દાસી હવે આપને છોડીને જાય.
વહાલા ચાલો મહેલમાં અંદર જમવાની તૈયારી થઇ છે.
માટે પધારો .

રજુમલ—વહાલી, ધન્ય છે તમારી મધુર વાણીને ! તમારા શબ્દો
સાંભળી મહાર મન હર્ષિત થઇ જાય છે. (મહેલમાં જાય રે.)

મકરણ ૧૬ મું.

રજુમલ સુમતિબાની પાનેથી નીકળી પોતાની સ્ત્રી પાસે ગયો.
તે તેને પોતાનો પુત્ર ન મળ્યાના સમાચાર કહી પોતે ઉપાડી કાઢી
સ્ત્રીની વાત કહી તે સાંભળી —

કમળાવતી—વહાલા ! મહારે આપને કહેવું ગોઝ્ય નથી, જ્યાં કહેવું
પડે છે કે તમે પુત્રની શોધમાં ગયેલાને કોઈ બીચારી નીરપ-
રાધીને ઉપાડી લાગ્યા, તેમાં સાફ પરીણામ આવશે નહિ, કારણ
તમે વીચારો કે પ્રથમના અનાદક કાળમાં રાવણ સીતાને હરણ
કરી લાગ્યા હતા તેનું પરીણામ કેવું આવ્યું ? દ્રૌપદીના માટે
પાંડવોને કેટલું દુઃખ સહન કરવું પડ્યું ? તારાની અભિજ્ઞાપત્રી

વાલીનું મરણ થયું ? માટે મ્હારું કંઈ મની તેને જ્યાંથી લાગ્યા હો તે સ્થળે પાછી સોંપી આવો ?

રણુમલ—પ્રીયા ! એ બધા લોકો સ્ત્રીની મરણ વીરુદ્ધ ઉપાડી લઇ ગયા હતા, તેથીજ તે પ્રમાણે બનાવ બનેલા હતા, પરંતુ આ તો પોતાની ખુશીથી આવી છે.

કમળાવતી—પુત્રના બદલે રાંડ ઉપાડી લાગ્યા ? ધન્ય છે તમને !

રણુમલ—પુત્રની શોધ માટે આજેજ બીજી સ્વારોની ટુકડી મોકલી છે અને વળી તેમને કંઈ છે કે આ વખતે તમે રાજકુમારની શોધ લીધા બગર આવશો તો હું તમને જીવથી મારીશ એમ કહી મોકલ્યો છે. એટલે હવે તે ચોક્કસ તપાસ કરી કુમારની શોધ લઈ આવશે.

કમળાવતી—વહાલા ! પુત્ર વિના બીજાકલ જેન પડતુ નથી.

રણુમલ—પ્રીયા ! હવે નવી રાણીના મહેલે જવા રમ્મ આવો !

કમળાવતી—મ્હારે તમને જે કહેવાનું હતું તે કંઈ છે, છતાં થોડું કંઈ તે સાંભળો ?

શ્લોક.

પરદારા ન ગંતવ્યા, પુરુષેણ વિપશ્ચિતા ॥

યતો ભવંતિ દુસ્વાતિ નૃણાં નાસ્ત્યત્ર સંસયઃ ॥

અર્થ—બુદ્ધિમાન પુરુષે પારકી સ્ત્રી પ્રત્યે જવું નહિ તેથી દુ.ખ થાય છે, એમાં જરા પણ સંશય નથી. માટે હે મ્હારા વહાલા પાત મારું કંઈ મનો, નહિ તો તેની આગળ આપને ખચર પડશે.

રણુમલ પોતાની સ્ત્રીનું કંઈ ન માનતાં સુમતિયાને મહેલે ગયો. ત્યાં સુમતિયાએ અતિશે આદરમાન આપી સામી ઉભી રહી.

રણુમલ—પ્રીત ! આમ છેડે ઉભુ રહેતુ આપને યોગ્ય છે ?

સુમતિયા—હજી હું કુવારી છું, મ્હારૂં લગ્ન થતુ નથી, લગ્નની તૈયારી હતી હજમ્યાન ગુપ્તસેન મ્હને ઉપાડી લાગ્યો, અને ત્યાંથી તમે અહિં લાગ્યા તેથી લગ્ન લગ્નના ફાંજો રહ્યું ને હું અહિં આવી.

રણુમલ—હું શું હજી તમે કુવારા છો ?

સુમતિયા—કુવારા નહિ ત્યારે શું પરણેલા છીએ

રણુમલ—વાદ વાદ ! કેવી આનંદની વાત તમે હજી કુંવારા છો એટલે અહીં આગળ મારી સાથે ત્હમારૂં લગ્ન કરીશુ.

સુમતિયા—લગ્ન થયા પહેલાં તમારું એક કામ કરવું પડે.

રણુમલ—કળી ખુશીયા ! જે હોય તે જણાવો.

સુમતિયા—મ્હારી માતાએ એવી પ્રતિજ્ઞા કરી હતી કે જે ક્ષત્રિપુત્ર એકેલો જગત્તમા જઈ વાઘનો શિકાર કરી આવે તેની સાથે મારી પુત્રીના લગ્ન કરવા એની નાખી હતી, માટે આપને તે પ્રમાણે કરવું પડે.

રણુમલ—એમાં તે શું બાધાઈતું કામ છે ?

સુમતિયા—ત્યારે તમે રાવના શીકાર કરતા જતા ત્યારે હું તમારી સાથે આવીશ.

રણુમલ—ત્રણી ખુશીની વાત છે.

સુમતિયા—આપ ન લગ્ન બન્યા તોપણ હું પરણે આવું ?

રણુમલ—શા માટે ન લઈ બંધ પ્રથમ તમે અને પછી હું.

સુમતિયા—મ્હં પણ જોગી બાર કરવાનો સારી રીતે અભ્યાસ કર્યો છે તેથી હું પણ વાઘનો શીકાર કરીશ ?

રણુમલ—બહુ સારું. જ્યારે તમે વાઘનો શીકાર કરશો-ત્યારે મને

કાંઈ વાતની ચિન્તા રહેશે નહિ.

સુમતીબા—હું સ્ત્રીના આવેશમાં નહિ આવું ? મ્હારે માટે પણ પુ-
રો પોશાક અને હથિયાર લેઈજે ?

રણુમલ—અરે વાહ ! ધન્ય છે તમને અને તમારાં માતૃ પિતાને ! કે

તમને આટલે સુધી મહાસાહસ કરાવે છે ?

સુમતીબા—તેનો જન્મથી મને જોખ હતો.

રણુમલ—આપ કહો તો આપણે મને શિક્ષક માટે બંધાવે ?

સુમતીબા—જેવી આપની દૃષ્ટિ !

રણુમલ—હવે હું રજા લઉં છું અને ત્યાં જઈ તમારે માટે હથિયાર
વગેરે મોકલવું છું.

રણુમલ ત્યાંથી નીકળી પોતાના ખીમત મહેલે ગયો અને તેથીના
કચ્છા પ્રમાણે તમામ માહિત્યો મોકલી આપવાથી સુમતીબા તે પહેલો
તૈયાર થઈ પ્રાત કાળ થયો એટલે અથ લઈ તોફર આવ્યો તે ઉપર
સ્વાર થઈ આવે છે, તેટલામાં રણુમલ પણ તૈયાર થઈ આવવાથી
બંને જાણુ ત્યાંથી નીકળી જંગલમાં ગયા.

જુજ વખત શિક્ષક માટે કર્યા પણ શિક્ષક હાથ નહિ લાગ-
વાથી ટૂંક નીચે મુકામ કર્યો.

સુમતીબા—વહાલા ! જેવી રીતે આપે મને ઉપાડી લાવી કેમળા-
વતીને દુઃખી કર્યા તેવી રીતે ફરી મને કરેશો નહિ ?

રણુમલ—હવે તમારા સિવાય બીજી કોઈને લાવું તો પ્રાતજા છે.

સુમતીબા—તા એમ હું ન માનું જ્યારે તમે હથિયાર પ્રત્યે જે હાથ
અને પગ બાંધી પ્રતિજ્ઞા કરો તો હું ખરી વાત માનું ?

રણુમલ—તેમ કહું, પછી કેમ ? તેવી પ્રતિજ્ઞા શી રીતે કરવી તે
મને યાદ નથી માટે આપ પ્રથમ કરી બતાવો ?

સુમતીબા—પ્રથમ તમે મહારા હાથ પગ બાંધ્યા પછી હું બોલું તે પ્રમાણે તમે બોલજો.

રણુમલે સુમતીબાના હાથ પગ બાંધ્યા એટલે શાન્ત થઇ સુમતીબા બોલી—જો હું આજથી મહારી સ્ત્રી વગર બીજી કોઇ સ્ત્રીને બદ્ધાન-તથી બોલાવું તો હે ઇશ્વર તું મને તેનો બદલો આપજો, એમ બોલી રણુમલે પગ છોડ્યા તથા તે પ્રમાણે બોલવા કહ્યું, તેથી રણુમલે તેના હાથ પગ છોડી પોતાના હાથ પગ બાંધવા કહેવાથી સુમતીએ તેના હાથ અને પગ ખુબ જોરથી તાંણી બાધ્યા.

હાથ પગ બાધ્યા પછી રણુમલે ઉપર પ્રમાણે પ્રતિજ્ઞા કરી છોડવાને કહ્યું.

સુમતીબા—દુષ્ટ! તહે મને મહારા પતિથી તેમ મહારા સર્વ સૈન્યથી વીખુટી કરી હતી, પણ જાણતો નહોતો કે આ એક વીર ક્ષત્રાણી છે, તે તહારા જેવા અધર્મીના હાથમા કેમ આવશે? બાજ પાપી આ વખતે હું તને શુ સગ્ન કરૂં, તને જેટલી સગ્ન કરૂં તેટલી આછી છે. તહારાં કરેલાં કૃત્યનો બદલો તહને મળી ચૂક્યો છે! મહારી તીક્ષ્ણ નજવારથી તને ઠાર મારૂં પણ મહેં તારા રાજ્યમાં રહી પણ દીવસ સુધી અન્ન ખાધું છે તેથી લાચાર છું, કહી પોતાના અશ્વ ઉપર સવાર થઇ તેનાં હથીયાર લઇ તેનો અશ્વ છોડી મુકી ચાલવા લાગી. ચાલતાં ચાલતાં વીચાર થવાથી પાછી ફરી તેને કહેવા લાગી. હે દુષ્ટ! તહારી જેવી દાનત હરામની છે તેવી રીતે પરમ કૃપાળુ પરમેશ્વર ઉપર હોત તો મુલ્યુ વખતે વૈકુઠમાં જતાં તને કોઇ અટકાવો શકત નહિ. તો હજી પણ વીચાર કરી તહારી રહેલી જીંદગીમાં સત્ કર્મ કરીશ તો જન્મ મરણના ફેરામાંથી દળી જઇશ. તહારા જેવા

અધમ ને અંધ માણસો પોતાનું કર્તવ્ય શું છે તે જાણતા નથી, જેથી અવળે રસ્તે જાય છે. પ્રથમ તો તેને સુખ પડે છે પરંતુ પાછળથી જ્યારે આવી દશાને પ્રાપ્ત થાય છે ત્યારે જ મનોવૃત્તિને જરા ફેરવે છે કહી ચાલવા લાગી. આજળ જતાં મોટું સરોવર આવવાથી ત્યાં વિશ્રાન્તિ લેવા બેઠા. એ રીતે રણમંડળના હાથ પગ જંધાયા હતા, તે તેના છાકરા કેસરીસી હે છોડ્યા હતા અને તે જાનને જાણી પછી પોતાની મહુધા નગરીમાં ગયા હતા તે વાત આપના વાચકોમાં પ્રથમ આવી હશે.

• પ્રકરણ ૧૭ મું.

રણજીતસિંહ પોતાના મહેલમાં બેઠો બેઠો વીચાર કરે છે કે, મહારી સાથે લાવેલ રાજકુમારને ગયે ઘણો વખત થયો, પરંતુ અઘાપી સૂધી કેમ નહિ આવ્યા હોય, તેનું કારણ મહારાથી સમજી શકાતું નથી વળી ત્યાં કાંઈ જન્યું હશે કે કેમ, અરે! તે ભુલો તો નહીં પડ્યો હોય? મહેં સાથે માણસો લઈ જવા કશું હતું તે લઈ ગયા હશે કે નહિ, એમ વિચારમાં રતજી થઈ બેઠો છે, એટલામાં એક સીપાઈ પ્રવેશ કરી બોલ્યો—

સીપાઈ—હજુર! અપને દો સ્વાર જહારસે અંદર આનેકી રાત મંમતે હૈ?

રણજીતસિંહ—જન સત્વરે બોલાવ.

રણજીતસિંહ—(સ્વાર પ્રત્યે) કેમ શા માટે આવવું થયું છે?

સ્વાર—ગરીબ પરવર! આપકે સાથ જે રાજકુમાર હધર આયેથે ઉનકે સાથ હમ દોનું કાલકામાતાકે મંદીર ગએથે, વહાંસે વ્હો માતામેં જાકર થોડીવાર અંદર રહે કે જહાર આકર હમકું

હુકમ કીયા કે તુમ દોનું રાજ્યમેં પીછે જાઓ, મેરે ઇંધર થોડામા કામ હૈ તો મે અબી ઇંધર રહેતા હુ, આર એ ચીટી હમકો દીયા હે સો આપકુ રજુ કરેને હૈ. (ચીટી આપે છે) રણુજીતસિંહ—(અતી આશ્ચર્ય પામી) ચીટી આપી પોતાને ત્યાં રહેવાનું શુ કારણ હશે, લાવ જોડાં, ગીટીમાં શું લખે છે? જાઓ સ્વારો તમને ગમ છે, બોલાવુ તે વખતે તાકીદે રજુ થજો ?

ચીટીનો મતલબ.

પ્રીય પ્રાણદાતા કુમારશ્રી રણુજીતસિંહજીની સેવામાં, આપનો મ્હારા ઉપર જે અતિ ઉપકાર થયો છે અને આપે તકલીફ લઈ આ દિન સેવકની સહાય કરી છે તે બદલ આપનો આભારી છુ.

પ્રિયજન્યુ! મ્હારે કેટલાક ખાનગી કાગળશ્રી અહીંથી પરભાર્યા એકાએક મૃત્યુ થયુ છે. હુ કયા જઈશ તેની મદતે પોતાને અત્યારે ખબર નથી તે કારણ ક્રમત મ્હારા લાભનુ છે એમ જાણી ગયો છુ. જે વખતે હું આપની પાસેથી નીકળ્યો તે વખતે મ્હારે બીજકુલ જવાનો વિચાર નહોતો. આપને ખબર આપી નથી તો દરમુજર કરજો. પુજ્ય પીતાશ્રી તથા માનુશીને મ્હારા ધર્મન લી. હિતચિન્તક વીરરત્ન.

ચીટી પાવતા મનથી વીચારવા લાગ્યા કે તે રાજકુમાર આમ એકાએક નીકળી જવાનું શુ કારણ હશે? શુ મ્હારાથી તેની ખબર દાશ નહિ થઈ હોય? હવે મ્હારે શુ કરવુ? તેને પાછો હુ કયાં જોવીશ, પોતે કઈ દોરા તરફ ગયો છે તે પણ તેને ચીટીમા જતાવ્યુ નથી. ઠંકાણા વગર જોય પણ નીરર્થક છે. શુ તેનો શાન્ત રવલાવ, જુજ વખતની પ્રિતી તેના સદ્ગુણોવંદ મ્હારાથી વીસરતી નથી એમ સુતો સુતો વિચાર કરતો હતો. તેવામાં તેની સ્ત્રી જાનુ પોતાની પાસે આવી દબી રહી.

તેનું પણ ભાન આ રાજકુમારને ખીલકુલ હતું નહિ, તે ઉંઘે છે કે જાગે છે તે પણ ભાન કદી સદી નહિ, કેઈ જાગ્યો મનુષ્ય એમ જ જાણે કે આ રાજકુમાર નિદ્રામાં સ્વપ્નાવસ્થા ભોગવે છે તે પ્રમાણે તેની સ્ત્રીને પણ જાગવાથી તેની મુખાકૃતિ સામે નજર ચર્ચા બેતી એટલી. આ રાજકુમાર વિચારમાં એટલો તો મશ્તૂર થઈ ગયો હતો કે પોતે ક્યાં છે, અહિં શું થાય છે, તેનું પણ ભાન નહોતું.

આવી રીતે યોનાના પતિને એભાન સ્થિતિમાં બેઠાં ભાનુ ત-
દન હિમત હારી જઈ તેને નિદ્રામયી જાગૃત થતા પ્રયત્ન કરવા
લાગી અને તેનો ચર્ચા હજારી તેના શરીર ઉપર પોતાનો દોમળા દગલ
ફેરવી કહેવા લાગી, રાજકુમાર વિચારમાંથી જાગૃત થાઓ.

રણજીતસિંહ—(એકદમ એટલે થઈ) તમે કોણ છો ? (ઉતાવળમાં)

ભાનુ—પ્રાણનાથ ! આપ આટલા યંત્રા શા વિચારમાં છો ?

રણજીતસિંહ—પ્રીયા ! આપણે શિક્ષકમાંથી આવતી વખતે જે

રાજકુમારને વાદાળના પંખામાંથી ગચ્છાવી અને આવેલા રાજ-

કુમાર મને જાહેર કર્યા મિત્રાગ એકએક સાચા ગયા કે

ભાનુ—પ્રાણનાથ ! તેમને નાશી જવાનું કારણ શું ?

રણજીતસિંહ—હાથ જાણે તેનું શું કારણ હશે ? (ગીફી દેખાડીને) જો

પ્રીયા, જોને અહીંથી મહાકાળીનાં દર્શન કર્યા ગયા ત્યાંથી આપણા

ગ્યાર માથે આ ગીફી મોકલી પોતે કર્યા ગયા તે જાણેલું નથી.

ભાનુ—પ્રાણનાથ ! હવે આપણે તેની ક્યાં ઓધ કરી, જે માણસને

ગચ્છાવી સરખું લીધો તેને એકદમ તરછોડી જવા દેવો એકદમ

નહિ. જ્યારે તેના માતપિતા તરફથી શોધ આપે ત્યારેજ

મોકલવા જઈએ. માટે તેનો અત્યરે શોધ કરવો એકદમ

રણજીતસિંહ—પ્રીયા ! હું પણ ક્યારે તો તેજ વિચારમાં છું કે તેની

શોધમાં જવું જોઈએ, નહિ તો પછી મનુષ્યમાં ને પશુમાં ફેર શો ?

ભાનુ—પ્રાણનાથ ! આપ સત્ય કહો છો, જ્યારે મનુષ્ય મનુષ્યને મદદ ન કરે ત્યારે તો તેનો ઉત્તમ અવતાર શા કામનો ? !

રણજીતસિંહ—ધન્ય છે ! ક્ષત્રાણી તને હઝરવાર ધન્ય છે !

ભાનુ—પ્રાણનાથ ! આપના વિયોગથી જે દુઃખ થશે તે મહારાથી સહન થશે નહિ, તોપણ આ પરમાર્થના કામમાં હું આપને રોકવાની નથી.

રણજીતસિંહ—ધન્ય છે પ્યારી તમારી હિમતને ! જરી ક્ષત્રાણીને તો આવાં જ વાક્યો ગાલતા ધડીત છે. જેથી હું સવારે જ જવા વિચાર રાખું છું.

બીજા દિવસે સવારમાં રણજીતસિંહ પોતાના માતાપીતાની આજ્ઞા લઈ પોતાના મિત્રની તપાસમાં નિકળ્યા. ગાલતા ગાલતા બહુજ દૂર નીકળી આવ્યા. તાપ પણ સગત છે, એમ કહી અડીથી આગળ નહિ વધતા અહિંજ વિશ્રાન્તિ લઈ પછી આગળ વધીશ. એમ વિચાર કરી પોતાના હયને વ્રક્ષ સાથે ગાંઠી આબુખાબુથી થોડી ઘાસ લાવી સીધવને નાખી પોતે પણ બીજાના ઉપર સુતો.

રણજીતસિંહને અહિં આરામમાં રાખી આપણે વિચાર કરો કે મનુષ્યોનો ધર્મ શું છે અને તેનો ઉપયોગ કેમ કરવો તે આપણે મિત્રકુલ સમજતા નથી. હઝરો માણસોની ખુવારી થતી દૃષ્ટિગોચર થાય છે. વળી તેનેજ લીધે આ આપની આર્યભૂમિ કેવળ રંક સ્થિતિમાં આવી પડી છે. ઘણીજ દોલતગીરીની વાત છે કે આપણે પોતાના મનમાં સર્વ સમજીએ છીએ, પણ તે પ્રમાણે કરનારા ફક્ત વીરલા જ હોય છે. આપણે આપણી આર્યભૂમિનું ભણું કેવી રીતે કરવું તે વિશે કામ કામ લિન-લિન વિષયો ઉપર વાદવીવાદ થાય છે. અને તે વીવાદ જ્યાં સુધી આપણા આર્ય બંધુઓ જે

સ્થળે બેસી કરતા હોય યા સાંભળતા હોય ત્યાં સુધીજ પોતાની ભાર્ત-
ભૂમિનું શ્રેય કરવાની લામણીઓ સ્ફુરાય છે, પરંતુ ત્યાંથી ઉડી પોત-
પોતાના ધંધા રોજગારમાં મશહૂર થતાંની સાથેજ પોતાની પ્રથમ
સ્ફુરાયેલી મનોવૃત્તિને એક અમૂલ્ય રત્નની માફક મૂકી દે છે, પરંતુ
પોતામાંનાં રીંગણાંની મીસાલે કેવળ લાલાઘીન થઈ સ્ફુરાયેલી મનો-
વૃત્તિને ફેરવી નાંખી પોતાના મનરૂપી પટારામાં સંધ્યા કરે છે.

જેવી રીતે એક વસ્તુને બાધી કાઢી જગ્યાએ મુકી રાખી હોય
અને તેના ઉપર વધુ કાળ વ્યતિત થવાથી તે જેવી નીસ્તેજ લાગે છે,
તેવીજ રીતે પોતાની સ્ફુરાયેલી મનોવૃત્તિને મનરૂપી પટારામાં ભરી
તેના ઉપર કાટ ચડાવવાનો પ્રસંગ આપણા આર્યજાતિમાં લાવે છે તે
ઓછું દીલગીર થયા જેવું નથી.

વળી અમુક માણસને દુઃખી સ્થિતિમાં જંતઈ બીજાને માણસ
એમ કહે છે કે તેમાં આપણે શું બંધેને તેનું થતું હોય તેમ થાય
તે કયા આપણો સગો છે યા સગધી છે. એ પ્રમાણે બોલતા હોયને
મનુષ્યો આપ સુજ્ઞ વાચક મિત્રની દૃષ્ટિએ પડ્યા હશે. પરંતુ બધુંઆ
ચિંતાર કરો કે તે પણ હાજરના ઘરનો એક પ્રાણી છે. પછી તે
ગરીબ હોય યા પૈસાદાર હોય, બિંચ હોય યા નીચ હોય, જ્ઞાતબંધુ
હોય યા પરજાતિબંધુ હોય; તોપણ તેને પોતાનો નિકટતા સગો
સમજી પોતાનાથી આપી શકાય તેવી રીતે તન, મન, અને ધનથી
મદદ આપવી તેજ મનુષ્ય માત્રની ફરજ છે.

ત્યાં સુધી આપણા હિંદુભાઈઓમાં મિથ્યા જાતિભેદ રહેલો
છે. સર્વ હિંદુભાઈઓ એક જ માળાપના ફરજન છીએ, એમ માન-
વામાં આવતું નથી, ત્યાં સુધી આપણો હિંદુસ્થાન ઉચ્ચવસ્થા ભોગ-
વવા શક્તિમાન થશે નહિ.

બંધુઓ ! તજર કરો કે આપણો આનો આજ હિંદુસ્થાન

પ્રથમ કેવી કોંચવસ્થાને પ્રાપ્ત હતો, વેપાર, રોજગાર કેવો લમલોહાર અને અનુનિષાદ હતો, તેમાં મહેતારા આપણા હિંદુભાઈઓએ વેપાર અર્થે દેશવીદેશ પર્યટન કરી હિંદુસ્થાનને કાચા સોનાની ઉપમાએ પહેંચાડ્યો હતો. તેજ હિંદુસ્થાનને આપણે તેના તેજ હિંદુભાઈઓએ કેવી કુગલ સ્થિતિમાં લાવી મક્યો છે, તેનો વિચાર આપ સરગૃહસ્થાને કરવાનો સોપી આગળ બે લીટી લખવા રજા માગું છું.

પ્રીય બધુઓ ! તમે આગમરૂપી અરીનો જાનરૂપી સદસ્થી નારા કંઈ આપણી આર્યભૂમિમાં વિદ્યા, વેપાર, અને લૂંટરનો ફેલાવા કંઈ આ તદ્દન નીહિત થઈ પડેલી ભારતભૂમિને મજબૂત કરવી એજ આપણા હિંદુભાઈઓને ગુગાર રૂપ છે.

હું મહારી અદ્યમનિ પ્રમાણે ધારૂ છું કે ત્યાં સુધી આપણા હિંદુસ્થાનમાં કેટલાક ગેરવ્યાજ્જી નીવાજ હોવાન છે, ત્યાં સુધી આપણે આપણા દેશનું, તેમજ આપણા અદેશી બધુઓનું શ્રેય થવું અશક્ય છે. ગેરવ્યાજ્જી તેમજ અનિ ધાતકી નીવાજનું નીચે મુજબમાં વર્ણન કરૂ છું.

૧. કન્યાવિક્રય—કન્યા=પાળકી વીક્રય=વેચવું. અગર વેચાણ કરવું. આ શબ્દ પ્રીય વાચકને આગળ કહે છે તે વાંચતા કેવો દુર લાગે છે. જ્યારે તે વાંચતા અતિ ભયકર લાગે છે, ત્યારે તે માન કરનાર મનુષ્યોના મુખ પણ કેવાં કાળરૂપ હશે. પોતાની પ્રીય પાળકીને પાળી ખાશી નોટી કરી, જ્યારે તે પુખ્ત ઉમ્મરે આવે ત્યારે તેને એક વસ્તુની માફક તેની કામ કામ કીમ્મત કરાવી જે વધારે મલ્ય આપે તે ખુશીથી ખરીદી લે, તેવા તેના પાપી પિતાનો મુખ્ય હેતુ હોય છે. એવા પીતા કેવળ પોતાનો સ્વાર્થ સાધવામાં મશગુલ હોય. પછી પોતાની પાળકીનું ભવિષ્ય ગમે તેવા પાપા ઉપર જાય, તેની તેને દરકાર હોતી નથી, ફક્ત પોતાના પાળકીના લોહીના તરસ્યા અને માગના બ્રૂખ્યાજ

હોય છે. સાચાશ છે મુસવમાન ગૃહસ્થાને કે નેળો મુએલા પ્રાણીનું માસ ખાય છે, પણ આપણા આર્યબ્રહ્મા (મુધદેવા) ને તેમાં ખાસ કંઈ પવિત્ર વૈશ્વંવો જે છવ હિસાને પાપ ગણે છે તેમજ હાતના જૈનો કે જે મામ ભક્ષણ કરના લોકોને અટકાવ છે તેજ વૈશ્વંવો ને જૈનો પોતાની છવતી નિર્દોષ બાગડીઆનુ મામ ભક્ષણ કરે છે ને તેમનુ લોહી ચુસાય નેટકું ચુમે છે, ને શુ ધીક્કારખત નથી / બાગડીને ગંસારડી સમુદમાં તરવાના સાથી (પત્ની) ગમે તેવો દુષ્ટ, ડપટ, મૂર્ખ, ગમે તેવી પ્રકારનો માડી હાતનનો હોય, પણ જ્યારે પોતાનું પાપી પેટ ભરાય ત્યારે તેને દેવસમાન સ્વરૂપવાન વિદ્યાવાન, ને અક્ષતવાન સમજી પોતાની નીર્દોષ બાગડીને આંખે દેખતા છતાં પણ કેવળ લોભાધીન થઈ અધ્ય જતી બીચારી નીર્દોષ બાગડીનો ભાગ આંખે છે તેના મુર પિતાને હનરવાર શીટકાર છે !!!

કેટલેકેકે હકાણે તો મહે એવું પણ જોયું છે કે કન્યાવિક્રય કરનારા કાળ પુરૂષોને ત્યાં પુત્રનો જન્મ થાય છે ત્યારે તેના ઘરમાં અતિ દોષગીરી પ્રસારાવી મુક છે, અને જ્યારે પુત્રીનો જન્મ થાય છે ત્યારે તે દોષસ અતિ માગત્રીક સમજી ઘરમાં કસાર વીંજરે શુભ શુકન કરે છે. તેનું કારણ આપ વાચક મીત્રો સમજી ગયા હશે તે સર્વ કારણ ફક્ત પોતાના સ્વાથનુ જ છે. પરંતુ તેનો તે સ્વાથ સ્વમાની માફક પાર પડે છે, કેમકે તેવો અધર્મનો પૈસો લોભાધીન થઈ ભેગો કરી રાખે અને તેમાંથી પરમાથે એક પાઈ પણ ન વાપરે તેથી આખરે તે ધન લુટાઈ જાય, અથવા બળી જાય, અથવા સરકાર તરફથી તેની મીલકત જપ્ત થાય, પણ તે પૈસો પોતે ખુશીથી વાપરે નહિ. એવું હજારો સ્થળે બનેલું મ્હેં મ્હારી દૃષ્ટિએ જોયું છે.

જે ધન પોતાની પુત્રીના ઘરમાંથી તે દુષ્ટ પિતા લોભાધીન થઈ કઢાવે છે તે આખરે તેની પાસે રહેતું નથી.

હિંદુસ્થાનની પાયમાલીનો આ પ્રથમ માર્ગ છે. હવે તે માર્ગ બંધ કરવાનો શોધ કરવો, એ સવાલ ઠેકો અગત્યનો છે તે આપ સદ્ગૃહસ્થોને દષ્ટિગોચર થયું હશેજ.

૨. બાળલગ્ન—બાળ=નાનું. લગ્ન=જોડવું.=નાનપણથી જોડવું. આ રીવાજ આપણા દેશમાં ધર કરી ગયો છે જેથી તે એકદમ નાશ્વર થઈ શકવો અશક્ય છે, પરંતુ નામદાર શ્રીમંત મહારાજ સાહેબ સયાજીરાવ ગાયકવાડ એઓશ્રીએ પોતાની પ્રજાનું હિત ધૃષ્ટી વટહુકમદ્વારાજે બાળલગ્ન અટકાવ્યું છે તેના માટે તે નામદાર-શ્રીને ધન્યવાદ છે. અને આશા છે કે નામદાર બ્રિટીશ સરકાર તેમજ હાલના દેશી રાજાઓ જ્યાં આવા કાયદા નહિ હોય ત્યાં પ્રસાર કરી ખરાબ રીવાજો કાઢી નાંખી પોતાની પ્રજાની ભવિષ્યની જાંદગી સુધારશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

આપણા દેશમાં પુત્ર પુત્રી જન્મે છે કે તરત જ તેનાં લગ્ન કરવા રાંબધીની ચર્ચાઓ ચાલે છે. આ ચર્ચા સદ્ગૃહસ્થો તરફથી થતી ધણીના જોવામાં આવે છે. કારણ ધરમાં પૈસાની જોગવાઈ સારી હોય તેથી તે લોકો ધારે છે કે આપણે પુત્ર યા પુત્રીને પરણાવી નિશ્ચિન્ત થઈ જઈએ, પછી કાલ કોણે જોયું છે, અર્થાત્ મરી જઈશ કે જીવીશ તે કહી શકાય નહિ; માટે જે લાંબા લીંબો તે ખરો એમ માની પોતાના ફરજ દતે કેવળ બાલ્યાવસ્થામાં જ પરણાવી દે છે. આ રીવાજ ધણી ભાગે કડવા કણુથી તથા બીજી એવી કામોમાં વધારે માત્રમ પડે છે. વળી પોતે પૈસાદારને પોતાનું છોકરું પરણેલું ન હોય તો પોતાની ઇજ્જત આપરૂને લાંચન લાગતું હોય તેમ માની બાળ-લગ્ન કરે છે. જ્યારે આ પ્રમાણે બાળલગ્ન થાય અગર બાળકી વૃદ્ધને આપે તે બુદ્ધાનું (વૃદ્ધ) મરણ થાય એટલે બાળકી રાંડે છે.

બાલ્યાવસ્થામાં બાળકી રાંડે છે તેથી બલિયાર વધવા લાગે

છે જેથી હજારો જીવની હંસાગો થાય છે તેથી પ્રથમ એ પણ સુચારો કરવો અવશ્ય જરૂરનો છે.

૩. ખોટી મોટાઈ—આ રીવાજ પણ આપણા દેશને પાલમાલીએ પહોંચાડનાર છે. કોઈ સખસ સાધારણ સ્થિતિનો હોય ને તેના ઘરમાં કોઈ ગુજરી જાય ત્યારે તેની પછવાડે નાતવરા કરવાનો આપણા સ્વદેશી બંધુઓનો મત છે. પછી તેના ઘરમાં પૈસા હોય या ન હોય પણ તે કયા વગર તેનો છુટકો થતો નથી. કદાપી તે ન કરે તો તેને પોતાની જ્ઞાતિવાળાઓ જ્ઞાતિ બહાર મુકે છે. આથી તે બિચારો પોતાની વડીલોપાર્જીત મીઠકત વેચી અગર ગીરો મુકી પોતાના ત્યા જમણુવાર વીગેરે કરે છે. આ રીવાજ ધણાજ દરજ્જે ધિક્કારવા જેમ છે; છતાં આપણા હિંદુભાઈઓ તે રીવાજને વળગી રહ્યા છે.

ધારો કે એક માણસ પોતાના કુટુંબનું ગુજરાન મહા મુશ્કીયતે નભાવે છે, તેના સખસને ત્યાં નાત અગર વગે આવે તો પોતાના ઘરમાં પૈસાની જોગવાઈ નહિ હોવાથી પોતાની પ્રીય વસ્તુ વેચી અગર ગીરો મુકી અગર કરજ કરી કરવું પડે છે. આથી તે તદ્દન કંગાળ સ્થિતિમાં આવી પડે છે. પોતાનું તથા પોતાના આગ બચ્ચાંનું ગુજરાન તેને આવા પ્રસંગે ચલાવવું મહા મુશ્કીયત થઈ પડે છે.

આવી હાલત થયા પછી તે માણસ પોતાના મનમાં જેમ ધારે છે કે પ્રથમ આપણા વડીલો સારી સ્થિતિએ હતા, એટલે તેમને મળુરી या નોકરી કરી નથી, અને આપણે મળુરી કરવા જઈએ તો આપણી આત્મરૂને ધક્કો લાગે જ્ઞાતિમાં પણ આપણું ઘર નીચું બળુાય ને આપણાં છોકરાંને કોઈ કન્યા વીગેરે આપે નહિ. આમ વિચાર કરી તેનું કુટુંબ મળુરી या કોઈ પણ પ્રકારનો ધધો કરવા જતું નથી. આથી જીવે મરવાનો અવસર આવે છે.

આ કુટુંબને મુખે મરણો અવસર લાવનાર ડોણુ ? કોઈ નહિ. પણ ફક્ત નાનવરો અથવા ખોટી મોટાઈ છે. જ્યારે નાનવરામાં તથા ખોટી મોટાઈમાં આટલો પધો અવગુણ રહેતો છે, છતાં આપણા સ્વદેશી બધુઓ તે દુષ્ટ રીવાજને પકડી રહ્યા છે. ત્યાં સુધી આ હિંદુસ્થાન કદી પણ સારા પાપા ઉપર આવે તેમ લાગતું નથી. માટે જન્મ અને તેમ તેના દુષ્ટ રીવાજોનો નાશ કરવો એજ સારું છે.

કોઈ રાજ્ય ખોતાની ખુશીથી નાનવરો કરે તેને માટે વધો નથી, પણ ફક્ત ખોટી અથવા જ્ઞાતિ વચ્ચે ગુણ ખોતાની ખુશી સીધા જ નાનવરા થાય છે તેજ જ્યાં કશી હિંદુસ્થાનની ખામશાંતિના બીજો માર્ગ છે.

આ કામ મ્હારું નથી અમારા વાજ સદાગંજ કરવું નથી, એમ ખોટી મોટાઈ રાખનાર માણસો હંમેશા દુષ્ટી થાય છે અને થોડા જ. માટે હરેક પ્રકાર ઉદ્યોગ અને સુનીતિથી દીવસો નીચમન કરવા એજ અતિ ઉત્તમ છે અને તેની રીતે વર્તનારા કદી પણ દુષ્ટી થવા પામશે નહિ.

આની બાબત ખોતખોતાની જાતીમાં સુધારો કરવો અવશ્યનો છે. તેને તે પ્રમાણે સુધારા નહિ થાય તો દેશ તદ્દન ખરાબ પાવા ઉપર આવ્યો છે તે આવશે તેમા જગા પણ મરાય નથી.

એ મ્હારે ફક્ત આપને એટલી જ વિજ્ઞાપના કરવાની છે કે જન્મ અને તેમ આપણા હિંદુ ભાઈઓનું અને આપણા દેશનું શ્રેય થાય તેના રીવાજો દેશમાં પ્રસારવા, તેમજ દુષ્ટ રીવાજો તરછોડી મુકવા ખોતાના તન મન અને ધનથી બનતી મદદ એક બીજાને આપણો તો આપણું હાથ જે દશા અનુભવીએ છીએ તે કરતાં પણ ઉચ્ચ સ્થિતિને પ્રાપ્ત થઈશું અને તે શુભ કાર્યમાં પરમ કૃપાળુ હૃદય આપણા સ્વદેશી બધુઓને સહાય થાય તેવી મ્હારી તે પવિત્ર પ્રબુદ્ધ ચર્ચામાં અહોનીશ યાચના છે.

પ્રકરણ ૨૮ મું.

આ પ્રકરણની શરૂઆતમાં ત્રણ સાડત્રણ વાગ્યાનો સમય થયો હતો, સુર્યનારાયણ ધીમે ધીમે પશ્ચિમ દિશા તરફ જતાં માત્રમ પડે છે, પશુ પક્ષીઓ પણ તાપ ઓછો થવાથી જ્યાં તહા ફરતાં માત્રમ પડે છે. તે અરસામાં સ્વાર થોડા સંન્ય સાથે જગલમાં જાણે કોઈ પુરૂષની શોધમાં ફરતા હોય તેમ દૃષ્ટિગોચર થતા હતા. આ બે સ્વારો કોણ અને તે શા કારણથી જગલમાં ફરતા હશે તે જાણવા આપને ઉમેદ હશે. તે સ્વારો બીજા કોઈ નહિ પણ કુત્ત બીમો તથા કેસરીસિંહ હતા. તે પોતાના પિતા રણમલને તેના હાથ પગ છોડી તેની રાજમાદીના નગરમાં મુકી તેમની રજા લઈ નીકળ્યા હતા. આગળ ચાલતાં એક મોટું સરોવર તેમની દૃષ્ટિમય થયું. તેથી ત્યાં જઈ જરા વિશ્રાન્તિ લઈ આગળ ચાલવા નક્કી કરી તે સરોવર તરફ ચાલ્યા, ત્યાં જઈ ઉભા રહેતા બેરોચર તેમની દૃષ્ટિએ કોઈ મનુષ્ય પોતાનો અશ્વ વૃક્ષ સાથે બાંધી સુતેલો માત્રમ પડ્યો. તેને જઈ કેસરીસિંહના મનમાં વિચાર થવા લાગ્યો કે આ જગલના લયકર સરોવર ઉપર વૃક્ષની સાથે અશ્વ બાંધી નિશ્ચિન્તપણે સુઈ રહેનાર કોણ હશે. કહી તેની પાસે જઈ તેને નિદ્રામાંથી જાગૃત કર્યો.

રણુજીતસિંહ—(એકદમ બેઠો થઈ) અરે, તમે મને જગાડનાર કોણ છો ?

કેસરીસિંહ—લાઈ શાન્ત થાઓ, આપને આમ જગલમાં એકલા સુતેલા જોઈ તમને જગાડ્યા છે.

રણુજીતસિંહ—આપ કોણ છો ? અને અહીં આટલા સ્વારોની સાથે શા માટે ફરો છો ?

કેસરીસિંહ—હું મહુલા નગરીના રાજા રણમલનો પાટવી કુંવર છું, અને આ બે મારી સાથે છે, તે જગલમાં ફરનાર સ્ત્રીમાં નામનો

લીલ છે. હું એક વખતે જંગલમાં નીકળ્યા હતા, ત્યાંથી હાથ
જે મ્હારી પાસે અશ્વ છે, તે મળ્યો હતો. અને તે ઘોડાના
માલીકની શોધમાં નીકળ્યો છું.

રણજીતસિંહ—અશ્વના માલીકનું નામ શું અને તે કાણુ હતો ?

લીમો—તેના નામની મ્હતે પણ ખબર નથી, પરંતુ હું એક રાજ-
પુત્ર છું એમ કહેતો હતો.

રણજીતસિંહ—ભાઈ ! હું પણ એક વખતે શિકાર માટે ગયો હતો,
ત્યાં એક ક્ષત્રી પુત્ર ઉપર વાઘલુ છાપો મારવા જતી હતી,
દરમ્યાન તે બનાવ મ્હારી નજરે પડવાથી હો વાઘલુને મારી
ક્ષત્રી પુત્રને મ્હારી સાથે લાવ્યો હતો. તે પણ મ્હારી રાજધા-
નીમાંથી એકાએક ગુમ થઈ ગયો છે, તેની શોધ કેટલાક
હોવસથી કરું છું; પરંતુ અઘાપીપર્યંત શોધી કાઢવા ભાગ્યશાળી
થયો નથી.

કેસરીસિંહ—આપ કાણુ છો ?

રણજીતસિંહ—હું કનકવતી નગરીના રાજાનો પાટવી પુત્ર છું,
મારું નામ રણજીતસિંહ છે.

કેસરીસિંહ—આહાહા ! કેવી નવાઈની વાત ! ! ભાઈ હવે આપણે
ત્રણે જણાને તેની શોધમાં જવાનું ફીક પડશે.

રણજીતસિંહ—ઘણી ખુશીની વાત છે, ચાલો ત્યારે (કહી બન્ય છે.)

ઉપર પ્રમાણે એક બીબનની હકીકતથી વાકેફ થઈ અશ્વારૂઢ
થઈ ચાલવા લાગ્યા. ચાલતાં ચાલતાં જ્યાં વીરરત્ન પુરૂષ આવ'ણી
નાંખી પડેલો હતો, તેની નજીકમાં આવી પહોંચ્યા. આ વખતે વીર-
રત્ન પુરૂષ તથા તેની સ્ત્રી સુંગારણા આવણીમાં ન્હોતાં, તેઓ શિકારે
ગયાં હતાં. તે અરસામાં થોડા સૈન્ય સાથે કેસરીસિંહ તથા રણજીત-

મિંહને પુરજોસથી પોતાની જાવણી તરફ આવતા જોઈ પુષ્પસેનની જાવણીનો દરેદાર બોલ્યા.

દરેદાર—દેખો કાલેખાં, અપને સામનેસેં જો સૈન્ય લેકર કોન આતા હૈ ?

કાલેખાં—મેરેકું તો ઐસા માલમ હોતા હૈ કે પ્રથમ જો રાજા અપને સાથ લડાઈ કરકે સુમનિઆકું ઉપાડકર લે ગયા થા, વોહી પીછા આતા હોય ઐસા મેરેકું લગતા હૈ.

આવી રીતે કાલેખાંનું વચન સાંભળી દરેદારને પણ વારતવીક તેજ પ્રમાણે લાગ્યું. વંશારે વીચાર કરવાનો સમય નહોતો, કારણ કે કેમરીસિંહ તથા તેના સાથીઓ છેક નજીકમાં આવી પહોંચ્યા હતા, તેથી દરેદારે એકદમ રણમીંગડું ફુંકાવી પોતાના સૈન્યને યુદ્ધ તૈયાર થવા બબ્બર આપી.

સર્વ તૈયાર થતાંની સાથેજ અશ્વ ફેરવી કેસરીસિંહ તથા રણજીતસિંહના જવાના માર્ગ ઉપર આડા આવી ઉભા રહ્યા.

આવી રીતે પોતાના ઉપર સામન્તો તૈયાર થએલા જોઈ રણજીતસિંહ તથા કેસરીસિંહે પણ વિચાર કર્યા વગર એકદમ પોતાના સ્વારોને તૈયાર થવા હુકમ આપી તેમના તરફ પોતાના ઘોડા આગળ કરી બંને વીરક્ષત્રીઓ સૈન્યના મોખરે આવી જેવી રીતે દીવાને દેખી પતંગીયુ મર્ણુનો ભય નહિ રાખતા અંદર ઝપલાય છે તે તેવીજ રીતે આ બંને વીર ક્ષત્રીઓ પોતાના સ્વારો સાથે છે કે પાછળ છે તેની પણ દરકાર નહિ રાખતાં ઘણા દિવસે પોતપોતાનું બાહુબળ અજમાવવા પ્રસંગ આવ્યો જાણી, જેવી રીતે બકરાના ટોળામાં સિંહ ઓચીન્તો આવી પડે છે, તેવીજ રીતે આ બંને રાજકુમારો પોતાની સમશેર હસ્તમાં પકડી દુડી પડ્યા. ઉભય સૈન્યમાં દારણુ યુદ્ધ થયું; કેસરીસિંહના માણસો જો કે સંખ્યામાં ઘોડા હતા તોપણ તે

લડાઈમાં કેળવાએલા અને યુદ્ધ જાણનારા ક્ષત્રી પુત્રો હતા, તેથી તે આ લડાઈથી પાછા હઠે તેમ નહોતા.

આ બન્ને ટ્રેન્યના યુદ્ધથી તેમ અશ્વના ચર્મુરજથી સૂર્ય પણ ધુધલવણી થઈ ગયો હતો. લડાઈ ખુબ જોમમાં આવી, બંદૂકો તથા તલવારોનો મારો એટલો બળો શક થયો કે મૈન્યમા ઉભેલા ક્ષત્રીઓનાં વસ્ત્રો લાલ રંગથી ભરપુર જવાઈ રહ્યાં. કુમાર કેસરીસિંહ બહુ સાલસીક રાજકુમાર હતો, તે પોતાનું શું થશે તેની પણ દરકાર રાખ્યા વીના એકદમ અરી દળના મધ્યમાં આવી પહોંચ્યો.

આ પ્રમાણે શત્રુને એકલો જોઈ વીરરત્નની જાવળીના માખુઓએ તેને ઘેરી હીંચા, અને એટલા જોમથી મારો ચક્ષાઓ કે શરીર પુરેલા કાયર થઈ જાય; છતાં પણ કેસરીસિંહ હિંમત નહિ છોડનાં શત્રુના આવેલા હુમલા પાછા ડાટતો હતો.

બીજા બાજુ રણજીતસિંહ પણ તેવાજ જોમથી લાથમાં ખુત્રી સમશેર પકડી પોતાના અરીનાં મગ્નક બુદ્ધ કરતો હતો, આ પ્રમાણે દાણુ યુદ્ધ થઈ રહ્યું છે, તેવામાં તેની દષ્ટિ કેસરીસિંહ ઉપર પડી તો તેની પાછળ એક સ્વાર તલવાર હિંગાગી મારવાની તૈયારીમાં તેના તરફ પુરજોસથી જતો જણાયો. આ પ્રસંગે વીચાર કરવાનો નહોતો, તેથી રણજીતસિંહે જાણ્યું કે જો હું આ વખતે તેને નહિ બચાવું તો ખચિત કેસરીસિંહને મારશે, તેથી બીજો વિચાર કર્યા વગર એકદમ પોતાના અશ્વ જીપરથી કુતકો મારી સિંહરાજ તલપ મારે તેવીજ રીતે તલપ મારી પોતાની સમશેર ગ્રહી તેના તરફ દોળ્યો. ત્યાં પહોંચતાની સાથેજ એક હસ્તે તેના કંથ પકડી એવો સખ્ત તલવારનો ઝટકો માર્યો કે તેનું શીર ધડથી જુદું થઈ કુમાર કેસરીસિંહના અશ્વના ચર્મુ નીચે જઈ પડ્યું તે પડતાં અશ્વ ચોંક્યો,

તેથી કેમરીમિંહે પાછું જોયું તો રણજીતમિંહને બીનવાહને પોતાની તરફ આવતો જોઇ કેમરીસિંહ બમણો જમણી મૈન્યમાં ટુટી પડ્યો.

કુમાર રણજીતસિંહે વિચાર કર્યો કે મારા પક્ષનો દફેદાર ધણો આજ્ઞાક અને બદાદુર છે તેથીજ તેનું સૈન્ય હજી સુધી ટકી રહ્યું છે માટે જ્યાં સુધી તેને મારવામાં નહિ આવે ત્યાં સુધી આ યુદ્ધ બંધ પડવાનું નથી. એમ વિચાર કરી ચર્ચના કરી એકદમ દફેદાર તરફ ધસ્યો.

હવે આપણે રણમંથ્રામ મુખી જરા બીજી બાબુ જોઈએ. જ્યાં યુદ્ધ થતું હતું ત્યાંથી થોડે છેટે એક સ્વાર પોતાના અશ્વને પોતાના પગે બાંધી મુતેતો હતો, તેની કેન્દ્રિય પર બદ્ધોના તથા મારો માગે તેના નાક સાંભળવાથી પોતાના મનમાં વિચાર કરવા લાગ્યો કે આ યુદ્ધ થતું હોય તેમ લાગે છે, માટે મ્હારે અહિં બેસી રહેવું એ યોગ્ય નથી. એમ વિચાર કરી પોતાના અશ્વનો તમ બરાબર કસી આયુધો સજી જે તરફથી બંદુકો વિગેરેના અવાજ આવતા હતા તે તરફ ધસ્યો ત્યાં જઈ જોયું તો એક રાજકુમારને વાહન રહીત અને તેની આસપાસ ઘણા માણસો વીંટળાઈ તેના ઉપર શક્ત સહ-ઓનો મારો ચલાવતા તેની દષ્ટિમય થયા. તેમાં દફેદાર મુખ્ય હતો અને તે રાજકુમારની દષ્ટિ પણ તે દફેદાર તરફ મહા વીકાળ દેખાતી હતી તેથી આ અજાણ્યા સ્વારે વિચાર કર્યો કે બીયારા એકલા ક્ષત્રિ ઉપર કેટલા દુશ્મનો તુટી પડ્યા છે. માટે મ્હારે પણ મ્હારી યથાશક્તી પ્રમાણે તેને મદદ આપવી જોઈએ. આ પ્રમાણે વિચાર કરી પોતાની રાષ્ટ્ર દફેદાર ઉપર ચલાવી. ચલાવતાં થોડી વાર સાથે દફેદાર થોડા ઉપરથી નીચે પડ્યો.

આમ એકાએક પોતાના સરદારને મર્ણ થએલો જોઈ તેના સૈનીકો મજરાયા અને નાશવાની કાસીશ કરવા લાગ્યા, તેથી રણજી-

તસિંહ વધારે શુભતનમાં આવી જઈ પોતાને અણુધારી રીતે મદદ કરનારના માન્યાર્થે પુષ્પને બદલે હજારો વીર પુરૂષોનાં મસ્તકથી વધવા લાગ્યો. આખરે રણુજીતસિંહની જીત થઈ. વીરરત્ન પુરૂષની ખાવણીના માણુમો કાયર થઈ પોતપોતાના માણુમોને પણ સહસ્ત્રથી ભેટી નાણ. રણુસંગ્રામમાં કોઈ પણ રહ્યું નહિ ત્યારે તેણે કેમરીસિંહ તરફ નજર કરી તો તે સખ થાથી આગર થઈ મણુ તુલ્ય બની જઈ ભુમી ઉપર પડેલો તેના જોવામાં આવ્યો, તેથી તે એકદમ તે તરફ દોડી જઈ તેને શુદ્ધિમાં લાવવા કોશીશ કરવા લાગ્યો. મહા પ્રયત્ને કેમરીસિંહને સહેજસાજ શુદ્ધિ આવી અને રણુજીતસિંહ તરફ જોઈ બોલ્યો.

કેમરીસિંહ—તંબુ હું આપનો ઘણો આભારી છું. આ રણુમાં જો, તમે મહારી સંભાળ ન રાખી હોત તો હું ક્યારનોએ મૃત્યુ પામ્યો હોત.

રણુજીતસિંહ—ભાઈ, તેમાં ઉપકાર માનવા જેવું કંઈજ નથી. મને પણ જો આ રાજકુમારે (તેના તરફ આંગળી કરી) બચાવ્યો ન હોત તો હું પણ ક્યારનોએ તમારી પેઠેજ પડ્યો હોત.

કેમરીસિંહ—(અજાણ્યા રાજકુમાર તરફ જોઈ) ભાઈ હું આપનો ઘણો આભારી છું.

રાજકુમાર—તેમાં આભાર માનવાનું બીજકુલ કારણ નથી.

રણુજીતસિંહ—આપ કોણ છો ?

રાજકુમાર—હું પુષ્પાવતી નગરીના રાજા ચંપકસેનની (ઉતાવળમાં બુલ્લથી) પુત્રી છું.

રણુજીતસિંહ—તું તમે સ્ત્રી છો ?

રાજકુમાર—હા.

કેસરીસિંહ તથા રણુજીતસિંહ—સાબાશ છે સાબાશ ! ક્ષત્રીયાણીને

કે તેઓ પણ આવા ભયંકર યુદ્ધમાં ભાગ લઇ અમને જશ આપ્યો

છે. પણ બાપ તમારે જગદમાં નીકળવાનું શું કારણ છે ?

સુમતિબા—(પોતાની સર્વ પ્રથમ બનેલી હકીકતથી વાકેફ કરે છે.)

કેસરીસિંહ—(મનમાં) અરે ! આ તો મહારા પીતાની હકીકતને

મળતીજ વાત કરે છે, શું આજ મહારા પીતાના હાથ પગ બાધી

નાસી ગએલી છે, વાહ ! વાહ ! તને પણ ધન્ય છે.

લીમો—કેસરીસિંહ, આ હકીકત તમારા પીતાની વાતનેજ મળતી આવે છે,

કેસરીસિંહ—હા મને પણ તેમજ લાગે છે

રણુજીતસિંહ—બન્ને જણ શું વીચાર કરોછો ?

કેસરીસિંહ—(તમામ કહી બતાવે છે) વાહ. આજનો દીવસ હું અતિ

માંગળીક સમજીશું, કે આવી વીરક્ષત્રાણીનાં દર્શનનો લાભ મળ્યો.

સુમતિબા—શું તે રણુમત્ત તમારા પિતા થાય ?

કેસરીસિંહ—હા, પણ તમારે તે વાતથી જરા પણ ડરવાનું નથી.

એમ નિશ્ચિંત રહો.

આ પ્રમાણે મળી વાતો કરે છે, તેવામા વીરરત્ન તથા તેની સ્ત્રી બન્ને શિકારેથી હાથણી તરફ આવે છે. રસ્તામાં તેના સ્વારો સામા મળવાથી તેમનાથી તમામ હકીકતથી વાકેફ થઇ મહા ક્રોધથી પોતાના તંબુ પાસે આવ્યો અને જોયું તો જે રાજકુમારે પોતાને બચાવ્યો હતો તે તેના જોવામાં આવ્યો, અને શૂંગારબા (વિજયસિંહ) પોતાને મદદ કરનાર ભીલ ભીમાને તથા સુમતીબાને ઓળખી મનમાં વિચાર કરવા લાગી કે તેમને લગાઈ કરવાનું શું પ્રયાજન હશે, જે કે તેને મહારા સૈન્યનો સત્તાનાશ કરી નાંખ્યો છે તોપણ

તે મ્હારાં પ્રાણદાતા છે તેથી તેની સાથે યુદ્ધ કરવું વાસ્તવીક નથી. એમ ધારી પોતાના અશ્વ ઉપરથી નીચે ઉતરી જનને જણાવું તેમના તરફ આવ્યાં. આવી રીતે જનને સહસ્ર ધારીને જોઈ રણજીતસિંહ પોતાની તલવાર મ્યાનમાથી કાઢી તેમને આવતાની સાથેજ વધાની લેવાની તૈયારીમાં ઉભો. તે જોઈ વીરરત્ન બોલ્યો કે—

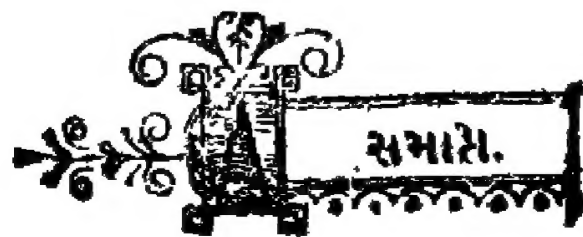
વીરરત્ન—રાજકુમાર ! સખુર કરો. આમ સાહસ કરવું યોગ્ય નથી.

રણજીતસિંહ—તમે કાણ છો ?

વીરરત્ન—યું તમે મને ઓળખતા નથી ?

રણજીતસિંહ—(ઓળખવાથી) પોતાની તલવાર મ્યાન કરી તેને બાઝી પડ્યો.

ખીજી તરફ શૃંગારબા તથા સુમતિયા અને ભીમો પણ એક બીજાને ઓળખવાથી આનંદમાં આવી જઈ પ્રેમથી મજા પડી વીરરત્ન પુરૂષ સર્વને પોતાના તબુમાં લઈ જઈ કુમાર કેસરીસીંહની સારવાર કરવા ગયા. કેસરીસીંહ જરા સારો થવાથી તે તમામ સૈન્યસહ પુષ્પસેન પોતાની રાજધાનીમાં આવી તેમની સાથે આવેલ રાજકુમારોનો, ભીમોનો અતિ ઉત્તમ આભાર બતાવી તેમને પોતાની રાજધાનીમાં ચાર દીવસ રાખી પછી તેઓએ પોતાની રાજધાનીમાં જવા સારૂ પુષ્પસેનને અતિ નમ્રતાથી વીનંતી શુભરવાથી તેણે તેમને પોતપોતાનાં રાજમાં જવા આન દીવમીરીથી રજા આપી.

અમદાવાદી સચિત્ર કોઈશાસ

કી. રૂ. ૧-૮-૦

બુકસેલર સાકરલાલ બુલાખીદાસ. રીચીરોડ-અમદાવાદ

